T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ARŞİV ÇALIŞANLARININ MESLEKİ ETİK ALGISI: DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVLERİ ÖRNEĞİ

Remzi AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Çankırı-2020

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ARŞİV ÇALIŞANLARININ MESLEKİ ETİK ALGISI: DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVLERİ ÖRNEĞİ

Remzi AYDIN

ORCID: 0000-0002-9405-8742

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Çankırı-2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iv
TEZ KABUL VE ONAY v
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ v
ÖNSÖZ vi
ÖZET viii
KISALTMALAR xii
ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ xiii

1. GİRİŞ 1
1.1. KONU 1
1.2. AMAÇ VE HİPOTEZ 4
1.3. ÖNEM 6
1.4. YÖNTEM 7
1.5. KAPSAM 8
1.6. EVREN 8
1.7. DÜZEN 8
1.7. KAYNAKLAR 9

2. MESLEKİ ETİK VE ARŞİVCİLİK MESLEK ETİĞİ 12
2.1. ETİK OLGUSU 12
2.1.1. Etik Kavramı 12
2.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Etik 14
2.1.3. Etik Türleri 16
2.1.4. Etik Kuramları 17
2.2 MESLEK KAVRAMI VE MESLEKLERİN PROFESYONELLEŞME SÜRECİ 23
2.2.1. Meslek Kavramının Tanımı 23
2.2.2. Mesleklerin Profesyonelleşme Serüveni 24
2.2.3 Meslek ve Arşivci İlişkisi 29
2.2.4 Meslek ve Etik İlişkisi 31
2.3 MESLEK ETİĞİ 31
2.3.1 Meslek Etiğinin Tanımı 31
2.3.2 Meslek Etiğinin Gelişimi 32
2.3.3 Meslek Etiğinin Önemi 33
2.3.4 Meslek Etiğinin Temel İlkeleri 35
2.4 TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNDE MESLEK ETİĞİ 36
2.5 ARŞİV ÇALIŞANLARI İÇİN MESLEK ETİĞİ 37

2.5.1 Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA) Meslek Etiği Kuralları 40
2.5.2 Türk Arşivciler Derneği (TAD) Meslek Etiği Kuralları 45
2.6 ARŞİVLERDE KARŞILAŞILAN ETİK SORUNLAR 46
2.6.1 Loewenheim Olayı 51
2.6.2 Heiner olayı 52
2.6.3 Einaudi/Papon olayı 53
3. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVLERİ 54
3.1. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNDE ARŞİV UYGULAMALARI 54
3.1.1. Arşiv Kademeleri 54
3.1.2. Arşiv Materyali Kategorileri 56
3.2. GENEL HATLARIYLA TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ ARŞİVLERİ 58
3.3. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVLERİ 61
3.3.1. Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü 63
3.3.2. Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü 64
4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME 68
4.1. KATILIMCI ÖZELLİKLERİ 68
4.2. ETİK OLGUSU 70
4.3. MESLEK ETİĞİ OLGUSU 71
4.3. MESLEK ETİĞİNİN ÖNEMİ 73
4.4. MESLEKİ ETİK EĞİTİMİ 75
4.5. ARŞİVLERDE ETİK İLKE VE DAVRANIŞLAR 77
4.6. ARŞİVLERDE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR 78
4.6.1. Arşiv Çalışanlarının Sergilediği Etik Dışı Davranışlar 79
4.6.2. Arşiv Çalışanlarının Maruz Kaldığı Etik Dışı Davranışlar 80
4.6.3. Araştırmacıların Sergilediği Etik Dışı Davranışlar 81
4.6.4. Araştırmacıların Maruz Kaldığı Etik Dışı Davranışlar 82
4.6.5. Arşiv Malzemesinin Maruz Kaldığı Etik Dışı Davranışlar 84
4.7. ARŞİV ÇALIŞANLARININ ETİK DIŞI DAVRANIŞTA BULUNMA EĞİLİMLERİ 86
4.8. ARŞİV ÇALIŞANLARININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ 89
4.9. ARŞİV ÇALIŞANLARININ ETİK SORUNLARI BİLDİRME YÖNTEMLERİ 90
4.10. ARŞİV HİZMETLERİNDE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR 92
4.11. ARŞİV ÇALIŞANLARININ ETİK KURALLARA UYGUN DAVRANMA EĞİLİMLERİ 93
4.12. ARŞİV HİZMETLERİNDE YASAL MEVZUAT 95
4.13. ARŞİV ÇALIŞANLARININ MESLEKİ GELİŞİMLERİ 97
4.14. ARŞİVLERDE KULLANICI HİZMETLERİ 99

5. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 102

KAYNAKÇA..... 112

EKLER..... 123

EK-1 ARŞİV ÇALIŞANLARININ MESLEKİ ETİK ALGISI: DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVLERİ ÖRNEĞİ YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT FORMU..... 123

ÖZGEÇMİŞ..... 127

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

25 / 12 / 2020

Remzi AYDIN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Remzi AYDIN tarafından hazırlanan *Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği* başlıklı bu çalışma, *07.12.2020* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği ile* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Bilgi ve Belge Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALTAY	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÇİFTÇİ	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 26 / 11 / 2020 tarih ve 2020/46-01 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Erol KARCI

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği adlı bu çalışmada etik, meslek etiği, arşivcilik etiği konuları irdelenmeye çalışılmış ve konuyla ilgili literatürde ve saha çalışmalarındaki mevcut durum gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın devamında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan personelin mesleki etik algısının ne düzeyde olduğu belirlenmiştir. Günümüze kadar hazırlanan ilgili literatüre bakıldığında çalışmaların arşiv etiği ana konusunun her alanına etki edebilecek çeşitliliğe sahip olmadığı ve konu hakkında sadece genel değerlendirmeleri kapsadığı görülmektedir.

Bu çalışma ile birlikte arşivcilik disiplininde meslek etiği çalışmalarının tarihsel gelişimi, ülkemizde gerek literatür gerekse arşivcilik uygulamalarında mevcut durumu, idari yaptırımları ve yasal boyutu gibi hususlarda geniş ve kapsamlı değerlendirmeler yapılmış ve ilgili kişi ve kurumlar nezdinde yararlanılabilecek bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır. Arşivcilik meslek etiğinin önemine dikkat çekip mesleki örgütlerin ve profesyonellerin gündemine taşınması hedeflenmiştir. Böylece arşiv çalışanlarının mesleki etik konusu üzerinde algı düzeylerinin yükseltilmesinde yaşanılan etik sorunların çözümlenmesinde yararlanılması sağlanacaktır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde engin tecrübesi ile beni yönlendiren, çalışmanın her aşamasını titizlikle değerlendirerek görüşlerini paylaşan, araştırmanın tamamlanmasında büyük katkıları bulunan, sabrını hoşgörüsünü ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ'a teşekkürlerimi sunarım. İlaveten hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmanın gerçekleşmesini sağlayan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü personeline değerli görüşlerini benimle paylaşarak sağladıkları katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Araştırma süreci boyunca benimle bu süreci paylaşan, her daim yanımda olduğu gibi bu süreçte de yanımda olan kıymetli eşim Esra Nur AYDIN'a varlığıyla bize değer katan sevgili kızım Gülnihal AYDIN'a, çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan babam Altan

AYDIN'a, annem Fatma AYDIN'a, yüksek lisans döneminde desteklerini asla esirgemeyen ve daima yardımcı olan kayınpederim Remzi YILMAZ'a ve kayınvalidem Nuriye YILMAZ'a şükranlarımı sunarım.

25 / 12 / 2020

Remzi AYDIN

ÖZET

Tezin Başlığı : Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği
Tezin Yazarı : Remzi AYDIN
Danışman : Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ
Anabilim Dalı: Sosyal Bilimler Enstitüsü – Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 07.12.2020

Etik, bir toplumda yaşayan bireylerin değerini koruması adına yapılması ya da yapılmaması gerekenlere ilişkin ilkeler bütünüdür. Meslek etiği ise bir meslekle uğraşan kişilerin o mesleği icra ederken daha iyi hizmet verebilmesi, aynı zamanda mesleki ve kişisel saygınlığını arttırması için yapması ya da yapmaması gereken normları ifade eder. Meslek etiği her meslekte olduğu gibi "arşivcilik" disiplininde de önemlidir. Bu kapsamda çalışmanın konusunu arşivcilik uygulamalarında etik ilkeler ve arşiv çalışanlarının mesleklerini icra ederken bilmeleri ve uygulamaları gereken etik ilkelere yönelik algıları oluşturmaktadır. Çalışmada arşivcilik mesleğinin etik boyutu tarihi perspektif içerisinde tartışılmış ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan arşiv çalışanlarının mesleki etik algısı saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışma boyunca arşiv çalışanlarının etik tutum ve davranışlarına yönelik veriler derlenmiş ve daha sonra elde edilen veriler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmada elde edilen verilerin derlenmesinde betimleme yönteminin bileşenlerinden biri olan "görüşme" tekniğinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara mülakat formunda yer alan 18 adet soru yöneltilmiştir. Yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda arşiv çalışanlarının mesleki etik algılarının düşük olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda meslek etiği konusunda hiçbir eğitim almadıkları, katıldıkları hiçbir etkinliğin olmadığı ve bu konuda eğitim ihtiyaçlarının olduğu anlaşılmıştır.

Araştırma süresince elde edilen bulgular ışığında arşiv çalışanlarının meslek etiği farkındalığının arttırılması gerektiği anlaşılmıştır. Arşivlerde karşılaşılan etik sorunları çözmek ve personelin algı düzeyini yükseltmek için meslek etiği

konusunda farklı düzeylerde eğitimler verilmelidir. Ayrıca kurumun etik olgusu üzerinde kurumsal politika geliştirmesine de gerek vardır.

Anahtar Kelimeler: etik, meslek etiği, arşiv etiği, arşivcilik etiği, etik algı

ABSTRACT

Title Of Thesis : Professional Ethics Perception of Archive Personnel: The Sample of Turkish Naval Forces Archives
Author Of The Thesis : Remzi AYDIN
Advisor : Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ
Department : Institute Of Social Sciences – Department of Information and Document Management
Type Of Thesis : Master's Thesis
Date Of Acceptance : 07.12.2020

Ethics is a set of principles regarding what should or should not be done in order to protect the value of individuals living in a society. Professional ethics, on the other hand, refers to the norms that people who are engaged in a profession should or should not do in order to provide better service while performing that profession and at the same time to increase their professional and personal dignity. The meth is important in the "archive" discipline as in every profession. In this context, the subject of the study is the ethical principles in archival practices and the perceptions of the ethical principles that archive employees should know and apply while performing their profession. In the study, the ethical dimension of the archive profession was discussed in historical perspective and the perception of professional ethics of the archives working in the archives of the Naval Forces Command was tried to be determined. In this context, data on ethical attitudes and behaviors of archive employees were compiled throughout the study, and then evaluations were made on the data obtained.

The "interview" technique, one of the components of the description method, was used to compile the data obtained in the study. Accordingly, 18 questions in the interview form were asked to the participants. As a result of the evaluation of the data obtained from in-depth interviews made face to face, it was determined that the perception of professional ethics of archive employees was low. At the same time, it was understood that they did not receive any training on professional ethics, there was no activity they attended and they needed training on this subject

In the light of the findings obtained during the research, it was understood that the awareness of professional ethics of archive employees should be increased. In order to solve ethical problems encountered in the archives and to increase the perception level of the personnel, trainings on professional ethics should be given at different levels. In addition, the institution needs to develop a corporate policy on ethics.

Keywords: ethics, professional ethics, archive ethics, archival ethics, ethical perception

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi
BEHK	Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
EBYS	Elektronik Belge Yönetim Sistemi
ICA	Uluslararası Arşivcilik Konseyi (International Council on Archives)
KGEK	Kamu Görevlileri Etik Kurulu
MSB	Millî Savunma Bakanlığı
SAA	Amerikan Arşivciler Derneği (Society of American Archivists)
TAD	Türk Arşivciler Derneği
TDK	Türk Dil Kurumu
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
VHKİ	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ

Şekil 1: Etik kuramlar 18

Şekil 2:Arşivcinin etik sorumlulukları 40

Şekil 3 Türk Silahlı Kuvvetleri arşiv teşkilat yapısı 55

Şekil 4 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı organizasyon şeması 65

Tablo 1 Katılımcı özellikleri 69

1. GİRİŞ

1.1. Konu

Etik, bir toplumda yaşayan bireylerin değerini koruması adına yapılması ya da yapılmaması gerekenlere ilişkin ilkeler bütünüdür. Meslek etiği ise meslek mensuplarının o mesleği icra ederken en üst düzeyde hizmet verebilmesi, aynı zamanda mesleki ve kişisel saygınlığını arttırması için yapması ya da yapmaması gereken normları ifade eder. Meslek etiği kuralları, meslek mensupları ve örgütlerinin meslekle ilgili doğru davranış prensiplerini esas almalarında rehberlik eder; mesleğin vazgeçilmezi olan sorumlulukları açıklar ve mesleki itibarı güçlendirir. Meslek etiği her meslekte olduğu gibi "arşivcilik" disiplininde de önemlidir.

Arşivcilik disiplininde meslek etiği kuralları ile ilgili ilk ciddi çalışma 1955 yılında Grover (1955) tarafından yayımlanan bir eğitim dokümanıdır. 7 maddeden oluşan bu doküman Amerikan Arşivciler Derneği (SAA) tarafından uzun yıllar arşiv çalışanları için bir rehber olarak kullanılmıştır. Daha sonra arşivcilik meslek etiği ile ilgili yaşanan tartışmalar çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerle gündeme gelmiştir. Bu makalelerde yer alan bazı yazılar var olan etik kodları geliştirmek ve uygulanmasına devam etmek isterken, bazıları yeni etik kodların oluşturulması ve eski kodlarda değişiklik yapılmasının gerekliliğini öne sürmüştür. Bu tartışmaların ilki bir tarihçinin, Franklin D. Roosevelt'e yazılan birtakım mektupları incelemesine izin vermeyen arşiv görevlileriyle ilgili davanın anlatıldığı Polenberg (1971)'in kaleme aldığı makale olmuştur. Bu olay, çalışma prensipleri ve kuralları üzerinde görüş birliği içerisinde olunmasının önemini, arşiv çalışanları ve kullanıcıların bu standartları biliyor olmalarının gerekliliğini göstermesi açısından önemlidir.

Bununla birlikte 1976 yılında Russell (1976) tarafından arşiv etiğini bütün boyutlarıyla ele alan bir makale yayımlanmıştır. Russell bu yayında arşiv personeli ile araştırmacı birey ve kurullar arasında yaşanılacak sorunların gözden geçirilmesi ve roller, haklar ve sorumlulukların belirlenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bunun için etik kodların gerekliliğini ve bazı spesifik konularda politikaların oluşturulmasını dile getirmiştir. Yine aynı yıl Amerikan Arşivciler Derneği Grover'in yayımladığı kodların yerine yeni kodlara ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiş; bu kodların oluşturulması ve

yaptırımlarının uygulanması için bir komite görevlendirmiştir. Komite tarafından oluşturulan taslak 1980 yılında onaylanmıştır (Horn, 1989, s.65).

Cooke (1987) kaleme aldığı makalede Avusturalya Arşivciler Derneğinin Arşivcilik kodlarının oluşturulması sürecinde, bazı yararlı noktalar sunmak istemiştir. Oluşturulacak kodların nedenini, işlevini ve uygulanabilirliğini tartışmıştır. Kodların etkili olabilmesi için kullanıcılara açık bir şekilde anlatılmasının; düzenli aralıklarla gözden geçirilerek kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda güncellenmesinin gerekli olduğunu söylemiştir.

Danielson (1989) çalışmasında arşivlerde yaşanılan karmaşıklık ve erişim sorunlarından bahsetmiştir. Bu sorunların çözümünde birtakım politika ve kılavuzların işe yarayacağını savunmuştur.

Horn (1989) ise yayımladığı makalede arşivlerde uygulanagelen eski etik kurallar ile 1980 yılında kabul edilen yeni kodları karşılaştırmıştır. Bunun yanında değişen koşulları ve arşiv kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu eğitimi karşılamak için devam eden incelemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

MacNail (1992) de arşiv ortamında erişim etiğinden bahsettiği kitabında araştırma özgürlüğüne karşılık gizliliğin korunmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Politikaların sistematik bir hale getirilmesi, arşivciliğin bir meslek olarak tartışılması ve kamu kurumlarının gizlilik konularındaki farkındalığının arttırılması konularına ilişkin yükümlülüklerden bahsetmiştir.

Türkiye'de arşivcilik meslek etiği ile ilgili literatür incelendiğinde konu ile ilgili çalışmalara ilk olarak 2004 yılında Süleymanoğlu (2004) tarafından kaleme alınan makalede rastlanmaktadır. Süleymanoğlu makalesinde Amerika Birleşik Devletleri'nde arşiv etiğinin gelişimini anlatmış ve Uluslararası Etik Konseyinin oluşturduğu kodların çevirisini paylaşmıştır. Yine aynı konulara değinen diğer bir makaleyi ise Furat (2009) kaleme almıştır. Furat makalesinde Grover'in etik kurallarını ve Uluslararası Arşivcilik Konseyi (ICA) "Etik Kuralları" metninin tercümesini vermiştir. Arşivcilik meslek etiği ile ilgili genel tartışmaları ortaya koyarak konuyu ülkemizdeki arşivcilerin gündemine taşımıştır.

Yayıncılık faaliyetlerinin yanında 2009 yılında Türk Arşivciler Derneği tarafından 7 maddelik "Arşivcilik Mesleki Etik Kuralları" (TAD, 2019) yayımlanmıştır. Bu

kurallar konuyla ilgili ülkemizde oluşturulan ilk kurallar olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir.

Odabaş (2012) "Arşivlerde Kullanıcı Hakları: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivleri Örneği" adlı çalışmasında arşivlerden yararlanan araştırmacıların sahip olduğu haklara ve ne gibi sorumluluklarının olduğuna değinmiştir. Çalışmada araştırmacıların Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde ne gibi sorunlarla karşılaştığını irdelemektedir. Sonuç olarak mevcut bir otomasyon sisteminin olmaması, dijitalleştirme çalışmalarının yetersizliği ve arşiv faaliyetlerinin araştırmacıların durumunun gözetilerek düzenlenmesinin gerekliliği üzerine saptamalar yapılmıştır.

Pamuk (2015) ise "Türk Arşivciliği İçin Bir "Mesleki Etik Kuralları" Önerisi adlı makalesinin ilk bölümünde ahlak kavramı ve etik kavramının ayrımını yapmış ve meslek etiğinin tanımına değinmiştir. Makalenin ikinci bölümünde ise arşiv çalışanlarını etik kuralların gerekliliğine iten nedenleri araştırmış ve konuyla ilgili yapılan çalışmalara değinmiştir. Son bölümde ise arşivcilik meslek etiği kuralları ile ilgili bir öneri sunmuştur.

Akdoğan ve Subaşıoğlu (2017) çalışmalarında Amerikan Arşivciler Derneği, Kanada Arşivciler Derneği, Avustralya Arşivciler Derneği, Yeni Zelanda Arşivciler Derneği, İngiltere Arşivciler Derneği, İrlanda Arşivciler Derneği ve Türk Arşivciler Derneğinin arşivcilik mesleki etik kurallarını incelemiş; benzer ve farklı yönlerini saptamaya çalışmışlardır. Tespit edilen bulgular neticesinde ülkemizdeki arşivcilik meslek etiği kurallarının gelişmesi için önerilerde bulunmuşlardır.

Yukarıda belirtilen çalışmalardan da anlaşılacağı gibi konu ile ilgili yapılan çalışmaların arşiv etiği ana konusunun her alanına etki edebilecek çeşitliliğe sahip olmadığı ve neredeyse tamamının akademik amaçlı araştırmalardan oluştuğu ortadadır. Yine bahse konu çalışmaların büyük ölçüde evrensel etik değerlerin tespit edilmesi ve Türkiye özelinde genel bir değerlendirme yapılması şeklinde tamamlandığı görülmektedir. Bu kuralların uygulayıcısı olan arşiv çalışanlarının etik sorunları nasıl ele alması gerektiği, etik algılarının ne düzeyde olduğu gibi soruların cevabını karşılar nitelikte değildir.

Profesyonel olarak belirlenen standartların ve davranış ilkelerinin uygulanmasında zorluklar olsa da bu standartlar sadece mesleğin gelişimine yardımcı olmakla

kalmayacak aynı zamanda arşivleme faaliyetlerinin de bir düzen içinde yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Bu standart ve ilkelerin uygulanmasından daha önemli olan ise bunların oluşum aşamasıdır. Goode (1957, s.197) etik kurallar oluşturulurken bir mesleğin değeri ile o mesleğin hizmet verdiği topluluğun değerleri arasında bir kolerasyon olduğunu söylemiştir. İyi ve etkili etik kodlar tasarlamak hizmet edilen topluluğun isteklerini anlamaktan geçer. Arşivlerin doğasından türeyen temel ilkeleri anlamak ve üzerinde anlaşmak, mesleğin amaçları, değerleri ve öncelikleri konusunda fikir birliğine varmak için çok önemlidir.

Arşivcilerin kim olduğunu ve topluma karşı görevlerinin ne olduğunu anlamanın bir yolu da üzerinde çalıştıkları malzemenin doğasından kaynaklanmaktadır. Arşivler geçmiş olayların ve insan işlemlerinin çıktılarıdır. Bu nedenle onlar sadece arşiv malzemesini oluşturan kişi ya da kurumlarla değil, aynı zamanda oluşturulan dönemle de ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Arşivlerin, geçmişte nelerin ortaya çıktığına dair gerçeği ortaya koyması, onları vazgeçilmez kılan şeydir. Bu da arşiv çalışanlarını arşiv malzemesinin değerlendiricileri ve koruyucuları olarak vazgeçilmez kılar.

Bu bağlamda araştırmanın asıl konusunu arşiv etiği oluşturmaktadır. Arşiv etiği kavramının daha anlamlı hale dönüştürülebilmesi için etik olgusu üzerinde durulmuş, etik çalışmalarının tarihi gelişimi üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Aynı zamanda uygulama çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan etik türleri üzerinde açıklamalar yapıldıktan sonra arşiv etiğini de içine alan meslek etiği üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Çalışmanın sonunda daha ayrıntılı olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan arşiv çalışanlarının meslek etiği algılarının düzeyi, mevcut etik sorunlar ve kullanıcı düzeyinde oluşan mağduriyetler saptanmaya çalışılmıştır.

1.2. Amaç ve Hipotez

Türk Dil Kurumu ‘etik’ kavramını, ‘ahlaki, ahlakla ilgili’ şeklinde tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü,2005). Keseroğlu meslek etiği veya meslek ahlakı içinse ‘bir meslekle ilgili ahlaki kurallar’ şeklinde tanımlama yapmaktadır (Keseroğlu,2007, s. 173). Daha geniş anlamda ise bir meslekle ilgili neyin doğru, neyin yanlış, neyin adil, neyin haksızlık olduğuna dair inançlara dayanan ilke ve kuralları ifade eder (Selimoğlu, 1998, s. 44). Hem ahlak kuralları hem de yasal kurallar, toplumsal ve

sosyal yaşamın düzenini sağlamak için var olan ilkelerdir. Evrensel nitelik taşır. Herkes için geçerlidir; meslek etiği ise yalnızca o mesleğin düzen içinde yürütülmesini sağlayan daha dar bir alanda uygulanan kurallardır.

Her sosyal faaliyet alanı ahlaki kurallara duyulan ihtiyacı hisseder (Durkheim, 1949, s. 22). İnsan davranışlarının temeli ahlaka dayanır ve ahlakın olmadığı bir davranış yoktur. Her meslek ait olduğu toplumda belirli bir görev üstlenir ve meslekler, kendilerini yalnızca topluma fayda sağladıkları sürece devam ettirebilir (Hatemi, 1976, s. 31). Mesleklerin topluma yarar sağlayabilmesi için, meslek ilkelerine uygun olarak hareket etmeleri gerekir. Ancak bu şekilde bir meslek sahibi ondan beklenenleri yerine getirebilir.

Bir mesleğin toplumdaki varlığını sürdürmesi ve hak ettiği yere ulaşması için bir başka yol da profesyonellerin toplumun güvenini kazanmasıdır. Profesyonellerin mesleki etik ilkelerine uygun davranıp davranmadıkları, toplumda bu güvenin oluşumunu belirler.

Özellikle toplumsal ve kurumsal hafızanın teminatı olan arşivlerde görev yapan personelin, gerçekleştirdiği iş ve eylemlerde meslek etiğine uygun davranması oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda tezin amacı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan arşiv çalışanlarının mesleki etik algısını saptamak, gözlem ve deneyimlerine göre ne gibi etik sorunlarla karşılaştıklarını belirlemek, saptanan sorunların çözümü ile ilgili önerilerde bulunmaktır.

Bu amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranması amaçlanmaktadır:

- Arşiv çalışanlarının etik algıları ne düzeydedir?
- Arşiv çalışanlarının meslek etiği ile ilgili tutum ve yaklaşımları nasıldır?
- Arşiv çalışanlarına göre meslektaşlarının meslek etiği konusundaki bilgi düzeyleri yeterli midir?
- Arşiv çalışanlarına göre arşiv faaliyetleri yürütülürken karşılaşılan etik sorunlar nelerdir?
- Arşiv çalışanlarının mesleki etik konusunda eğitime ihtiyaçları var mıdır?
- Arşiv çalışanlarına göre etik dışı davranışların önlenmesi için yapılması gerekenler nelerdir?

Yukarıda belirtilen amaç ve araştırma soruları doğrultusunda çalışmanın hipotezi: "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görevli arşiv çalışanlarının mesleki etik algı düzeyleri düşüktür ve arşiv faaliyetleri gerçekleştirilirken mesleki etik ilkelere uygun davranılmamaktadır" şeklinde belirlenmiştir.

1.3. Önem

Arşiv en basit tanımıyla bir devletin veya bir şahsın geçmişine ait belgelerin topluluğudur. Geçmişle irtibat sağlayıp, gelecekte doğru yolun bulunmasına yardımcı olacak en güvenilir kaynaktır (Furat, 2009b, s.1). Arşivlere duyulan güvenin sarsılmadan devam edebilmesi için arşiv faaliyetlerinin belirli kurallara göre yürütülmesi gerekmektedir. Bu kuralların uygulanmasında arşiv çalışanları büyük sorumluluklar üstlenmektedir. Arşivlerin ana işlevi olan bilgiye erişim ve en üst düzeyde hizmet sağlamak arşiv çalışanlarının bu etik davranışları ne derece uyguladığı ile doğru orantılıdır. Arşiv çalışanlarının kurumsal aidiyet duygusunun güçlendirilerek hizmet etkinliğinin artması ve toplumun arşivlere karşı duymuş olduğu güvenin muhafazasını sağlamak üzere her durum ve koşulda uyulması gereken bu kurallar "Arşivcilik Meslek Etiği" kurallarıdır.

Bu çalışma ile etik, meslek etiği, arşivcilik etiği konuları irdelenmiş ve konuyla ilgili literatürde ve saha çalışmalarındaki mevcut durum gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın devamında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan personelin mesleki etik algısının ne düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda konu hakkında mevcut durum ortaya konulmuş ve başta arşiv yönetimi olmak üzere tüm arşiv çalışanlarının ve konuya ilgi duyan araştırmacıların bilinçlenmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Arşiv çalışanlarının meslek etiği konusundaki farkındalık ve algı düzeylerinin daha iyi seviyelere çıkartılması için gerekli olan bir kaynak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Meslek etiği kuralları sadece o meslek mensuplarının sorumluluklarını belirler. Ahlak ve hukuk kuralları gibi toplumun tamamına hitap etmez. Ahlak ve hukuk kuralları olmayan bir toplum nasıl ayakta kalamazsa meslek etiği olmayan mesleklerde yok olup giderler (Pamuk, 2015, s. 4). Bu çalışma ile birlikte arşivcilik disiplininde meslek etiği çalışmalarının tarihsel gelişimi, ülkemizde gerek literatür gerekse arşivcilik uygulamalarında mevcut durumu, gibi hususlarda geniş ve kapsamlı değerlendirmeler

yapılmış ve ilgili kişi ve kurumlar nezdinde yararlanılabilecek bir kaynak oluşturulmuştur. Bu sayede konunun önemine dikkat çekip mesleki örgütlerin ve profesyonellerin gündemine taşınması sağlanacaktır. Böylece arşiv çalışanlarının mesleki etik konusu üzerinde algı düzeylerinin yükseltilmesinde yararlanılabilecek veriler paylaşılacak ve yaşanılan etik sorunların çözümü için önerilerden yararlanılacaktır. Özetlemek gerekirse arşiv etiği konusunda arşiv çalışanları arasında farkındalık sağlanacaktır.

Arşivler, dünya medeniyet tarihine damgasını vuran önemli kurumlardır. Geçmişle gelecek arasındaki köprüyü sağlam kurabilmenin yolu arşivlerden geçer. Arşivlerine sahip çıkmayan milletler kendi kültürüne ve tarihine yabancılaşır. Ülkemizde var olan önemli arşivlerden biri de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşividir. Çalışmada Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde çalışan personelin mesleki etik algısının tespit edilmesi, arşiv yöneticilerinin kendi personelinin konu ile ilgili farkındalık düzeyini görmesi açısından önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak kurumda karşılaşılan etik sorunların çözümü konusunda da daha doğru adımların atılması sağlanacaktır. Arşiv çalışanları hem kendi değerlerini hem de bağlı bulunduğu kurumun değerlerini nasıl korumaları gerektiği hakkında bilgi sahibi olacaktır. Araştırma, gerek görülmesi durumunda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde çalışan personele dağıtılacak; mesleki etik konusunda eğitim programlarının sınırlarının çizilmesinde yol gösterici bir kaynak olacaktır.

Son olarak araştırmada gerçekleştirilen literatür değerlendirmesine göre yapılan çalışma mesleki etik konusunda Türkiye özelinde yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak arşiv çalışanlarının konu ile ilgili değer ve yargılarını belirlemeye yönelik yapılan ilk kapsamlı çalışma olması açısından oldukça önem arz etmektedir.

1.4. Yöntem

Araştırmada Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan arşiv çalışanlarının Mesleki etik algılarını belirleyebilmek için ilk olarak mevcut durumu saptayabilmek adına “olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu açıklamaya çalışan” (Kaptan, 2000, s. 59) betimleme yöntemi kullanılacaktır. Betimleme yöntemi ile okuyucuların işlenmiş olan veriyi anlamaları ve bu veriyi kullanmaları amaçlanmıştır (Altunışık vd., 2007, s. 268).

Çalışmada bulgu verilerinin derlenmesinde betimleme yönteminin bileşenlerinden biri olan "görüşme" tekniğinden yararlanılacaktır. Görüşme tekniği araştırmalarda yaygın olarak kullanılan veri toplama tekniklerden biridir. Önceden hazırlanmış soruların sorulduğu ve karşısında bulunan kişinin bu sorulara serbestçe yanıtlar verdiği ve bir amaca dayanan söyleşi olarak tanımlanabilir. (Kuş, 2003, s. 50). Çalışmada birebir görüşme yöntemi görüşme ile elde edilen veriler kodlanmak suretiyle konu gruplarına ayrılacak ve aynı konu hakkında ortak görüşler ve/veya farklılıkların yoğunlaştığı alanlar saptanmaya çalışılacaktır.

1.5. Kapsam

Çalışmada genel olarak etik, meslek etiği, arşivcilik meslek etiği konuları üzerinde durulmaktadır. Çalışma içerisinde Türk Silahlı Kuvvetlerinde yürütülen arşiv uygulamaları hakkında bilgiler verilmiş ve son olarak çalışma kapsamında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan rütbeli ve sivil personelden görüşme yöntemiyle veriler elde edilmiş, elde edilen veriler neticesinde ortaya çıkan bulguların değerlendirilmesi ile çalışma tamamlanmıştır.

1.6. Evren

Araştırmanın evrenini Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan personel oluşmaktadır. Evren içerisinde yer alan unsurların çalışmanın temel noktasını oluşturduğu düşünüldüğünde; arşiv çalışanlarının mesleki etik algısının doğru tespit edilmesi için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşiv faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu 7 sivil ve 4 rütbeli personelin tamamı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. 11 kişiden oluşan katılımcı grubu yönetici, arşivci ve veri hazırlama ve kontrol işletmeni kadrolarında görev yapmaktadır. Görüşmeye katılan personelin durumu ve özelliklerine ilişkin ayrıntılı veriler Bulgular ve Değerlendirmeler bölümünde verilecektir.

1.7. Düzen

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla şu şekildedir;

Birinci bölüm, araştırmanın konusu, amacı ve hipotezi, önemi, kapsamı, düzeni ve yönteminin belirlendiği giriş kısmından oluşmaktadır.

İkinci bölümde etik kavramının tanımı, etik olgusunun tarihsel gelişimi, etik türleri, etik kuramları ile ilgili kavramlar literatüre dayalı olarak ele alınmaktadır. Devamında meslek kavramının tanımı, meslek modelleri, meslek ve arşivci ilişkisi başlıklarının yer aldığı ikinci bölüm, arşiv çalışanları için meslek etiği açıklandıktan sonra arşivlerde karşılaşılan etik sorunlar örneklendirilerek son bulmaktadır.

Üçüncü bölümde Türk Silahı Kuvvetlerindeki arşiv uygulamalarından bahsedilerek genel hatlarıyla Türk Silahı Kuvvetleri arşivleri hakkında bilgiler verilmektedir ve son olarak çalışmanın ana konusunu oluşturan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivleri tanıtılmaktadır.

Dördüncü bölümde araştırma kapsamında yapılan görüşme sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde araştırmamızla ilgili ortaya çıkan sonuçlara ve bu sonuçlar kapsamında geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

1.7. Kaynaklar

Araştırma konusu ile ilgili daha önceden yapılmış çalışmaları belirleyebilmek adına bütün ortamlarda yer alan bilgi kaynaklarından literatür taraması yapılmıştır.

Türkçe kaynaklar için;

Açık Anahtar

Arşiv Dünyası

Bilgi Dünyası

Türkiye Bibliyografyası

Türkiye Makaleler Bibliyografyası

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni

Türk Kütüphaneciliği

ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı

Ulusal Toplu Katalog (TO-KAT)

YÖK Tez Kataloğu

Yabancı kaynaklar için;

Annual Rewiev of Information Science and Technology (ARIST)

Dissertation Abstracts

Directory of Open Access Journals (DOAJ)

Ebary

EBSCOHost

Elsevier

EMERALD

Library and Information Science Abstract (LISA)

Proquest

Science Citation Index

Scopus

Social Science Citation Index

SpringerLINK

Web of Science

Ayrıca Google ve Google Schoolar aracılığı ile konu ile ilgili tarama yapılmıştır. Yapılan taramada belirlenen konu başlıkları ve oluşturulan anahtar kelimeler aşağıda belirtilmiştir:

Etik (Ethic)

Ahlak (Morality)

Erdem (Virtue)

Etik Davranış (Ethical Behavior)

Meslek Etiği (Professional Ethics)

Bilgi ve Belge Yönetimi Etiği (Information and Document Management Ethics)

Arşivcilik Etiği (Ethics of Archiving)

Arşiv Sorunları

Tez çalışmamızın yazım aşamasında biçimsel düzenlemeler için Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu esas alınmış; ayrıca atıf ve kaynakça düzenlemede APA stilinden yararlanılmıştır. Bu düzenleme için Kaynak Gösterme El Kitabı'ndan (Kurbanoğlu, 2004) faydalanılmıştır. Ayrıca dil bilgisi kuralları için "Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu"ndan faydalanılmıştır (Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu, 2020).

2. MESLEKİ ETİK VE ARŞİVCİLİK MESLEK ETİĞİ

2.1. Etik Olgusu

2.1.1. Etik Kavramı

Etik, bireylerin toplumda yapması veya yapmaması gereken davranışlara yönelik ilkelerin tamamını ifade eder. Aristotales'ten bu yana tek başına bir felsefe disiplini olarak kabul edilen etik, Yunanca "ethos" ve Latince "moral" sözcüklerinden gelmektedir. Bu kavramların ikisi de töre ile ilgilidir. Bireylerin edindiği çeşitli alışkanlıkları gösterir. Gelenek ve görenekler gibi kavramları içerisinde barındırır (Atayman, 2005, s.7).

Etik kavramı üzerine çok sayıda düşünce ortaya konmuş ve çeşitli tanımlar yapılmıştır. "Etik" kelimesinin en genel ve toplumda yer alan bireyler tarafından kabul görmüş kullanımı "ahlak"tır. Oxford Sözlük ise etiği; bireylerin davranışlarını kontrol eden veya etkileyen ahlaki ilkeler olarak tanımlamaktadır (Oxford Learner's Dictionaries, 1990).

Svara (2007, s.59)'ya göre etik, insana neleri yapması ya da neleri yapmamasını öneren, doğru ile yanlışı ayırmasını sağlayan değerler bütününü ifade eder. Bu değerleri dört ana bölümde incelemek mümkündür. Bunlar; ödev, erdem, ilke ve toplum yararıdır. Sucu ve Evin (2007, s.11) ise etiği, belirli bir toplumda yaşayan bireylerin uymak zorunda bulundukları davranış kuralları ya da bireyin içinde bulunduğu çevrede görülen töreye uyma biçimi başka bir ifadeyle bir topluluk ya da bireyin iyi ve kötü üzerine yüklediği değer yargısı" olarak tanımlamaktadır. Thiroux (1998, s.1) etiği, insan davranışlarının kontrolünde, neyin doğru neyin yanlış olduğuyla ilişkilendirmiştir. Sam (2010) etiği, bireyler arasında gerçekleşen toplumsal ilişkilerin, düşünsel bir eylem olarak yansıtılmasıdır, şeklinde açıklamıştır. Lamberton ve Minor (1995, s.464) etiği, geçmişe ve bugüne dair doğru ve yanlışların anlatımı olarak tanımlamıştır. Özdemir (2008, s.179)' e göre etik toplumun çıkarını gözeten, bir toplumda yaşayan bireylerin lehine olan davranışların tümüdür.

Cevizci (2014, s.11) etiğin tam olarak ne olduğu, neyi ifade ettiği ve neleri kapsadığını anlatırken sınırların çizilemediğini ve bu konuda her zaman bir belirsizlik durumunun var olduğunu dile getirmiştir. Bu belirsizlik etik davranış ve ahlaki eylem

kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasına yol açmıştır. Ancak bu iki kavram aynı değildir ve bazı farklılıkları vardır.

Ahlak iyi ve güzel olan davranışları ifade eden ve felsefe bilimi içerisinde yer alan bir kavramdır. Ahlak kökeni itibariyle Arapçadaki h-l-k köklerinden gelir. "Hulk" kelimesi huy, mizaç, karakter gibi anlamlara gelmektedir. TDK sözlüğünde ise ahlak; belirli bir grup insan tarafından takip edilen ahlaki ilkeler sistemi olarak açıklanmıştır (TDK, 2005, s.16). Noorthcraft ve Neale'e gore (1990, s.29) ahlak, kültürel değerler ve düşüncelerle ilgili doğrular ve yanlışlar doğrultusunda kime nasıl davranılması gerektiğini belirler. Buna ilişkin yazılı olmayan standartları içermektedir. Ahlaki yargılar toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir.

Etik ve ahlak kavramlarının farklı disiplinlerde birçok tanımı yapılsa da bu tanımların odak noktasını bireylerin davranışlarının oluşturduğu düşünülmektedir (Kızılöz, 2017, s.10). Çalışlar (1983, s.135) etiği insanların günlük hayatta töresel, geleneksel veya ahlaksal ilişkilerini anlamlandırmaya çalışan, davranış biçimlerini ve görüşlerini araştıran bir felsefe dalıdır, şeklinde ifade etmiştir. Çalışlar'ın etik tanımında, ahlak kavramının bireylerin günlük yaşam faaliyetleri içinde gerçekleştirilen uygulamalar, etik kavramının ise bu uygulama ve davranışların arkasındaki felsefeyi araştıran bir disiplin olduğunu vurgulanmaktadır.

Kuçuradi (2003, s. 7)'ye göre, etik ve ahlakın ayrım noktası bireylerin içerisinde yaşadıkları toplumdur. Ahlakta bu toplumun sahip olduğu kültürel değerlerden ve ortak düşüncelerden söz edilmektedir. Etiğin ise yalnızca bir topluma ait olan bu olgulardan bağımsız olarak düşünülmesi gereken kurallar olduğunu belirtmiştir.

Çoğu kez birbiri yerine kullanılan bu iki kavramı ayırmak için Cevizci (2014, s.18) şunları ifade etmiştir; etik geneldir, teoriktir ve bir sistematiği vardır. İddialarını ispatlayıp temellendirmek için argümanlar sunar. Ahlak ise olgusal ve tarihsel olarak yaşanan ve zamanla oluşan bir birikimdir. Bunun yanında, ahlâk yerel bir özellikler gösterir. Etik ise evrenseldir (Cevizci, 2014, s. 18). Bu kavramların ayrımını yapmamıza yardımcı olan bir diğer tanım ise Örs tarafından yapılmıştır. Örs (2001, s.249-250)'e göre ahlak ve etik aynı konuları içerir. Ancak ahlak toplumda yer alan bireylerin tutum ve davranışlarına yönelik istekleri anlatan değerlerin tamamını ifade ederken etik ise akademik bir alt alandır şeklinde açıklamıştır.

2.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Etik

Etik kavramı insan davranışının var olduğu çağlardan beri üzerinde tartışmaların ve fikir alışverişlerinin yapıldığı bir felsefe disiplini halini almıştır. Etiğin en yalın hali olarak ifade edilen ahlak felsefesinin başlangıcı M.Ö. 5. yüzyıla dayanır. Ahlak felsefesinin bilinen ilk savunucuları Sophistler, olmuştur (Berdibek, 2019, s. 9). Etik ve ahlak kavramlarının gelişimi sofistlerin insan davranışlarının özüne ve toplum sorunlarının temeline yönelmeleriyle başlamıştır. Bu konuda ilk önemli adımı atan filozof Sokrates'tir ve devamında onu Platon ve Aristotales izler (İyi, 2011, s.47). Bu filozoflar erdem, adalet, dürüstlük ve iyi gibi kavramlar üzerine çalışmalar yapmış ve bunun neticesinde etik felsefesini bir bilim olarak görmeye başlamışlardır. Kendi düşünce okullarında etik ile ilgili dersler vererek etiğin gelişimini sağlamışlardır.

Her dönemin etik anlayışı birbirinden farklıdır. Etik anlayışı çağlara göre farklılıklar göstermiştir. İlk Çağda etik anlayışı bireyin mutluluğu üzerine kuruluyken, Orta Çağda bu anlayış genel anlamda mutluluğu kabul etmiştir. Modern Çağda ise kişinin kendi kendine mutlu olamayacağı, bireyin mutluluğunun kaynağı yaşadığı toplum içerisinde gerçekleştireceği davranışlardır ve bu davranışların toplumsal yarar çerçevesinde düşünülmesi gerektiği fikri savunulmuştur (Warburton, 2000, s.37). Değişik dönemlerde farklı fikirlerle hazza ulaşmak isteyen insanoğlu bu noktada etik öğretiden yararlanmıştır.

Felsefenin alt disiplini olan etik öğretiyi anlayıp yorumlayabilmek için ortaya çıktığı ilk dönemin, yani Antik Yunan Döneminin bilinmesi gerekir. Bu dönemde halk sınıflara ayrılmıştır. Köleler ve yabancılar her türlü ağır işlerde ve ağır şartlarda çalıştırılmış, soylular ise sadece işlerin yönetiminde görev almışlardır. Bu anlayışla beraber haksız muameleye maruz kalan halk, haklarını aramaya koyulmuşlardır. Daha çok ayrıcalıklı sınıf olan soyluların düzenine uygun kanun ve kuralların olduğu bu dönemde, ahlak ve etik değerler bu çerçevede oluşmuştur. İlk Çağ etik değerlerinin, "insanın davranışlarının ve beklentisinin temel amacı mutluluktur." önermesini savunan eudaimonist karakterli olduğu söylenebilir. Dönemin düşünürlerinden bazıları ruh dinginliğinin ve sakinliğinin insanın mutlu olmasıyla ilgisinin olduğu önermesini savunmuşlardır. Eudaimonismin devamı olarak kabul edilen hazcılık görüşünün de İlk Çağ etik disiplininde yer aldığı görülmüştür. Eudaimonismin ve hazcılığın ikisinin de ortak gayesi insanın mutlu olmasıdır (Elmalı, 2007, s. 11).

Orta Çağda ise etik felsefesi tamamen dini değerler üzerine kurulmuştur. Bu dönemde batı toplumlarında ahlak ve etik kuralların Hristiyanlıktan ayrı düşünülmesi, konuyla ilgili araştırma yapılabilmesi ve bu kavramların sorgulanabilmesi mümkün olmamıştır. Bütün çalışmalar din olgusu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Doğu toplumlarında ise çalışmalar daha yerel bir kavram olan ahlak felsefesi üzerine yoğunlaşmıştır. İslam ahlak anlayışının temelini Kur'an ve sünnet oluşturmuştur (Çağrıcı, 2009). Bu iki kavramı kendisine kaynak edinen dönemin bilim insanları, gerçekleştirdikleri çalışmaları ahlak felsefesi üzerine yapmışlardır. Bu bilim insanlarının başında ise Farabi, Mevlâna ve Yunus Emre gibi isimler yer almıştır.

Orta Çağın dine dayalı düşünce düzenin değişmesi, özgür düşünce ortamının sağlanması, değerlerin ve inançların sorgulanabilmesi, bilimsel çalışmaların yapılabilmesi ne yazık ki çok sayıda can kaybının olduğu büyük savaşlardan sonra mümkün olabilmiştir. Bu olaylardan sonra etik, din ile olan bağlarını koparark ayrı bir disiplin olarak görülmeye ve araştırılmaya başlanmıştır (Akarsu, 1982, s. 118-119). Teolojik fikirlerden tamamen ayrılmış olarak ahlak ve etik felsefesinden bahseden ilk isim Francis Bacon olmuştur. Bacon'dan sonra konu ile ilgili Hobbes, Locke, Hume, Descartes ve Kant gibi düşünürler çalışmalar yapmış ve Orta Çağ Hıristiyanlık ahlak felsefesinden ayrılarak yenilikçi anlamda etik konusuna katkı sunmuşlardır (Akarsu, 1982, s. 120-160).

Modern Çağ etik felsefesinde ise teolojik ve deontolojik etik kuramlarıyla karşılaşılmıştır. Bu iki etik felsefesinde de belirli bir karakterden bahsedilmemiş olması erdem etiğinin gerekliliğini öne çıkarmıştır. Erdem etiğinin temel düşüncesi, iyi bir karaktere sahip olmak ve erdemli davranışlarda bulunmaktır. Eğer bir kişi erdem sahibiyse bu kişi aynı zamanda ahlaklıdır, felsefesini savunur (Kavi, Koçak, 2011, s.10-11). Yine Modern Çağ etik felsefesinde tek bir etik kuram ya da ahlak anlayışı yoktur. Geçmişte filozoflar tarafından ifade edilen etik felsefelerinin ayrı ayrı her birinden bir şeyler görmek mümkündür. Günümüzde büyük bir hızla değişen düzen ve farklılaşan yaşam biçimlerinde bu kuramlardan yararlanmaya halen devam edilmektedir. Bugün iş hayatı ve günlük yaşantımızla ilgili değişen etik anlayışlardan bahsetmek mümkündür (Atayman, 2005, s.60).

2.1.3. Etik Türleri

Etik biliminde bireylerin gerçekleştirdiği eylemleri anlayabilmek ve sonuçlarını doğru değerlendirebilmek için farklı etik türlerinden bahsetmek mümkündür. Etik türleri etik ilke ve normlarının meşrulaştırılması, ahlaklı ve erdemli davranışların neler olduğunun sınırlarının anlamlandırabilmesi için önemlidir (Nuttall, 1997, s. 221-223). Geçmişten günümüze etik türlerine bakıldığında etiğin türlerini üç alt başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar; betimleyici etik, normatif etik ve meta etiktir.

2.1.3.1. Betimleyici Etik

Betimleyici etik; ahlak felsefesinin alt kümelerinden birisidir. Bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerinin bilimsel araştırmalara dayandırılarak uygulanması sonucunda oluşmuştur (Cevizci, 2014, s38-39). Bu etik türünde savunmak için belirli bir konu gerekmez. Bireylerin ahlaki düşünce ve inançlarına ilişkin nesnel ve tarafsız bir düşünme eylemi geliştirir. Bununla birlikte ahlakın ögelerini ayrıntılı bir şekilde anlatır (Doğan, 2010, s.96). Bu yönüyle ahlak felsefesinde bilimsel bir yöntem kullanır. Gözleme dayanan maddeci bir yaklaşımı benimser (Cevizci, 2002, s.6).

Bu etik türü kişilerin davranışlarını takip eder. Etiği bu şekilde elde ettiği sonuçlar üzerinden değerlendirir. Betimleyici etikte kural söz konusu değildir yani olması gerekenle değil var olanla ilgilenir. Bu bağlamda betimleyici etik insan davranışlarına karşı bir gözlemleyici durumundadır (Cevizci, 2014, s.41).

2.1.3.2. Normatif Etik

Normatif etik türü betimleyici etik türünden farklı olarak ahlak yönünden neyin doğru-neyin yanlış olduğunu belirler. İyinin ve kötünün tanımlarını yapar. Bu tespiti belirli ölçütlerle ortaya koymaya çalışır. Bu kavramların haklılığını temellendirmeye çalışan uygulamalı bir etik türüdür (Bong, 2004, s.286). Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğüne göre norm; "yargılama ve değerlerin kendisine göre yapıldığı ölçüt uyulması gerekli olan kural" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Normatif etik ise, bireylere yaşam boyu öncülük edecek normları sağlamayı ifade eder (Cevizci, 1996). Normatif etik zaman ve mekân kavramlarından bağımsız olarak sadece daha önceden oluşturulan şekilleri ve belirli kuralları hedef alır (Ülken, 2001, s.152).

Teorikten ziyade pratiğe yönelik bir etik yaklaşımı olan normatif etik, davranışlarla ile ilgili değerlendirmeler yaparak ilkelerin belirlenmesini sağlar (Kınay, 2005, s.

12). Bireylerin ahlaki yönden nasıl bir birey olacağı, bunun gerçekleşmesi için ne gibi davranışlar sergilemesinin gerektiği gibi konular bu etik türünün uğraş alanına girmektedir (Flew, 2005, s.256). Normatif etiğin ilgilendiği soruları Flew (2005, s.257) şöyle sıralamıştır: Nasıl yaşamalıyız, bireyin yaşamını doğru yapan nedir, birey için erdem çeşitleri nelerdir, ahlaki davranış nedir ve nasıl davranmalıyız. Kısaca normatif etik yaklaşımının uğraş alanını ilkeler, normlar, standartlar ve ahlak kuralları oluşturur.

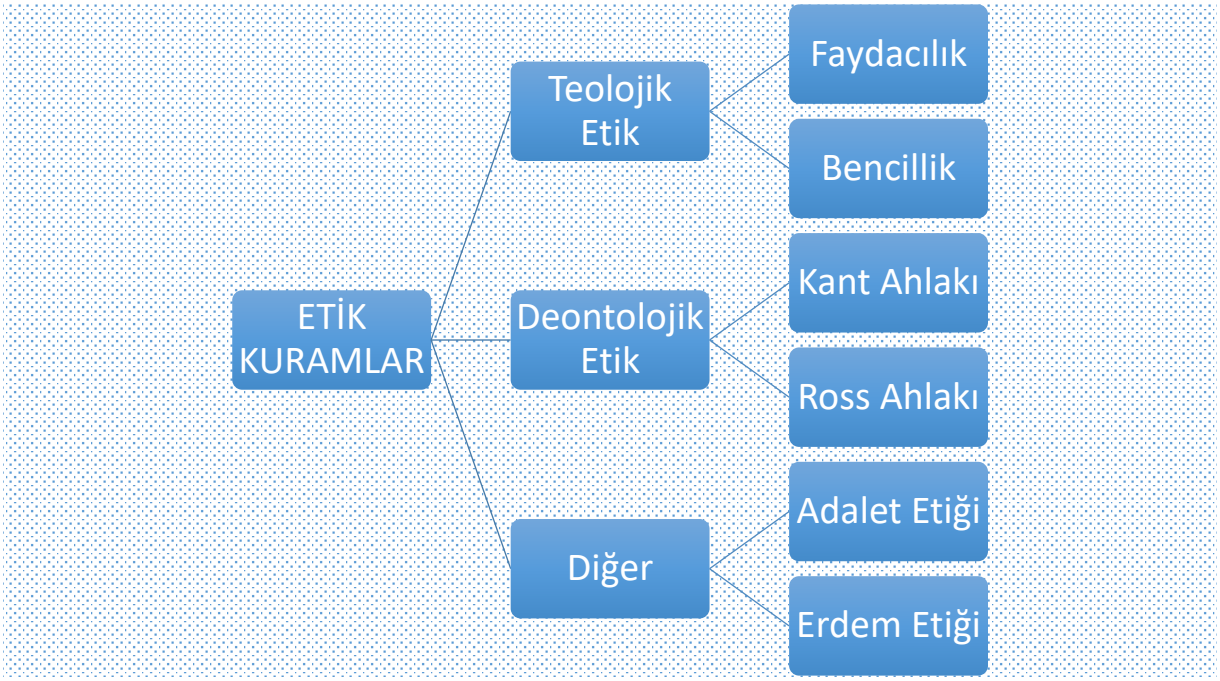
2.1.3.3. Meta-Etik

Meta-etik yaklaşımı ahlakın doğası hakkında eleştirel düşünmeyi ifade eder (Kavi ve Koçak, 2011, s.65). Purtilo ve Cassel'e (1981, s.6) göre ahlakî yargılamanın gerekçelerini araştırır. Bu etik türünün en önemli özelliği analizdir. Bu kavramı bir tür analitik kural şeklinde değerlendirmek mümkündür (Cevizci, 2003, s.264). Meta-etikte bir davranışın neden doğru olduğu, doğru olmasını hangi unsurların etkilediği gibi sorular derinlemesine incelenerek temellendirilmeye çalışılır (Tepe, 2000, s. 20). Meta-etik sahip olduğumuz değerlerin ve ilkelerin doğrulanabilir nitelikte olup olmadığını ve bunun yanında ahlaki terimlerin manalarını inceler (Resnik, 2004, s.35). Kuçuradi'ye (2009) göre ise, günümüz etik felsefesinin vardığı son nokta meta-etiktir. Bu doğrultuda meta-etik savunucularına göre kuramcıların başlıca görevi bireylere tavsiyede bulunmaktan ziyade etik normların ve ahlak ilkelerinin ne anlama geldiğini açıklamaktır (Gürler, 2007, s.113).

2.1.4. Etik Kuramları

İnsan eyleminin doğası meselesi, antik çağlardan beri bu meseleyi temel almaya çalışan etik kuramların temel amacı olmuştur. Bireylerin eyleme geçme noktası veya eylemin amacı her zaman sorgulanmıştır (Macit, 2009, s.84). Bu durum bireylerin eylemlerinin sonucunun mu yoksa amacının mı ahlakî olduğunu sorgulamak anlamına gelir. Düşünce tarihi boyunca etik ile ilgilenen filozofların bazıları eylemin sonucunun ahlakını vurgularken, bazıları sonucun değil niyetin önemine dikkat çektiler. Etik tarihi boyunca deontolojik ve teolojik yaklaşımlar arasında var olan tartışma; aslında bu iki farklı perspektif etrafında gerçekleşmiştir (Ashby, 1950, s.765). Araştırmada bu iki temel yaklaşımın dışında karşılaştığımız etik kuramlar "Diğer" başlığı altında ele alınmıştır. Bu bağlamda yapılan literatür taramasında çeşitli akademik çalışmalar

içerisinde kendisine yer edinmiş etik kuramların sınıflandırılması Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Etik kuramlar (Kara, 2019, s. 10)

2.1.4.1. Teolojik Etik

Teolojik etiğin odak noktası, bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerinin doğurduğu sonuçlardır. Erdemli bir davranış değerlendirilirken o eylemin ne derece değerli olduğu ürettiği sonuçla ölçülür (Cevizci, 2003, s.388). Teolojik yaklaşımda bireyin davranışlarında beklenilen sonucun oluşup oluşmadığına bakılır (Kavi ve Koçak, 2011, s.74). Bu etik yaklaşımında temel amaç bireysel mutluluk ve kendini gerçekleştirmedir. Bu yaklaşımın problemini "en yüksek iyi" sorusu oluşturmaktadır (Cevizci, 2003, s.388). Teolojik etik kuramlar, faydacılık ve bencillik olarak iki temel başlık altında incelenebilir.

2.1.4.1.1. Faydacılık

Teolojik etiğin altında yer alan faydacılık kuramında doğru davranış mutluluğun kaynağıdır. Doğru davranışın mutluluktan en üst düzeyde hazzın alınmasını sağlayan eylem olarak tanımlandığı ahlakî kuramdır (Poyraz, 1996, s.154). Faydacılık yaklaşımının bilinen en önemli savunucuları Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'dir. Faydacılık etiğini Bentham; toplumda yer alan tüm bireylerin sonsuz mutluluğu elde etmesi adına harekete geçmek, eylemde bulunmak ve davranış sergilemek olarak ifade

etmiştir (Bentham, 2002, s.11). Bentham toplumsal fayda veya kamu yararı olarak ifade edilenler, toplumda yer alan bireylerin kişisel çıkarlarının toplamıdır şeklinde belirtmiştir (Arslan, 2012, s. 29). Mill'in savunduğu faydacılık kuramı ise bireyin hazzı aramasından geçer. Bu arayış içerisinde acıdan kaçınmak bu kuramın temel felsefesidir. Mill'in faydacılık kuramına göre mutluluğu yakalamak için, "iyi" olarak nitelendirilen eylemin sonuçlandığında sağladığı faydaya bakılır. "İyi"nin ölçütü kabul edilen mutluluk, eylemde bulunan bireyle beraber davranışların sonuçlarından etkilenen herkesin, dolayısıyla bütün toplumun mutluluğu şeklinde ifade edilir (MEGEP,2006).

2.1.4.1.2. Bencillik

Teolojik kuramın ikinci temel başlığı olan bencillik yaklaşımının savunucuları Niccolo Machiavelli ve Max Weber'dir. Bu kuramda toplum içerisinde var olan bireylerin çıkarları ahlakîliğin temel taşı kabul edilir (Sökmen, 2016, s. 42). Bu yaklaşımda bir davranışın etik olabilmesi için gerekli ve yeterli şart, eylemi gerçekleştiren bireyin şahsî çıkarlarının en yüksek seviyede olmasıdır. Bencillik yaklaşımında, birey yalnızca kendi çıkarları için gerçekleştirdiği eylemlerle değil, toplum içerisinde var olan farklı bireyler için de eylemde bulunurken bencil davranışlar gösterebilmektedir. "Başkalarının yararına fayda sağlayacak şeyler yapılması bireye bir doyum sağlarsa ve bu doyumdan haz alınırsa yapılan faydalı davranış bu hazza ulaşmak için bir araçtır (Frenkena, 2007, s.49)". Bu da kişinin egosunu tatmin etmesidir. Bu konuyla ilgili ahlak felsefecileri egoizmi kişisel bencillik ve kişisel olmayan bencillik olarak iki şekilde ele aldıklarını ifade etmişlerdir. Kişisel bencillik yaklaşımında, bireylerin zaman içerisinde çıkar elde edebilecek durumlarının oluşma ihtimali varsa diğer bireylerin eylemlerine karışmaması gerektiği tavsiye edilmektedir. Kişisel olmayan bencillik yaklaşımında ise uzun vadede her bir bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesinin gerektiği savunulmaktadır (Arslan, 2012, s. 28).

2.1.4.2. Deontolojik Etik

Köken olarak bakıldığında Latincedeki "deon" kökünden gelen deontoloji, Yunanca ödev bilimi anlamına gelmektedir (Kavi, Koçak, 2011, s.86). Bu kuramda eylemin ahlak normlarına uygunluğunun eylemin sonucuna göre değil, gerçekleştirilme amacına bağlı olarak değerlendirilmesi savunulmaktadır. Birtakım ahlakî ödev ya da

eylemlerin yerine getirilip getirilmemesini ölçüt kabul eden etik görüşüdür (Cevizci, 2003, s.100). Davranışların kişilerin iç dünyasından kaynaklı ahlakî etkileri vardır ve bu tür davranışların yol açtığı sonuçlarına bakılmaz. Burada bireyin yapması gereken ahlakî sorumluluklarını yerine getirmesidir. (Downs, Swienton, 2012, s. 3). Bu kapsamda deontolojik etik bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerin sonuçlarıyla değil doğru eylemin ne olduğu, bir amaç ile bağlantısının olup olmadığı konusuyla ilgilenir. Erdemli bir davranışta bulunurken o eylemin doğru olup olmadığı, eylemin doğurduğu sonuçla değil ödevlerin yerine getirilmesi ve kuralların uygulanması ile ilgilidir. Deontolojik etik Immanuel Kant tarafından öne sürülen ödev ahlakı ile Williem D. Ross tarafından ileri sürülen ilk bakışta ödev ahlakı yaklaşımlarını kapsamaktadır (Sökmen, 2016, s.46). Bu iki yaklaşımın dışında dini kuram adı verilen bir yaklaşımında deontolojik etik başlığı altında ele alındığı bazı çalışmalarda görülmektedir (Cevizci, 2018, s.98).

2.1.4.2.1. Kant Ahlakı

Bu kuram İmmanuel Kant tarafından geliştirilmişir. Literatürde Kant'ın ödev ahlakı olarak da ifade edilmiştir (Usta, 2010, s.171). Bu kuramın temelini kesinlik, mutlaklık ve zorunluluk oluşturur. Kant ahlakında bir yasanın ahlak yasası olabilmesi, kesin anlamda zorunluluk şartının yerine getirilmesine bağlıdır (Kant, 2013, s.4). Kant'ın ödev ahlakı kuramında "ahlakın doğası nedir" sorusunun cevabı aranmaya çalışılır (Stroll vd., 2008, s.69). Kant'ın bu kuramının temeli hiçbir birey için değişmeyen, iyi davranışları isteme ve herkes için geçerli olan ahlakî değerlerden oluşmaktadır (Arslan, 2012, s. 24).

Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı kitabında ahlak kuramıyla ilgili şunları söylemiştir. "İnsan ve genel olarak her akıl sahibi varlık, şu veya bu istem için rastgele kullanılacak sırf bir araç olarak değil, kendisi amaç olarak vardır ve gerek kendine gerekse başka akıl sahibi varlıklara yönelen bütün eylemleri amaç olarak görmelidir" (Kant, 2002, s. 96). Bu cümlesiyle Kant, bireyin eylem ve davranışlarının amacını belirleyen ahlakî ilkelerin nerede oluşturulduğu sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Kant'a göre bu sorunun cevabı akıldır. Bireyin eylem ve davranışları kendi hür iradesinin ürünüdür ve irade bireyin isteği dışında belirlenemez (Atayman, 2005, s.49-50). Son olarak Kant'ın ahlak etiğinde toplumun menfaati sağlamak adına kişilerin feda edilmemesi gerektiğini, insan davranışlarının neticelerden ayrı bir ahlakî

sorumluluk olduğunu ve bireyin eylemlerinin doğruluğunun değerlendirilmesinde onları teşvik eden ögelerin önemli birer unsur olduğu görüşünü savunmaktadır (Resnik, 2004, s.37).

2.1.4.2.2. Ross Ahlakı

Bu yaklaşım William David Ross tarafından geliştirilmiştir. Kant'ın ahlak kuramında yer alan "koşulsuz buyruk" ifadesinin yerini Ross ahlakında "ilk bakışta ödev" kavramı almıştır. Ross'a göre bu kavram, bireyin gerçekleştirdiği bir davranışın ahlakî yönden uygun olması için gerekli şartların belirlenmesine yönelik bir ahlak yasasının oluşturulmasıyla sağlanabilir. Ross ilk bakışta ödev olgusunu, belirli bir davranışı neden yapmamız gerektiğini veya neden yapmamamız gerektiğini anlamamız için kaçınılmaz bir ahlakî sorumluluk ve erdemin nedeni olarak tanımlanmaktadır (Markosian, 2009, s. 1-2). Bu duruma örnek vermek gerekirse verilen bir sözün tutulması, bir söz verilmemiş olsa bile cinayet işlenmemesi Ross ahlakına uygundur.

Kant'ın koşulsuz buyruk kuramı ve Ross'un ilk bakışta ödev kuramının ortak yanı bireylerin verdiği sözleri tutmalarının temel bir ödev olduğu düşüncesidir. Bunun yanı sıra Ross'un ilk bakışta ödev yaklaşımında Kant'ın ahlak kuramından farklı olarak yapılan iyiliğin karşılığında çıkar olması ve verilen sözün yapılan yardımseverliğe oranla önemsiz kalması durumunda bireylerin yapması gereken bir ödeve dönüşebileceği kabul edilir (Tohaneanu, 2015, s. 112).

2.1.4.3. Diğer Etik Kuramlar

Diğer etik kuramlarını iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar, adalet etiği ve erdem etiğidir.

2.1.4.3.1. Adalet Etiği

Adalet sözcük anlamı olarak, hak, hukuk ve doğruluk gibi kavramlarla tanımlansa da bu kavramının genel olarak kabul görmüş bir tanımının yapılamadığı görülmektedir. Bu durumu Kelsen (1960, s.24) "insanlığın özlediği mutlak hak, eşitlik ve doğruluğun ne anlama geldiğini bilmiyorum. Mutlak adaleti açıklamamsa mümkün değildir" sözleriyle ifade etmiştir. Aristo adaleti, eşit insanlar için eşit uygulamalar olarak tanımlamıştır ve din, mezhep, ırk, kölelik gibi farklılıklara sahip kişilerin eşit bir şekilde adaletten yararlanamayacağını belirtmiştir (Güngör, 2008, s.105). TDK (2005,

s.13) ise adaleti var olan yasalar sayesinde sahip olunan hakların o toplumda yaşayan herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe olarak tanımlamıştır.

Adalet kuramının amacı, o toplulukta yaşayan bütün bireylere iyi davranmak ve insanların hak ettiklerini vermektir. Adalet etiği kişilerin diğer bireylere karşı sorumluluklarını kendi bireysel sınırlarını ihlal etmeden nasıl yerine getireceğini gösterir (Yazıcı, 2008, s.77). Adalet etiği yaklaşımının özünü eşit davrananlara eşit davranılacak, aksi davranışta bulunanlara ise eşit davranılmayacak ilkesi oluşturmaktadır (Arslan, 2012, s. 33). Adalet etiğinin en önemli ögelerinden biri de hukuktur. "Hukuk ve ahlak kavramlarının birbiriyle olan yakın ilişkisinden önce her iki disiplinin farklı yanlarını belirtmekte fayda vardır. Hukuk, adaleti gerçekleştirmeyi amaç edinmişken, buna karşın ahlak iyi olanı, adil olanı bulmayı ve doğruya ulaşmayı hedeflemektedir (Özgener, 2004, s.13).

2.1.4.3.2. Erdem Etiği

Aristotales'e göre erdem bireyin eylemlerini en iyi şekilde gerçekleştirme halidir (Özlem, 2004, s.129). Erdem kelimesi sözcükte "ahlakın övdüğü iyilikçi, alçak gönüllü olma, yiğit davranışta bulunma, doğruluğa sahip olma gibi niteliklerin genel adı" şeklinde geçmektedir (TDK, 2005, s.174). Erdem kelimesi Arapçada fazilet ile eş anlamlı olarak geçmektedir. Fazilet ise üstünlüğü ifade eden bir kelimedir. Bu da erdemli insan üstün insandır, anlamına gelmektedir. Erdem sahibi insanlar yaşadıkları çevrede her zaman saygı görmüşlerdir.

Erdem etiği yaklaşımında, Kant'ın ahlak kuramında yer alan ödev kavramını bu yaklaşımda erdem kavramı olarak görmekteyiz (Arslan, 2012, s. 33). Bu yaklaşıma göre ahlakiliğin ölçütü erdemli olmaktır. Erdem etiğinde bireyin onurlu bir hayat yaşaması için erdemin önemi vurgulanmıştır. Erdem etiğini, teolojik ve deontolojik kuramdan ayırmamızı sağlayan en belirgin özellik davranışsal bir etik kuram olmasıdır. Bahsedilen tüm yaklaşımlarda kabul gören ana öge eylemdir. Fakat erdem etiğini farklı kılan; kişi doğru davranışta bulunduğu anda veya davranışını yaptıktan sonra, bu eylemin sonucunu kendisiyle içselleştirmesi ve bu şekilde etik anlamda iyi karakter oluşturmasıdır.

Erdem etiğinin problemini "*ne yapmalıyım*" değil "*nasıl bir insan olmalıyım*" sorusu oluşturur (Resnik, 2004, s.39). Bu nedenle erdem etiği kuramında bireyler mutluluğu

nasıl elde edebilecekse o şekilde davranmalarının gerekli olduğu savunulmaktadır (Stroll vd., 2008 s.37). Bu konuya örnek vermek gerekirse kuyuya düşmüş bir kedi yavrusunun yardıma muhtaç olduğu açıktır. Teolojik yaklaşımda bu kediye yardım etmenin sonuçlarının hazzı en üst seviyeye çıkarıp çıkaramayacağına bakılırken, deontolojik kuramda bu eylemin bir ödev olup olmadığına bakılır. Erdem ahlakı kuramında ise bu davranışın yardımseverlik gereği yapılması eylemin erdem ilkelerine dayanan doğru bir davranış olmasını sağlar.

2.2 MESLEK KAVRAMI VE MESLEKLERİN PROFESYONELLEŞME SÜRECİ

Arşivcilik disiplininde meslek etiğinden bahsetmek için meslek kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir. Meslekler oluşmaya başladığı ilk andan itibaren beraberinde etik kaygıları getirmiştir. Bu nedenle meslek ve etik konusu birbiriyle ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. Bununla birlikte 20.yy boyunca meslek terimi birçok anlam kazanmıştır. "Meslek" ile neyin kastedildiği, arşivcilerin ve arşiv kodlarının neler ifade ettiği araştırmanın bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Meslek Kavramının Tanımı

Meslek kavramıyla ilgili türev terimleri basitçe tanımlamak gerekirse profesyonellik, bir uygulayıcının çalışmalarına, bağlılıklarına, değerlerine, ilkelerine, tekniklerine ve bir bütün olarak hizmetine olan bağlılığının ölçüsüdür. Profesyonelleşme, mesleklerin meslek olarak tanınması ve kabul edilmesi için çaba gösterilen süreçtir. Yarı profesyoneller, sosyologlar tarafından genellikle mesleki statü şartlarının bir kısmını yerine getiren meslek mensuplarına atfedilen bir terimdir (Oxford Dictionary,1990). Bu terimlerin tümü bir mesleğin özelliklerinin ne olduğu anlayışına dayanır ve bu nedenle sosyologlar arasında bir mesleği nelerin oluşturduğuna nasıl karar verileceği konusunda fikir birliği yoktur.

'Meslek' ve 'profesyonel' terimleri günümüzde birçok popüler çağdaş çağrışıma sahiptir. Hukuk ve tıp gibi meslekleri, bunun yanında sporu, sanatı ve buna benzer birçok alanı tanımlamak için kullanılırlar. Hukuk ve tıp mesleklerinde, zorlu hazırlık ve fedakârlık yoluyla toplumun en temel ihtiyaçlarına bağlılık anlayışı vardır. Sporcular ve sanatçılar söz konusu olduğunda, bu sadece kişisel kâr için tam zamanlı bir faaliyette bulunmaktan ibarettir. TDK (2019) meslek olgusunu "belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet

vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş" şeklinde tanımlamaktadır. Aynı kaynakta profesyonel ise "mesleğe ait, bir işi kazanç sağlamak amacıyla yapan (kimse), amatör karşıtı, uzmanlaşmış, yetkin" şeklinde ifade edilmektedir.

Bu tanımların sınırlarını görmek kolaydır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere bir mesleğin genellikle ileri öğrenmeyle ilişkisi vardır; ancak bu tek kıstas değildir. Bir profesyonelin beceri ve yetkinlik gösterdiği açıktır ama bu neredeyse her türlü meslek için söylenebilir. Bu nedenle meslek kavramının tam anlamıyla ne olduğu, kriterlerinin neler olduğu konusunda sözlük anlamları bize pek yardımcı olmamaktadır.

Sosyologlar ideal meslek modellerini ortaya koyarken gerçek mesleklerle meslek olarak nitelendirilmeyen uğraşlar arasında net bir ayrım yapmak için bir sınıflandırma aracı belirleyememişlerdir. Bazı sosyologlar, meslekler ve meslek olmayanlar arasında net bir ayrımın olmadığı, bunun yerine, süreklilik arz eden ve bu süre boyunca değişen derecelerde profesyonellik olduğu sonucuna varmışlardır (Bernard, 1988, s. 35-36).

2.2.2. Mesleklerin Profesyonelleşme Serüveni

Sosyologlar meslekler için profesyonellik kavramının ne anlama geldiğini üç temel modelde ele almıştır. Bunlardan birincisi, 1970'lerden önceki baskın görüş olan sınıflandırıcı model. İkincisi, mesleki statü kazanılmasına yol açan olayların sırasına odaklanan süreç modeldir. Üçüncü yaklaşım ise, bir mesleğin profesyonelleşme durumunu ölçmek için sahip olduğu iktidar ve özerkliğe eşlik etmeye odaklanan güç modelidir.

2.2.2.1. Sınıflandırma Modeli

Sınıflandırma her zaman bir olguyu açıklamanın en iyi teorik yolu olmasa da mesleklerin genel özelliklerinden bazılarını incelemek, sosyologların profesyonel statü arayan mesleklerde aradıklarına dair bir fikir vermesi açısından önemlidir. Sınıflandırma modeli genellikle mesleklerin beş özelliğini tanımlar. Her ne kadar bu sayı yazardan yazara değişse de buradaki amaç mesleğin ne olduğunu anlamanın olası bir yolunu göstermektir (Cox, 1986). Bu beş özelliği Turner ve Hodge (1970, s.23-33) şu şekilde belirtmişlerdir:

1. Sistematik bir eğitim

Mesleki statü için en sık belirtilen gerekliliklerden biri, yoğun ve uzmanlaşmış eğitim yoluyla edinilen sistematik bilgidir. Bu soyut bilgi birikiminin ustalığına ulaşmak, bir uzman topluluğuna girmenin temel şartlarından biridir ve uzmanlığın temelini oluşturur. Bu bilgi tabanı zaman zaman uygulayıcıların katkılarıyla ve üniversiteler gibi tanınmış akademik kurumlarda yapılan araştırmalarla geliştirilmiştir. Bir mesleğin altında yatan teori yapısı, yalnızca alanda karşılaşılan çeşitli sorunlara uygulanabilecek prensiplere dayalı olarak değil, aynı zamanda halk tarafından da ilgili görülen ilkelere dayanarak içsel olarak tutarlı olmalıdır. Bu bilgilerin devlet tarafından kabul edilmesi, okullarda öğretilmesi ve bu eğitimin süresi mesleğin meslek olarak durumu için kritik öneme sahiptir.

2. Hizmet yönelimi

Hizmet yönelimi bireysel çıkarlara değil, topluluk çıkarlarına açık bir ana yönelim olmalıdır. Bir hizmet yönelimi, bireysel ya da kolektif müşterilerin ihtiyaçlarını tanımayı ve bu ihtiyaçları tarafsız, yetkin ve vicdani bir şekilde karşılamayı içerir. Hizmetlerin yeterlilik standartları sürekli eğitim ile korunurken etik kurallar ise, sosyalleşme ve muhtemelen bir ödüllendirme sistemi aracılığıyla profesyonel topluluk tarafından teşvik edilir ve güçlendirilir.

3. Profesyonel organizasyon

Bir grup olarak etkili olabilmek için, bir mesleğin, büyük ölçüde tek bir sesle konuşan birleşik bir kurum olarak düzenlendiğini kanıtlaması gerekir. Mesleki organizasyonlar veya dernekler, genellikle mesleki sorunları tartışmak ve ilerletmek için ortak bir platform sağlamak amacıyla kurulur. Bu kuruluşlar, bir üyeliğin profesyonel çağrı ile özdeşleşmesine yardımcı olur, ortak çıkarları tanır ve buna öncelik verir, performans üzerinde kontrol mekanizmaları kurar ve mesleğe kabul standartlarını belirler. Profesyonellik derecesi, grubun resmi organizasyonunun hem içerde hem de dışarıda göstermiş olduğu etkinliği ile ölçülebilir.

4. Profesyonel bir kültür

Kültür, bu bağlamda, herhangi bir mesleğe özgü davranışları, inançları ve alışkanlıkları kapsayan, mesleğe ait ortak bir değerler ve normlar kümesi olarak görülebilir. Mesleki organizasyonlar ve dernekler, profesyonel bir kültür geliştirmek için tek başına yeterli değildir. Bununla beraber profesyonellik eğitiminin verildiği okullardaki öğretmenler yalnızca pratik beceriler ve ilkeler vermek için değil, aynı zamanda misyon duygusunu desteklemek için değerler ve ideoloji aşılamak için de fırsat tanır. Alanında, profesyonel kültürü, disiplini ve hizmete bağlılığını geliştirmek bir mesleğin kolektif eylemi ile geliştirilir.

5. Özerklik

Meslek grubu, bilgi ve uzmanlığının grup dışındaki kişi ve kurumlara da üstün olduğunu kanıtlamalıdır. Bu özerklik alanı, toplumca tanınmış değere sahip belirli faaliyetler üzerinde tutulan tekel derecesi ile ölçülebilir. Tekelleşme toplumda tanınma ve çeşitli gerekçelerle (ilkeler ve teknikler) desteklenme ile sağlanır. Özerklik, hem müşteriler hem de işverenlerle ilişkilerde ortaya çıkabilir. Profesyonel-müşteri ilişkisinde, profesyonel en iyi hareket tarzına karar verebilmelidir. Müşteriler geleneksel olarak bireyler olarak düşünülmüş olsa da şirketler ve devletler gibi kolektif müşteriler de literatürde kabul görmektedir. Sonuç olarak özerklik, toplum tarafından kabul görme ve belirli yetki ve imtiyazlara sahip olunması yoluyla elde edilir.

2.2.2.2 Süreç Modeli

Sınıflandırma modeli meslekleri meslek olarak niteleyen özellikleri anlamayı amaçlamaktadır. Mesleki kalitenin, bazı mesleklerin sahip olduğu ve bazılarının da sahip olmadığı özelliklerden ibaret olduğunu göstermektedir. Belirtilen bu özelliklerin basit tanımı, verilen herhangi bir mesleğin profesyonel statüye ulaştığı dereceyi ölçmek veya belirlemek için bazen yeterli olmamaktadır. Bu eksiklik, bazı sosyologların, tarihî örneklere dayanarak, çeşitli unsurları bir çeşit sıralamaya koyarak profesyonelleşme sürecine odaklanan başka bir yaklaşımı benimsemelerine neden olmuştur. Bu yaklaşımın adı süreç modelidir. Süreç modelinin iyi bilinen destekçilerinden biri olan Harold L. Wilensky (1964)'ye göre mesleklerin tarihsel olarak mesleki statü kazandığı teorik süreci tanımak, genel kriterleri anlamaktan daha

önemlidir. Bu yaklaşıma göre profesyonelleşmek isteyen bir meslek, şu süreçlerin her birini deneyimlemelidir: Teknik bir temele sahip olmalı, özel bir yargı yetkisine sahip olmalı, hem beceri hem de yargı alanını eğitim standartlarına bağlamalı ve halkı hizmetlerinin benzersiz bir şekilde güvenilir olduğuna ikna etmelidir (Wilensky, 1964, s.138).

Kütüphanecilik dâhil on sekiz mesleğin evrimini inceledikten sonra, Wilensky tipik bir olaylar dizisi oluşturmuştur. Bu süreç tam zamanlı bir mesleğin oluşması ile başlar ve resmi bir eğitim programının oluşturulması şeklinde devam eder. Bir sonraki aşamayı, meslek grubu üyelerinin temel görevlerini tanımladıkları ve lobicilik faaliyetleri ile uğraştıkları mesleki birlikler oluşturur. Son olarak, müşterileri korumak ve hizmetlerin en ideal şekilde yerine getirilmesini sağlamak için resmi etik kuralların benimsenmesiyle süreç tamamlanır (Wilensky, 1964, s.142-146).

2.2.2.3 Özerklik Modeli

Profesyonelleşme modellerinin sonuncusu ve belki de en kapsamlı olan yaklaşımdır. Profesyonelleşmeyi kişisel bakış açısıyla ele alan bir süreç olarak görür. Ancak bireysel uygulayıcıların toplum ve bireysel müşterilerle aralarındaki ilişkilerinden aldığı güce odaklanmaktadır. Bu modelin savunucuları, mesleklerin toplumların algılarında nasıl değil, neden değiştiklerini de bilmeyi isterler. Forsyth ve Danisiewicz göre özerklik; müşterilerden, farklı meslek gruplarından ve işverenlerden gelen baskılara karşı bu baskıların ve dış etkenlerin etkisi altında kalmadan karar verebilmeyi ifade eder. Bir meslek mensubunun çalışma ortamındaki etik duruşunu uygulayabilme kabiliyeti sahip olduğu özerklikten büyük ölçüde etkilenir. Bu nedenle, bir mesleğin özerkliğini analiz edebilmek, sadece bir meslek olarak başarısını tahmin etmemize değil, etik anlamdaki etkinliğini de tahmin etmemize yardımcı olacaktır (Forsyth ve Danisiewicz,1985, s.60).

Bu modele göre özerklik, meslek örgütlerinin istekli bir toplumdan haklar, ayrıcalıklar ve sorumluluklar kazanma kabiliyetini ifade eder. Bu gücün iki ana kaynağı vardır: Belirsizlik payı (meslek faaliyetlerinin rutinleştirilemediği veya pek çok kişi tarafından kolayca yönetilemediği derece) ve görevle ilgili belirsizlik düzeyi. Bu güç kaynakları her mesleğe göre önemli ölçüde değişir. Bu modelin savunucularına göre mevcut özerkliği korumak için en etkili araçlar ideolojidir. Özerklik modelinin

savunucuları sınıflandırmacı modelde yer alan işlevsel unsurları yalnızca en sık kullanılan ideolojik araçlar olarak görmüşlerdir (Ritzer, 1977, s.59).

Forsyth ve Danisiewicz (1985, s.62-66), belirli bir mesleğin ulaştığı profesyonelleşme derecesini gücü bakımından test ederken üç aşamalı bir süreç olarak görülmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bunlar; birinci aşamada, özerklik potansiyelinin belirlenmesi, ikinci aşamada mesleğin halk tarafından tanınması ve üçüncü aşamada özerklikteki kazanımların neler olduğunun belirlenmesidir.

Forsyth ve Danisiewicz (1985, s.62-66), birinci aşamanın, mesleki statüde özerklik oluşturma potansiyelinin öncelikle üç belirleyici özelliğe ve bunun yanında de imaj oluşturma faaliyetine dayandığını savunmaktadırlar. Bu üç belirleyici özelliğin ilki sağlanan hizmetin önemidir. Bunu hizmetlerin kontrolü aşaması izler ve son aşama ise hizmet verilmesi için gereken bilginin ne zaman ve nerede kullanılması gerektiğini içeren karmaşık bir görev sorumluluğudur. Bu görev sorumluluğu Johnson (1972, s.43) tarafından ifade edilen iki güç kaynağı ile kabaca eşleştirilebilir. Bu özellikler verilen hizmetlerde otorite sahibi olma ve işin karmaşıklığıdır. Direkt olarak etik kodlarla ilgili oldukları için çok önemlidir. Burada bahsedilen otoritenin temel kaynaklarından biri yetkinliktir. Benzer şekilde, bir görevin karmaşıklığı, toplumda var olan sorunların çözümüne mesleki ilkelerin doğru uygulanmasıyla da anlaşılabilir. Etik kurallar, profesyoneller tarafından belirli durumlarda kullanılan bu ilkelerin uygulanmasında yol gösterici olurlar. Bu nedenle etik kurallar güvenilir bir mesleğin oluşturulmasında önemli bir araçtır. İmaj oluşturma faaliyeti ise, toplumu meslek hizmetinin yukarıdaki gereklilikleri yerine getirdiğine ikna etmeye çalışmaktan geçer (Forsyth ve Danisiewicz, 1985, s62-64).

Özerklik modelinin son aşamasında, kazanımlar kurallaştırılır ve muhafaza edilir. Müşteriden veya işverenden özerklik elde eden meslekler yarı-meslekler haline gelir ve her ikisinden de yeterli özerkliğe sahip olanlar gerçek meslek haline gelirler. Yukarıda bahsedilen özellikleri gösteremeyen ve hiçbir aşama kaydedemeyenler "taklit meslekler"dir. Yarı meslekler ise, bir mesleğin tüm görünür belirtilerine sahip olan ancak tam anlamıyla meslek olarak düşünülemeyen işlerdir (Forsyth ve Danisiewicz, 1985, s64-65).

2.2.3 Meslek ve Arşivci İlişkisi

Araştırmanın bu bölümünde arşivcilik disiplininin yukarıda bahsedilen profesyonelleşme süreçlerindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.1986 yılında Richard Cox (1986, s 229-247) tarafından arşivcilik disiplininin meslekler ölçeğindeki ilerlemesinin ölçülmesi amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya göre Cox profesyonelleşme modellerine göre arşivciliğin meslek sayılma adına belirli bir yol aldığını ifade etmiştir. Sınıflandırmacı modeli kullanarak gerçekleştirdiği çalışmada arşivcilik disiplini ile ilgili şunları belirtmiştir: Teorik bilgi tabanının kısmen gelişmiş olduğu, kontrol ve eğitim standartlarının az miktarda olduğu, mesleğe giriş için herhangi bir yaptırımın veya denetimin bulunmadığı söylenebilir. Ayrıca Cox, arşivciler arasındaki uyumun güçlü olduğunu, ancak arşiv derneklerinin etkisinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Bunun dışında kurumsal fedakârlık ve hizmet ideali ile belgesel mirasın erişilebilir kılınması ve Amerikan Arşivciler Derneği (SAA)'nin gönüllü bir şekilde etik kodları oluşturması gibi çalışmalar, arşivci kimliğinin oluşmasına katkı sağlamış ve belli bir arşiv kültürünü oluşturmuştur. Özerklik konusunda ise arşivciliğin tarih disipliniyle olan yakın ilişkisinden dolayı arşivciliğin özerkliğinin kısıtlandığını; bu nedenle arşivciliğin taklit veya yarı-meslek olarak görüldüğünü ifade etmiştir.

Richard Cox, mesleğin kabul edilebilir bir statüsünün kurulmasında altı meselenin ele alınmasının gerektiği sonucuna varmıştır. Bunlar; arşivcilerin ve arşiv kurumlarının tanınmasını teşvik etmek, arşivcilerin ve arşiv derneklerinin bir bütün halinde hareket ederek ulusal anlamda ses getirmesini sağlamak, lisansüstü programlar yoluyla eğitimi güçlendirmek, kurumsal akreditasyon için sistemler geliştirmek, sertifikalandırmak, arşiv faaliyetlerini desteklemek ve son olarak en yüksek düzeyde standartların oluşturulup geliştirilmesini teşvik etmektir (Cox, 1986, s 235-245). Sonuç olarak, bir mesleğin misyonunu yerine getirme kabiliyeti, toplumu bu misyonun önemine ikna etme kabiliyetiyle belirlenir. Bu bağlamda, ortak ilkeler ve bilgi standartları setini oluşturan bir eğitim programı çok önemlidir. Etik kurallar bu değerleri yansıtır ve uygun şekilde yapılandırılırsa, yalnızca uygun davranış kurallarını oluşturmak için değil aynı zamanda toplumun hizmetinde yetkinliği göstermek için de hizmet eder.

Arşiv disiplini Forsyth ve Danisiewicz (1985) tarafından belirlenen güç modeline göre değerlendirildiğinde, toplum tarafından yeteri kadar tanınmaması arşivciler için en

büyük sıkıntıyı oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise mesleğin belirsizliği ve bir arşiv kültürünün oluşmaması olarak görülmektedir. Günümüzde, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile birlikte kamu kayıtlarına erişim talebi artmıştır. Kamu kurum ve kuruluşları bu kanun kapsamında verecekleri bilginin sınırlarını iyi belirlemelidir. Şeffaf yönetimin sağlanması adına bu durum arşivciler için bir fırsat niteliğindedir. Bu durum arşivcilerin kamu yararını gözetme konusundaki uzmanlıklarını ve mesleklerini kabul ettirmeleri için önemlidir.

Bugün arşivciler için en büyük sorun arşivcilerin ne yaptıklarına ilişkin kamu cehaleti sorunudur, çünkü yaptıkları işlere dair toplum tarafından hiçbir şey bilinmediği için halk arşivler ve arşivcilerin yetersizliğini yadırgamamaktadır. Bu noktada kütüphanecilerin çalışmaları arşivcilere nazaran daha iyi anlaşılmıştır ancak bu da yeterli değildir. Bu konuyla ilgili Good (1969, s 295-296) tarafından yapılan bir araştırmada kütüphane kullanıcılarının gözünden kütüphanecilerin imajı ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmada kütüphanecilerin kullanıcılara yardım edebileceği ancak kütüphaneciler olmasa bile kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri sonucuna varılmıştır. Kamudaki genel kanıya göre kütüphanecilere özerklik ve güven vermek için çok az bir neden vardır; kütüphanecilere ihtiyaç duyulmadan da ihtiyaçlar giderilebilmektedir (Good, 1969, s. 297). Bu bağlamda arşivciler, sahip oldukları uzmanlık bilgilerinden ve mesleki becerilerinden yararlanılmadığında bu durumun hem kurumlar hem de kullanıcılar için ciddi zararlara yol açabileceğini göstermelidir.

İkinci kriter, arşiv hizmetleri üzerindeki kontrol aşamasıdır. Arşivciler, geleneksel olarak tarihçiler ve sanat tarihçileri ile ilişkilendirilmiştir ve bu durum arşivcilerin, kütüphanecilerin, belge yöneticilerinin ve diğer "bilgi yönetimi" mesleklerinin rolüyle ilgili kafa karışıklığına neden olmuştur (Pemberton ve Pendergraft,1990, s.3-4). Bu anlamda, arşivciler otorite sağlama konusunda ve toplum tarafından tanınmak için bu mesleklerle rekabet halindedir. Bu amaçla, üstün bir bilgi tabanına sahip olmak ve hizmet oryantasyonu çok önemli olacaktır.

Üçüncü kriter, uygulayıcıların, bilginin doğru bir şekilde kullanılmasını içeren karmaşık bir işin gerçekleştirmesi ile ilgilidir. Arşivciler için, görevlerinin karmaşıklığını göstermek çok zordur, çünkü değerlendirme, analiz etme, düzenleme ve tarafsız açıklama gibi entelektüel faaliyetler kamu tarafından görülmez veya takdir edilmez. İnsanlar genellikle sonuçları görmez veya kayıtlardan yararlandıklarında bu

kayıtların kullanılabilir duruma getirildiğinden kimin sorumlu olduğunu düşünmezler. Baktığımızda arşivciler toplumu kendi bilgi ve becerilerinin belgesel mirasımızı korumak ve erişilebilir kılmak için gerekli olduğu konusunda ikna edememişlerdir. Çünkü mesleğin dayandığı temel bilimi topluma iyi anlatamamışlardır (Good,1966, s.39-40).

2.2.4 Meslek ve Etik İlişkisi

Arşiv etik kuralları, toplumun refahı üzerinde bariz bir şekilde yer alan ortak bir ilkedir. Topluma ve mesleğe karşı bir amaç ve bağlılık birliğini ifade eder. Kalkınan birçok meslek için etik kuralları beş şeyi ortaya çıkaran ve pekiştiren belgedir. Bunlar: alınan eğitim sırasında edinilen ilkeler, verilen hizmetin kalitesi, mesleğin birliği, mesleğin herkes tarafından yapılamayan bilgi ve beceri gerektirmesi ve önemi, mesleğin toplum tarafından benimsenmesidir. Bu kurallar aynı zamanda arşivciler için bir uyarı veya rehberdir. Pemberton ve Pendergraft ayrıca, mesleğin sosyal ilgi düzeyi ile doğrudan ilgili olan "sosyal etik" ile etik davranışlar arasındaki farka dikkat çekmektedir. Profesyonellik sadece bir kişinin becerilerini geliştirmekle ilgili değildir. "Etik sorumluluk ve yükümlülüklerinin yalnızca birinin çalışma ortamına ya da yalnızca bir meslek birliğine bağlı olduğunu varsaymak, tehlikeli ve dar bir bakış açısıdır" (Pemberton ve Pendergraft,1990, s.10-11). Mesleğin bir yandan sosyal değerlere sahip hale getirilmesi ve diğer yandan davranışları düzenleme işlevini yerine getirmek için kodların etkili ve uygulanabilir olması gerekir. Bu kuralları uygulayabilmek için, etik kuralların toplum adına koruduğu değerlere ve ilkelere ortak bir bağlılığının olması gerekir. Bu nedenle meslek dernekleri tarafından toplumca kabul gören etik kurallar oluşturulmuştur.

2.3 MESLEK ETİĞİ

2.3.1 Meslek Etiğinin Tanımı

Meslek etiği en basit tanımıyla "bir iş-uğraş alanında insanın değerini korumak adına o işin gerektirdiği tutum ve davranışlar ile ilgili ilkelerdir" (Yılmaz, 2009, s. 396). Aydın (2012) meslek etiğini, mesleği korumak için belirli bir meslek grubu tarafından oluşturulan ilkeleri ifade eder şeklinde tanımlamıştır. Meslek etiği mesleklerde belirli kurallar dâhilinde davranılmasını ve kişisel eğilimlerden kaçınılmasını sağlar. Ayrıca meslekler için ahlaki bir disiplin teşkil eder ve bu disipline ihtiyaç duymayan sosyal

bir faaliyet yoktur (Durkheim, 1949, s.12). Meslek etiği kuralları sadece yapılması gerekeni değil aynı zamanda yapılmaması gerekenleri de gösterir. Bu yönüyle etik kodlarla beraber davranışlar disipline edilmekte, doğru ve kabul edilebilir davranışların standartlaştırılması sağlanmaktadır (Yılmaz ve Altınkurt, 2009, s. 72). Kuçuradi (1988)'ye göre ise meslek etiği, belirli bir mesleğin psikolojisinin, ideolojisinin ve ahlakî bilincinin aynadaki yansımasıdır. Meslek etiği, bir meslek grubunun ortak ürünüdür. Meslekler oluşturulan bu değerleri ve ilkeleri koruduğu müddetçe bu kurallar yürürlükte kalabilir, meslek mensuplarının farklı şekillerde değil de standart bir şekilde davranması sağlanabilir (Durkheim, 1949, s. 13).

Meslek etiği kavramı iş etiği ve çalışma etiği gibi kavramlarla karıştırılmaktadır ve hatta bazen bu kavramların birbiri yerine kullanıldığını görmek mümkündür. Literatürde bu şekilde kullanımlar olsa da temelde bu kavramlar birbirinden farklıdır. İş etiği; iş dünyasında davranışa yol gösteren ahlakî ilke ve standartları kapsamaktadır. Bir organizasyon içerisinde, bireylerin davranışlarını iyi ya da kötü veya doğru ya da yanlış olarak değerlendiren olgunun incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Shaw,1991, s. 5). Meslek ahlakı; mesleki uygulamalardan doğan sorunları ve açmazları çözümlemeye çalışan ve bunları ahlakî açıdan ele alan felsefenin bir dalıdır (Usta, 2012, s.411). Çalışma ahlakı ise, iş ya da uğraş sahiplerinin çalışma alanını ilgilendiren ilke ve normlardır ve bunların tarihsel gelişimini inceler (T. Şentürk, 2006, s.5). Belirtilen bu farklılığa örnek vermek gerekirse bir doktorun mesaiye zamanında başlaması çalışma etiği, personeline adil bir şekilde davranış sergilemesi iş etiği, hastalarına eşit muamele etmesi, onlara gereken özeni göstermesi ve onları önemsemesi ise meslek etiği olarak açıklanabilir (A. Şentürk, 2011, s. 29). Sonuç olarak meslek etiği, meslek mensuplarının mesleklerini icra ederken sergileyecekleri tutumun nasıl olması ve davranışlarının sınırlarının neler olması gerektiğini ortaya koyar. Böylece mesleklerin saygınlığı artar ve meslek mensupları toplum için değerli hale gelir (Toplu, 2010, s. 648).

2.3.2 Meslek Etiğinin Gelişimi

İnsanlık tarihi, avcı-toplayıcı grupların tarım toplumuna, daha sonra da yerleşik topluma dönüşmesiyle bilinir. Uygarlık tarihinin ilk dönemlerinde insanlar ihtiyaçları kadar üretim ve tüketim yaptıkları için mesleki etik ve ahlaktan söz etmek mümkün olmamıştır (Usta, 2012, s.41). İlerleyen dönemlerde işletmelerin, kişilerin

gerçekleştirdikleri ticari faaliyetlerinin ve meslek ahlaklarının uygulanmasında dinler etkin rol oynamıştır (Arslan ve Akıncı, 2007, s. 30-33). Toplumların gelişmesi ve Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimiyle beraber verimliliği artırmak ve daha fazla üretim yapmak için çalışma disiplini zorunlu hale gelmiştir (Usta, 2012, s. 36). Disiplinli bir şekilde çalışmak, ürün kalitesini arttırmak ve verimliliği sağlamak, işçi ve işverenlerin haklarını korumak için mesleki etik ilkeler geliştirilmiştir. 1900'lü yılların başında ABD'de işletmelerde çalışan insanlara geçim ücreti verilmeye başlanmıştır. 1950'lere gelindiğinde ise iş ortamlarında etik olmayan davranışların artmasıyla meslek etiği konusundaki çalışmalar hızlanmıştır (Kırel, 2000, s. 12-14). 1900'lü yılların son çeyreğine gelindiğinde bilim ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak küreselleşmenin de etkileri artmıştır. Bunun sonucunda işletmeler uluslararası platformda faaliyet göstermeye başlamış ve farklı kültürlere mensup insanlar aynı ortamlarda çalışmaya başlamışlardır. Bu nedenle çalışanlar ve yöneticiler tarafından gerçekleştirilen hizmetlerde belirli kurallar çerçevesinde hareket etmek kaçınılmaz hale gelmiştir ve tüm bu gelişmeler meslek etiği kurallarının uygulanmasını mecburi kılmıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra her mesleğin kendisine özgü problemlerinin olduğu anlaşılmış ve bu durum her mesleğin mesleklerini icra ederken uyması gereken etik kuralları oluşturmasına yol açmıştır (Tepe, 2002, s. 54-56). Kütüphanecilik etiği, tıp etiği, hukuk etiği bunlardan bazılarıdır.

2.3.3 Meslek Etiğinin Önemi

İnsanların ait olduğu topluluklardan biri, profesyonel çalışmaları içeren meslek gruplarıdır. Meslekler, herkes tarafından bilinmeyen bilgi ve davranış sistemlerini içerir. Bir mesleğin işleyişinin ayrıntıları herkes tarafından bilinemez. Bu nedenle meslek örgütleri, ahlaki değerleri de gözeterek, bünyesinde barındırdığı meslek mensupları için bazı etik ilkeler oluşturma ihtiyacı duymuşlardır.

Pieper (1999)'ın ifade ettiği gibi ne olduğu ile ne olması gerektiği arasında bir eşitsizlik olduğunda etik kavramı anlam kazanır. Bu durum aynı zamanda meslek etiği açısından da geçerlidir. Benzer şekilde, meslek etiği tartışmalarına ve meslek etiği kurallarına duyulan ihtiyaç, meslek mensuplarının mesleğin amaç ve ideallerinden uzaklaştığı durumlarda ortaya çıkmıştır. Kamuda görülen ve ahlakî olmayan davranışların artması, kapitalist sistemdeki bireysel davranışlar, mesleğin ideallerinden ayrılması

gibi faktörler neticesinde mesleki etik tartışmaları yoğunlaşmış ve teorik tartışmalar önem kazanmaya başlamıştır (Pieper, 1999, s.45-47).

Bir meslek grubu için var olan etik kurallarının önemini Subaşıoğlu (1997, s. 469) kişisel davranışların önüne geçer, bireysel çıkarların sınırlarını belirler ve grup için bir dinamik oluşturur şeklinde belirtmiştir. Akkaya (2013, s. 613) ise bu kuralların önemini bir mesleği icra ederken gerçekleştirilen uygulamaların standartlarını belirlemek adına önemli olduğunu vurgulamıştır. Yılmaz (2009, s. 396)'a göre ise bu ilkeler sadece mesleklerle kalmayıp insan yaşamının her alanında insanın değerini koruması adına önemlidir. Aksoy (2012, s.21) ise mesleki etik ilkelerin kurumlar açısından önemini *"Etik temelli oluşturulmuş iş ortamında insanlar etik kurallara bağlı davranacaklardır. Bu da güven dolu ortamın oluşmasını, karşılıklı tavırların belli olduğu ortamlarda sorumluluk duygusu gelişmesini, düzenli ve dikkatli işler yapılmasını sağlayacaktır*." şeklinde ifade etmiştir.

Her mesleğin yürüttüğü hizmet ve uygulama alanı farklı olduğu için bütün meslekler kendilerine ait meslek etiği ilke ve normlarına ihtiyaç duyar. Bu nedenle her meslek kendi meslek etiği kurallarını oluşturmalıdır. Mesleklerin sürdürülebilir olması buna bağlıdır. Meslek ahlakının diğer bir önemini ise Yılmaz (2007, s.37) bu kurallar sayesinde dünyanın neresin de olursa olsun, aynı mesleği icra eden bireylerin mesleğin gerektirdiği kurallarına uygun hareket etmesi ile sonuçlanabilecek bir kazanıma atıf yaparak vurgulamaktadır.

Etik konusunu meslekler kadar devletler de önemsemiştir. Bu konuda Türkiye'deki otorite kurul, kamuda görev yapan personelin uyması gereken etik kuralların belirlenmesi ve uygulanmasını sağlayan Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yer alan "Kamu Görevlileri Etik Kurulu (KGEK)" dur. 25/5/2004 tarihli ve 5176 sayılı Kanunla kurulan bu kurul 11 üyeden oluşur. Üyelerini Cumhurbaşkanı seçer. Bu kurul tarafından çıkarılan "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ise 13.04.2005 tarihinde ve 25785 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

Kamuda yer alan personel görevlerini yerine getirirken 5176 sayılı bu yönetmeliğe uymakla mükelleftir (Başbakanlık, 2012, s. 24). Yine yönetmelik bünyesinde yer alan "Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi'ni ilk kez göreve başlayan kamu görevlileri bir ay

içinde imzalayarak bu sözleşmeye uygun davranmalıdır. 7 maddeden oluşan bu sözleşme kamu yararını gözetmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu yönetmelikle etik konusunun öneminin sadece mesleklerle sınırlı olmadığına devlet iş ve işlemlerinin de etik değerler üzerine kurulması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Kamu Görevlileri Etik Davranışları ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin ikinci kısmında da kamu görevlisinin hangi etik davranışlarda bulunması gerektiği "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri" başlığı altında açıkça belirtilmiştir. Etik sözleşmesinde yer alan maddeler ile yetinilmeyip hangi ilkeler doğrultusunda yapılacağının açıklanması, etik ilkelerin ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri hakkındaki yönetmelikte yer alan ilkelerle devlet tarafından vatandaşa verilen hizmetlerin adil, dürüst, şeffaf ve tarafsız bir şekilde sağlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda toplumun devlete olan güvenini azaltan birey ya da durumları engellemek, kamu yararını gözetmek, toplumun kamu kurumlarına başvuru usul ve esaslarını düzenleyip bilgilendirmek gibi işlevler amaçlanmıştır.

2.3.4 Meslek Etiğinin Temel İlkeleri

Meslek etiği ilkeleri, bütün mesleklere göre farklılık göstermektedir. Bunun nedeni her mesleğin kendisine özgü teknik bilgi, beceri, deney vb. uygulamalarının çeşitliliğinden kaynaklanır (Yetişken, 2005, s.74). Bir mesleğe ait etik ilke ve normların oluşturulması ve bunların yazılı hale getirilmesi her meslek için ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü meslek mensuplarının, iş ve eylemlerini gerçekleştirirken bazı kriterlerin olması ve standardı sağlayabilmeleri yazılı bir dokümanın olması koşuluna bağlıdır (Toplu, 2007, s. 190).

Her bir mesleğin uymak zorunda olduğu kendine özgü etik ilke ve normları olsa da bunun yanında bazı evrensel değerler vardır. Bu değerler bütün meslekler için geçerlidir ve meslek etiğinin temel ilkeleri olarak adlandırılır. İnsanın değerini korumak adına her meslekte kabul gören ve olmazsa olmaz olan bu temel ilkeleri 7 başlık altında toplamak mümkündür (Herold, 2010, s.100). Bunlar;

1. Adalet

2. Dürüstlük
3. Sorumluluk
4. Saygı ve Hoşgörü
5. Demokrasi
6. Hukuka Uygunluk
7. Yeterlilik

2.4 TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNDE MESLEK ETİĞİ

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nde mesleki etik kurallarının amacı, bünyesinde barındırdığı personelin görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi için yapması ya da yapmaması gereken davranış ve tutumları bildirmektir. "TSK Mesleki Etik Kurallar" adıyla yayımlanmış olan Türk Silahlı Kuvvetleri meslek etiği ilkeleri, subay, astsubay, sivil personel, uzman erbaş, sözleşmeli erbaş ve erler ve her seviyedeki askeri öğrencileri kapsar.

TSK mesleki etik ilkeler genel olarak şu başlıkları içerir:

- Askerlik yeminine ve orduya sadakat
- Yasalara bağlılık
- Askerlik mesleğini yaşam tarzı olarak tatbik etmek
- Daima göreve hazır olmak
- Emir ve itaat anlayışı
- Adil olmak
- İnsan haklarına saygılı olmak
- Devamlı olarak kendini geliştirme ve etkin çalışma
- Kurumsal itibara zarar verici davranışlardan kaçınma
- Ahlaklı olmak
- Düzenli ve intizamlı olmak
- Askeri nezaket ve terbiye kurallarına uymak
- Astlarını gözetmek

- Yükümlü askerlere en iyi imkânı sağlama gayretinde olmak
- Dürüst olmak
- Objektif olmak
- İsraftan kaçınmak
- Hediye ve kişisel menfaatten kaçınmak
- Tevazu sahibi olmak
- Şehit ve gazi yakınlarına hürmet
- Çevreye ve doğaya saygılı olmak
- Sosyal faaliyetlere katılım
- Kadın personele pozitif ayrımcılık
- Ast-üst ilişkilerinde profesyonellik

2.5 ARŞİV ÇALIŞANLARI İÇİN MESLEK ETİĞİ

Mesleki etik kuralları başlangıçta sadece tıp alanında kabul görmekteydi. Eski dönemlere ilişkin arşivcilik disiplininde mesleki etik kurallardan bahsetmek mümkün değildir. Arşivciler kendi disiplinlerinde meslek etiğine olan ihtiyacın farkına varamamışlardır. Bunun en büyük nedeni ise arşiv hizmetlerinin arşiv kanunu ve çeşitli yönetmeliklerle ilgili olduğu düşüncesi olmuştur.

Arşivcilikle ilgili ilk etik kod, Amerikan arşivci Wayne Grover (1955) tarafından kaleme alınan 7 bölümden oluşan bir eğitim dokümanıydı. Bu doküman Amerikan Arşivciler Derneği (SAA) tarafından 1979 yılına kadar ulusal arşiv çalışanları için bir rehber olarak kullanılmıştır (Benedict, 2003, s. 91).

Wayne Grover'in (1955) kaleme aldığı etik kodlarda yer alan maddeler şu şekilde listelenmektedir:

- Arşivciler, olayları aydınlatacak delillerin korunması için gerekli bütün önlemin alınmasında, topluma karşı ahlakî sorumluluğa sahiptir.
- Arşivciler, arşiv belgelerini saklamak veya imha etmek için karar verirken geçmişle gelecek arasında belge mirasının temsilcisi olduğunun farkına varmalı, belgelerle ilgili kararı verirken ideolojik, siyasi ya da kişisel eğilimlerden uzak durmalı ve objektif kararlar vermelidir.

- Arşivciler, sorumlu olduğu belgelerin nem, rutubet, fazla ışık, toz, hırsızlık gibi olumsuzluklara karşı fiziksel bütünlüğünü koruyarak belgesel delil niteliğini kaybetmesini önlemelidir.
- Arşivciler, sorumlu olduğu malzemeye erişimi ilgili politika ve kanunlar çerçevesinde sağlamalı, bütçe ve imkanlar çerçevesinde koleksiyonun gelişmesi için sürekli çaba göstermelidir.
- Arşivciler, kullanıcılara sabırlı ve nezaketli bir şekilde cevap vermeli ancak mantık dışı sorulara ayrıntılı cevap vererek vakit kaybetmemeli, kullanıcılara belge sağlama konusunda gereksiz bir şekilde engel oluşturmamalı ve onlara gerekli yardımı göstermelidir.
- Arşivciler, bünyesinde barındırdığı kayıtlarda yer alan özel bilgilerden ticari kazanç sağlamamalı; genel bilgileri ise saklamamalı araştırmacıların hizmetine sunmalıdır.
- Arşivciler, kendi ya da kurum adına yaptığı araştırmaları arşiv biliminin gelişmesi adına paylaşmalı; kendinden sonra gelecekler için sorumlu olduğu malzemenin kayıt ve organizasyonunu doğru bir şekilde yapmalıdır.

Grover'in etik kodları uzun yıllar kullanılmasının ardından 1976 yılında SAA kendi etik kodlarını oluşturma kararı verdi ve bu konuyla ilgili etik komitesinin kurulmasını sağladı. Bahse konu komite 1977 yılında SAA'nın yıllık toplantısında çalışmaya başladı. Konuyla ilgili komitenin çalışması yaklaşık 3 yıl sürdü. 3 yıllık çalışmanın ardından 1980 yılında Amerikan Arşivciler Derneği ilk kez mesleki etik kurallarını oluşturdu (Furat, 2009b, s. 76).

Arşivcilik meslek etiği ile ilgili gelişmeler SAA'nın etik kodlarını oluşturmasından sonra hız kazanmıştır. 1982 yılında Uluslararası Arşivciler Konseyi (ICA) arşivlerde erişim engelleri ile ilgili bir çalışma yayınlamıştır. Yine 1985 yılında ICA gerçekleştirdiği toplantının konusunu "Arşivlerde Erişim ve Mahremiyet" olarak belirlemiştir. 1988 yılında İngiltere'deki arşivciler etik ile ilgili konferanslar düzenlemiş ve Kanada'da yer alan bazı arşiv cemiyetleri arşivcilik meslek etiği kodlarını kabul etmiştir (Furat, 2009b, s. 79).

Bütün bu gelişmelerin ardından 1996 yılında ICA genel komitesi Çin'in Pekin şehrinde düzenlenen oturumda arşivciler için mesleki etik kurallarını kabul ederek

resmîleştirdi. Bu oturumdan sonra 1997 yılında Almanya'da yapılan toplantıda etik kodların tüm dünyada arşiv dernekleri tarafından tatmin edici bulunduğu ifade edilmiştir. Oluşturulan bu kodlar üç yıl içerisinde birçok dile çevrilmiş ve arşivcilik meslek örgütleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Furat, 2009b, s. 80).

Mesleklerin halk tarafından kabul görmesi ve özerklik kazanabilmesi, kendilerine ait mesleki etik kurallarının oluşturulmasından geçer. Çünkü mesleklerin sürdürülebilir olması buna bağlıdır. Bu bağlamda Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA)'nin yayımladığı mesleki etik kuralları, arşivcilik disiplininde mesleğin gerçek bağımsızlığı yolunda önemli bir adımdır.

ICA'nın yayımladığı mesleki etik ilkelerin amaçlarından biri de arşivciliğin mesleki statüsünü korumaktır. Arşiv disiplininin özerkliğini koruması meslek mensuplarının profesyonelliğine bağlıdır. Arşivcilerin tarafsızlık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleriyle hareket etmesi profesyonelliğin en önemli ölçütlerindendir.

Mesleki etik kuralları ile hukuk kuralları birbirinden farklıdır ve aralarında hiçbir astlık-üstlük ilişkisi yoktur. Hukuk kuralları bir toplumda yaşayan tüm vatandaşları ilgilendirirken meslek kuralları sadece o mesleğe mensup kişilerle ilgilidir. Mesleki etik kurallar ve hukuk kuralları her ne kadar birbirlerinden farklı kavramlar olsa da temelde birçok mesleğin etik kurallarında hukuk kurallarına uyulmasının gerekliliği konusu ortaktır. Bunun nedeni ise mesleğe karşı duyulan güven duygusunu arttırmaktır.

Etik açıdan bakıldığında arşivcilerin sorumlulukları dört ana başlık altında incelenmektedir (**Bkz.** Şekil 2):

1- **Topluma karşı sorumluluk**

   Arşivciler arşiv faaliyetlerini gerçekleştirirken daima kamu yararını gözetmek zorundadır.

2- **İşverene karşı sorumluluk**

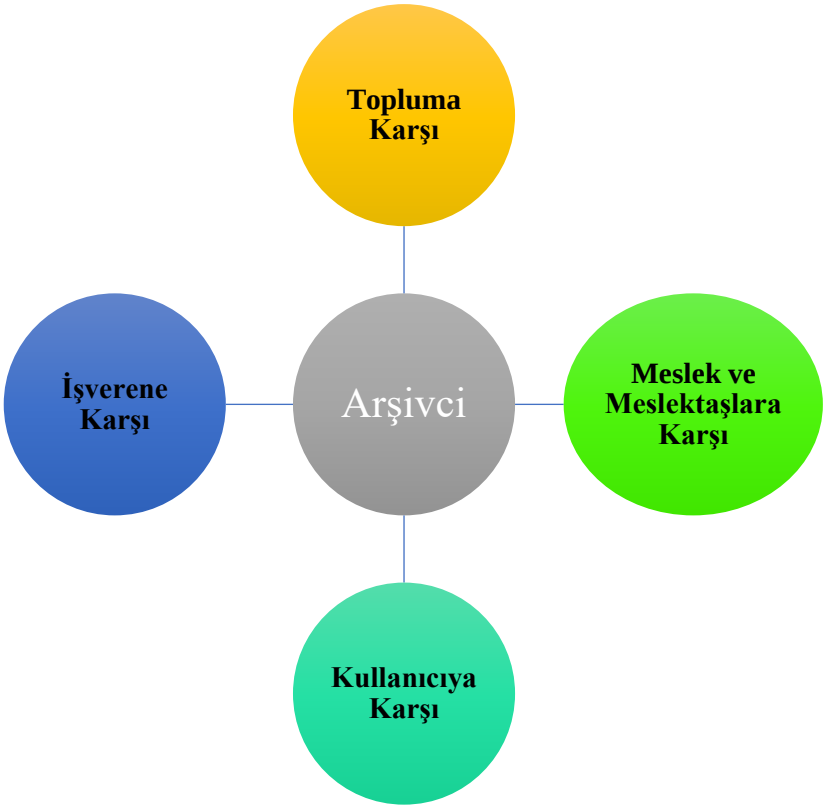
   Arşivciler bilgi ve becerilerini kullanarak kendisine verilen görevleri en iyi şekilde yerine getirmelidir.

3- **Kullanıcılara karşı sorumluluk**

Arşivciler kullanıcılara karşı elinden geldiğince yardımsever olmalı ve onların bilgi ihtiyaçlarına en uygun şekilde cevap vermelidir.

4- Meslek ve meslektaşlara karşı sorumluluk

Arşivciler mesleğin ve meslektaşlarının değerlerini korumalıdır.

Şekil 2:Arşivcinin etik sorumlulukları

2.5.1 Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA) Meslek Etiği Kuralları

Arşivcilik disiplininde mesleki etik kurallar mesleğin icrasındaki standartları belirtmeli, mesleğe yeni katılanlara bu standartları benimsetmeli, deneyim sahibi meslektaşlara sorumluluklarını anımsatmalı ve toplumun mesleğe olan güvenini sağlamlaştırmalıdır. Bu kapsamda Uluslararası Arşiv Konseyi tarafından 6 Eylül 1996 yılında kabul edilen etik kodlar şu şekildedir (ICA,1996):

1. Arşivciler, arşiv malzemesinin bütünlüğünü korumalı ve bu nedenle geçmişin güvenilir bir kanıtı olmaya devam ettiğini garanti etmelidir.

Arşivcilerin öncelikli görevi, arşiv kayıtların bütünlüğünü kendi gözetim ve denetiminde muhafaza etmektir. Bu görevin yerine getirilmesinde, işverenlerin, bağışçıların, veri konularının ve kullanıcıların, geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki meşru, ancak bazen çelişkili, hak ve çıkarlarına saygı göstermeleri gerekir. Arşivcilerin nesnellik ve tarafsızlıkları, profesyonellikleri için bir ölçüttür. Gerçekleri gizlemek veya çarpıtmak için delilleri manipüle etmek için herhangi bir kaynaktan gelen baskıya direnmelidirler.

2. Arşivciler, arşiv malzemelerini tarihsel, yasal ve idari bağlamında değerlendirmeli, seçmeli ve korumalıdır, böylece belgelerin orijinal ilişkilerini muhafaza ederek bütünlük ilkelerini koruyacaktır.

Arşivciler genel kabul görmüş ilkelere, uygulamalara ve hukuk kurallarına uygun hareket etmelidir. Arşivciler, elektronik ve multimedya kayıtları, arşiv gözetim kayıtlarının seçimi ve satın alınması, korunması da dâhil olmak üzere mevcut kayıtların oluşturulması, bakımı ve elden çıkarılması ile ilgili görev ve işlevlerini arşiv ilkelerine uygun olarak yerine getirmelidirler. Arşivciler arşiv malzemelerinin korunması, muhafaza edilmesi ve bu belgelerin kullanımı için düzenlenmesi, açıklanması, yayın yapılması ve kullanıma sunulmasından sorumludur. Arşivciler, kurumlarının idari gereklilikleri ve satın alma politikaları hakkında kapsamlı bilgileri temel alarak kararlarını tarafsız bir şekilde değerlendirmelidirler. Uzun süreli saklamak amacıyla seçilen kayıtları, arşivleme ilkelerine ve kabul edilen standartlara uygun bir şekilde imkanlar dâhilinde düzenlemeli ve tanımlamalıdırlar. Arşivciler, kurumlarının amaçlarına ve kaynaklarına uygun olarak kayıtlar almalıdırlar. Bu kayıtların bütünlüğünü veya güvenliğini tehlikeye atacağı zaman kazanımları aramamalı veya kabul etmemelidir; bu kayıtların en uygun depoda saklanmasını sağlamak için iş birliği yapmalıdırlar. Arşivciler yerlerinden edilmiş arşivlerin ülkesine geri gönderilmesinde de iş birliği içinde olmalıdırlar.

3. Arşivciler, arşiv işlemleri sırasında belgelerin orijinalliğini korumalıdır.

Arşivciler, elektronik veya multimedya kayıtları dâhil olmak üzere kayıtların değerlendirme, düzenleme, açıklama, koruma ve kullanımını içeren arşiv faaliyetlerinde orijinalliğinin bozulmamasını sağlamalıdır. Her örnekleme, özenle

belirlenmiş yöntem ve kriterlere göre yapılmalıdır. Orijinallerin başka formatlarla değiştirilmesi, yasalar çerçevesinde ve kaynağın bilgi değerini kaybetmeyecek şekilde yapılmalıdır. Kısıtlanan belgelerin geçici olarak bir dosyadan kaldırılması durumunda, bu durum gerçek kullanıcı tarafından da bilinmelidir.

4. Arşivciler, arşiv malzemelerinin sürekli erişilebilirliğini ve anlaşılırlığını sağlamalıdır.

Arşivciler, belgeleri değiştiren ve biriktiren, ancak aynı zamanda değişen araştırma ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran kişinin veya kurumun faaliyetinin temel ifadesini korumak için öncelikle saklanacak veya imha edilecek belgeleri tespit etmelidir. Arşivciler, dikkate değer belgelerin sağlanmasının yasadışı ticareti teşvik edebileceğinin farkında olmalıdırlar. Arşiv kayıtlarının çalınmasından şüphelenilen kişilerin yakalanması ve kovuşturulmasıyla uğraşan bütün arşiv personeli ve kolluk kuvvetleriyle iş birliği yapmalıdırlar.

5. Arşivciler arşiv malzemesi üzerinde yaptıkları işlemleri kaydetmeli ve gerekçelendirmelidirler.

Arşivciler belgelerin kullanım ömrü boyunca iyi kayıt tutma uygulamalarını savunmalı ve yeni formatları ve yeni bilgi yönetimi uygulamalarını benimseme konusunda belge üreticileri ve yöneticileriyle iş birliği yapmalıdır. Sadece mevcut kayıtları arşive kazandırmakla değil, aynı zamanda arşiv faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi ve belgeleri korumak için yapılan tüm işlemleri kayıt altına almalıdır. Transfer görevlileri veya kayıt sahipleriyle pazarlık yapan arşivciler, aşağıdaki faktörleri göz önünde bulundurarak doğru kararlar almalıdır:

Devretme, bağış veya satış yetkisi;

Finansal düzenlemeler ve faydalar;

İşleme için planlar;

Telif hakkı ve erişim şartları.

Arşivciler, katılım, koruma ve yapılan tüm arşiv çalışmalarını belgeleyen sürekli bir kayıt tutmalıdır.

6. Arşivciler arşiv malzemelerine mümkün olan en geniş erişimi teşvik etmeli ve tüm kullanıcılara tarafsız bir hizmet sunmalıdır.

Arşivciler, koleksiyondaki tüm kayıtlar için hem genel hem de özel arama-bulma araç ve yöntemlerini uygun şekilde üretmelidirler. Herkese tarafsız tavsiyeler sunmalı ve dengeli bir hizmet yelpazesi sunmak için mevcut kaynakları kullanmalıdırlar. Arşivciler, sahip oldukları materyalle ilgili tüm makul talepleri nazikçe ve bir yardımseverlik ruhu ile cevaplamalı ve kurumsal politikalar, işletmelerin korunması, yasal hususlar, bireysel haklar ve bağış sözleşmeleriyle tutarlı bir şekilde mümkün olan en iyi şekilde kullanılmasını teşvik etmelidir. Potansiyel kullanıcılara ilgili kısıtlamaları açıklamalı ve bunları eşit şekilde uygulamalıdırlar. Arşivciler erişim ve kullanım konusundaki makul olmayan kısıtlamaları engellemelidirler. Satın alma süreçlerini bilinçli gözlemlemeli ve satın alma sırasında yapılan tüm sözleşmeleri tarafsız bir şekilde uygulamalıdır.

7. Arşivciler hem erişime hem de mahremiyete saygı göstermeli ve ilgili mevzuatın sınırlılıkları dâhilinde hareket etmelidir.

Arşivciler, kurumsal ve kişisel gizliliğin yanı sıra ulusal güvenliğin, özellikle de güncelleme ve silme işleminin yaygın olduğu elektronik kayıtlar söz konusu olduğunda, bilgiyi yok etmeden korunmasına özen göstermelidir. Kayıtları oluşturan veya kayıtlara konu olan kişiler ile ilgili malzemelerin kullanımında mahremiyet konusuna saygı göstermelidirler.

8. Arşivciler, kendilerine verilen özel güveni genel menfaat içinde kullanmalı ve pozisyonlarını, kendilerine veya başkalarına adil olmayan şekilde fayda sağlamak için kullanmaktan kaçınmalıdır.

Arşivciler, mesleki bütünlüklerini ve tarafsızlıklarını tehlikeye atabilecek faaliyetlerden kaçınmalıdır. Kurumların, kullanıcıların ve meslektaşların zararına finansal olarak veya başka bir şekilde, kişisel olarak faydalanmamalıdırlar. Arşivciler kişisel amaçları doğrultusunda orijinal belgeleri toplamamalı veya herhangi bir belge ticaretine kendi başlarına katılmamalıdır. Halkın kafasında bir çıkar çatışması görüntüsü yaratabilecek faaliyetlerden kaçınmalıdırlar. Arşivciler, kurumsal bilgi kaynaklarını başkalarına da benzer koşullar içinde sunulması kaydıyla kişisel

araştırma ve yayınları için kullanabilirler. Erişimin kısıtlı olduğu işletmelerle birlikte elde edilen çalışmalar ve bilgileri ifşa etmemeli veya kullanmamalıdır. Özel araştırmaları profesyonel veya idari görevleri yerine getirmelerine engel olmamalıdır. Bünyesinde yer aldıkları kurumların arşiv malzemelerini kullanırken araştırmaya açık olmayanları kullanmamalıdırlar. Kendi kurumlarının araştırmaya açık belgelerine dayanan çalışmaları gözden geçirip yorum yapabilirler. Arşivciler meslek dışındaki kişilerin arşiv uygulamalarına ve mesleki yükümlülüklerine müdahale etmelerine izin vermemelidir.

9. Arşivciler arşivsel bilgilerini sistematik ve sürekli güncelleyerek ve araştırma ve deneyimlerinin sonuçlarını paylaşarak profesyonel mükemmelliği sürdürmelidirler.

Arşivciler, mesleki anlayışlarını ve uzmanlıklarını geliştirmek adına mesleki bilgi birikimini arttırmak için çaba göstermelidir. Aldıkları eğitim veya gerçekleştirdikleri faaliyetler görevlerini yetkin bir şekilde yerine getirmelerini ve donanımlı olmalarını sağlamalıdır.

10. Arşivciler, kendi belgesel mirasının korunmasını ve kullanılmasını, kendi üyeleri ve diğer meslek mensuplarıyla iş birliği içinde çalışarak desteklemelidir.

Arşivciler, meslektaşlarıyla iş birliğini geliştirmeyi, birbirleriyle çatışmalardan kaçınmayı ve arşiv standartlarına ve ahlakına uyumu teşvik ederek zorlukları gidermeyi amaçlamalıdır. Arşivciler, meslek mensupları ile karşılıklı saygı ve anlayış temelinde iş birliği yapmalıdırlar.

ICA meslek etiği kurallarının büyük bir kısmı arşiv faaliyetlerinin niteliğiyle ilgilidir ve bu nitelik arşivcilerin bireye ve topluma en üst düzeyde hizmet vermesiyle doğduran ilişkilidir. Arşivciler belgelerin korunması ve kullanılması için bağlı olduğu yasal çerçevede hareket etmeli, belgesel mirasın korunması için arşivcileri ve diğer meslek mensuplarını teşvik etmelidir.

ICA meslek etiği kuralları arşiv hizmetlerinin niteliğinin yanında arşivciler için de yeterlilik standartları belirlemiştir. Arşivciler mesleki bilgilerini sistematik ve devamlı

olarak yenilemeli, daima araştırmaya ve öğrenmeye açık olmalı, bütün bu kazanımları uygulayabilmeli ve bu konuda meslektaşlarıyla paylaşımda bulunmalıdır.

2.5.2 Türk Arşivciler Derneği (TAD) Meslek Etiği Kuralları

Dünya genelinde arşivcilik disiplininde meslek etiği ile ilgili ilkelerin oluşturulması gelişen bilgi teknolojilerine ve hukuk kurallarına paralel olarak ilerlemiştir. Türkiye'de bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda ise çok az sayıda çalışmanın yapıldığını görmekteyiz.

Gelişmişlik düzeyi yüksek olan birçok Avrupa ülkesinde arşivcilik disiplininde etik ilkelerin belirlenmesi 20'inci yy ikinci yarısında başlamıştır. Türkiye'de arşivcilik meslek etiği konusunda yapılan çalışmalar ise ilk kez 2000'li yılların başında karşımıza çıkmaktadır.

Tarih boyunca devletler yıkıp devletler kuran ve birçok farklı coğrafyada hüküm süren Türk milletinin kurduğu devletler çok sayıda belgenin üretildiği zengin bir arşive sahiptir. Türk milleti köklü bir devlet geleneğinden gelmesine ve milyonlarca belgeye sahip olmasına karşın arşiv faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütülmesini sağlayan mesleki etik ilkelerin oluşturulması konusunda çok geç kalmıştır. Türkiye'de arşivcilik meslek etiği ilkeleri ilk kez 2009 yılında Türk Arşivciler Derneği tarafından oluşturulmuştur.

Türk Arşivciler Derneği tarafından yayınlanan meslek etiği ilkeleri şu şekildedir (Türk Arşivciler Derneği, 2019);

1. Arşivciler, arşivcilik alanında gerçekleştirilen bütün çalışmaları meslek ilkeleri doğrultusunda ve yasaların sınırları içerisinde gerçekleştirmelidir.
2. Arşivciler, meslek ile ilgili bütün gelişmeleri yakından takip etmeli ve bu hususta öneriler sunmalıdır.
3. Arşivciler, birey, toplum ve devlet haklarının korumalı ve bu konuları düzenleyen kanun ve yönetmeliklere bağlı kalmalıdır.
4. Arşivciler, arşiv malzemesi ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi araştırma araçları sayesinde kullanıma sunmalıdır.
5. Arşivciler, arşiv malzemesini kullandırırken din, dil, ırk, mezhep, yaş, cinsiyet gibi nedenlerden dolayı hiçbir grup ya da zümreye ayrıcalık yapmamalıdır.

6. Arşivciler, arşiv malzemelerinin tasnif işlemlerini gerçekleştirirken kişisel talepleri değil kamu yararını gözetmelidir.
7. Arşivciler, diğer ülke ve dünya arşivlerinin çeşitli nedenlerden dolayı yok olmasını önlemek için her türlü tedbiri alıp, buna yönelik faaliyetlerde yer almalı ve paydaşlarıyla iş birliği içinde olmalıdır.

Türk Arşivciler Derneği tarafından yayınlanan ilkeler konu ile ilgili Türkiye'deki boşluğu doldurması adına önemlidir ancak yeterli değildir. Kodların oluşturulmasındaki gecikmeyi ve günümüz modern arşiv uygulamaları için yetersiz kalmasının nedenlerini Pamuk (2015, s. 9-10) şöyle açıklamaktadır: Arşivlerin öneminin yeteri kadar anlaşılamaması, bilgi ve belge yöneticisi yetiştiren eğitim kurumlarının geç açılması, verilen eğitimlerde meslek etiği ile ilgili derslerin olmaması ya da yetersiz olması, meslek organizasyonu ve derneklerinin çok geç kurulmuş olması, mevcut demokratik yapının hak aramaya uygun olmaması şeklinde açıklamıştır.

Konuyla ilgili ileriki süreçte yeni ve kapsamlı bir kod hazırlanırsa meslek organizasyonları ve meslek mensupları üzerine düşeni yapmalıdır. İhtiyaçlar doğrultusunda, hukuki yapıyı gözeterek ve daha önceden gerçekleştirilen çalışmaları bilimsel bir şekilde değerlendirerek kodlar oluşturulmalıdır.

2.6 ARŞİVLERDE KARŞILAŞILAN ETİK SORUNLAR

Bugün dünya çapında örgütsel değer ve normlara gitgide artan bir önem verildiği görülmektedir. Bütün olarak bakıldığında evrensel değer ve normlar kurumlar için vizyon ve misyonlarının gerçekleşmesinde ihtiyaç duyduğu önemli değerlerler haline gelmiştir. Bu ilke ve normların ne derece iyi uygulandığı kurumların başarısının temel ölçütleri arasında gösterilmektedir. Arşivler ise birçok yönüyle kamu etiği ve sosyal bilim etiği gibi konuların değişmez mekanlarıdır. Arşivcilik meslek etiğinin gelişmesi, genel anlamda etiğin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra hukuk kurallarının eksik kaldığı yerlerde insan davranışları özelinde normatif bir rehber rolünü üstlenir ve hukuk kurallarının etkin bir şekilde işlemesine katkıda bulunur.

Günümüzde bilişim teknolojinin gelişimiyle arşivlerde karşılaşılan etik sorunların çeşitliliği artmıştır. Bu gelişmelerle birlikte arşivcilerin karşılaştığı koleksiyon, yeterli kullanıcıya ulaşamama, fiziki şartların uygun olmaması gibi temel sorunların yanında entelektüel mülkiyet hakkı, doğru bilgi, erişim problemleri, farklı sosyal gruplara hizmet gibi konularda çeşitli etik sorunlar ortaya çıkmıştır (Myers ve Miller, 1996, s.153-160).

Arşiv işlemlerinde etik sorunları çözmek adına 1996 yılında uluslararası düzeyde ICA Etik İlkeler yayımlanmıştır; ancak etik sorunlar bitmemiş; arşiv çalışanları, arşiv kullanıcıları ve arşivlik belge üreticilerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde çeşitli sorunların yaşanmasına devam edilmektedir. Bu problemler genellikle mali ve idari sorunlar, bağışçılarla yaşanan sorunlar, hukuk kuralları ve etik kurallarının birbirleriyle kesişim noktasından doğan sorunlar ve arşiv çalışanlarının kişisel davranışlarından kaynaklanan sorunlardır. Arşivlerde yaşanılan etik sorunları Benedict (2003); düşünce özgürlüğü ve sansür, koleksiyon geliştirme politikaları, erişim sorunları, telif hakkı, gizlilik, adil kullanım, kullanıcı gruplarına karşı sorumluluk ve bağışçılarla ilgili problemler şeklinde tanımlamıştır.

Bireylerin herhangi bir konu üzerinde istediği gibi düşünme hakkı, bu inanç ve düşüncelerini istediği şekilde ifade etmesi düşünce özgürlüğü olarak adlandırılır (Sağlamtunç, 1991, s. 93). Düşüncelerin hiçbir baskıya maruz kalmadan özgürce ifade edilmesi, toplumdaki diğer bireylerin bu düşüncelerden özgürce faydalanması ve bireyin kendi düşüncelerinden dolayı hiçbir şekilde ayıplanmaması düşünce özgürlüğünün temel konularıdır (Kızılkan, 1994, s.1). Düşünce özgürlüğünün kapsamı ise; ifade özgürlüğü, erişim olanaklarının engellenmemesi, düşünme eyleminin serbestçe gerçekleştirilmesi, fikir alışverişi, zıt düşüncelere saygılı olma, bireylerin herhangi bir konudaki düşüncesinden dolayı toplum tarafından ayıplanmaması ve düşüncelerini zorla ifade etmemek ve açıklık getirememek gibi durumları içinde barındırmaktadır (Alaca ve Yılmaz, 2015, s. 89). Arşivciler mesleklerini icra ederken gerçekleştirdikleri her aşamada düşünce özgürlüğünü savunmalıdır; çünkü düşünce özgürlüğünün bulunmadığı ya da çeşitli nedenlerle kısıtlandığı bir ortamda bilgi kaynağını elde edemeyeceği ve kullanıcılara sunamayacağı için bilgi erişim ilkesine uyulması olanaksızdır (Yılmaz, 2009, s. 399).

Demokratik devlet olabilmenin gereklerinden biri "açıklık" yani saydamlık, şeffaflıktır. Şeffaf yönetimler herhangi bir konuya yönelik karar ya da düzenlemeler hakkında halkın haberdar edilmesine dayalı yönetimlerdir. Devlet tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin kamuya açık bir anlayışla yürütülmesine olanak tanıyan şeffaflık ilkesi; yöneticilerin kamu karşısında güven kazanmasını ve devlet yönetiminde daha etkili olunmasını sağlamaktadır. İdare tarafından yürütülen iş ve eylemlerin kamuoyundan bağımsız düşünülemeyeceğinin benimsendiği şeffaflık ilkesi; kamunun yönetimle ilgili bütün faaliyetlerden haberdar olmasını sağlamayı öngörmektedir. Bu kapsamda şeffaf bir yönetim, açık ve saydam bir devlet yönetimi anlayışının olabilmesinin en temel koşullarından biri kamunun bilgiye özgür bir şekilde erişebilmesiyle mümkündür.

Bilgi edinme özgürlüğü, bireylerin idarenin gerçekleştirdiği hizmetler ile ilgili talep ettikleri bilgi ve belgelere erişimini mümkün kılan bir haktır. Bilgi edinme özgürlüğü bireylere belirli sınırlar dâhilinde kendisi ya da kamu yönetimi ile ilgili bilgi ve belgelere erişebilmesi, gerektiğinde idare tarafından yürütülen yönetsel süreçlere katkı sunabilmesi gibi haklar tanır (Öztemiz ve Yılmaz, 2015). Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren birçok dünya ülkesi tarafından kanunlarla koruma altına alınmıştır. Bilgi edinme özgürlüğü ülkemizde 2004 yılında yürürlüğe giren "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEHK)" ile yasal altyapısı oluşturulmuş ve güvence altına alınmıştır.

Arşivlerde adil bir erişim sistemi oluşturmak temelde basit bir işlem gibi görünebilir. Arşivlerde eşit erişim ilkesi, ICA kurallarında erişime ilişkin maddede açık olarak belirtilmiştir. Prensipte ve teoride bu kurala uyan arşivciler, pratikte, çeşitli yasal, etik ve pragmatik nedenlerle tutarlı bir şekilde bu ilkeyi uygulayamazlar. Erişim, etik sorunlar doğurabilecek güçlü etkiye sahip önemli bir sorundur. Erişim etiğiyle ilgili Gary M. Person ve Trudy H. Peterson (1980, s.414), konunun artan önemini vurgulamak için "Bugün erişim, kesinlikle arşivcilerin karşılaştığı en büyük yasal sorundur" şeklinde ifade etmişlerdir.

Erişim etiğiyle ilgili karşılaşılabilecek etik durumlara örnek vermek gerekirse Danielson (1989, s.60) konuyla ilgili şu örneği vermiştir: "Belirli bir konuda bir dönem ödevi yazan bir lisans öğrencisi ve aynı konuda bir kitap yazan önde gelen bir otorite aynı anda arşiv okuma odasına gelir. Her ikisi de, kabul görmüş arşiv uygulamalarına

uygun olarak aynı hacimli belgelere erişebiliyor; ancak ikisi de aynı referans yardımını ve aynı miktarda personel süresini hak ediyor mu? Bazı araştırmacı grupları tercihli muamele görmeli midir? gibi soruların sorulmasını gerektiren durumlar arşivciler için sorun olabiliyor".

Arşiv materyallerinin bir kısmı telif hakkı kapsamına da girebilmektedir. Telif hakkı (entelektüel mülkiyet), bir fikir veya sanat eserini yaratan kişinin, bu eserden doğan haklarının hepsi (TDK, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır ve bu haklar Türkiye'de Telif Hakkı Kanunu tarafından güvence altına alınmıştır. Telif hakkı ile ilgili etik sorunları Yılmaz (2004, s.74) şu şekilde listelemektedir:

- Kullanıcıların telif hakkıyla korunan materyallerden izinsiz ve herhangi bir ücret ödemeden yararlanmalarına yönelik adil kullanım doktrini,
- Bilgi merkezlerinde hem koruma amaçlı hem de kullanıcılar için tıpkıçekim hizmeti
- Telif hakkı açısından eserlerin ödünç verilebilirliği

Hem yasal hem de etik açıdan telif hakkının ihlal edilmesini belirleyen temel unsur, eserin herkes için adil bir şekilde kullanımına bağlıdır. Bunu belirleyen durumlar ise materyalin kullanım amacı, materyalin özelliği, kullanılan miktarının yararlanılan kaynaktaki oranı, yararlanılan materyalin olası piyasa değerine etkisi gibi açılardan değerlendirilmektedir (Pressman, 2008 s.89-110). Bu kriterler göz önünde bulundurulduğunda telif hakkı ihlalinin takip ve tespiti zor olsa da arşivciler bu konuda hem mesleki hem de etik sorumluluklara sahiptirler. Telif hakkı yasaları bugün gelişen teknolojinin gerisinde kalmaktadır. Bu noktada yasaların yetersiz kaldığı durumlarda hakların korunması adına arşivcilik etik ilke ve normları önemli bir rol üstlenir.

Arşiv faaliyetleri yürütülürken bilgiye erişimin sınırları konusunda çok dikkatli kararlar vermek gerekir. Örneğin kişiler ile ilgili hassas bilgilere erişim izni verildiği takdirde bir bireyin gizliliği tehlikeye girebilir. Arşivciler, koleksiyonlarda bulunan kişisel bilgilere saygı duymalı ve kararlarının potansiyel sonuçlarını düşünmelidir. Koleksiyonların işlenmesi ve düzenlenmesi gibi, gizlilik ilkesi de arşivciler için en önemli etik kaygılardan biridir. Bir kullanıcıya ait kişisel bilgiler, kullanıcıların yararlandığı kaynaklara ait bilgiler gibi veriler kimseyle paylaşılmamalıdır. Bunun yanı sıra bazı kurum arşivleri için gizlilik çok önemli bir husustur; çünkü bir bireyin gizlilik hakkı, sosyal güvenlik ve kredi kartı numaraları, sağlık bilgileri gibi kişisel

olarak tanımlanabilir bilgiler içeren belgelerin üçüncü tarafların eline geçme tehlikesi yaşanabilmektedir. Bu konuda arşivcilerin gizlilik ilkesi etik normlarına göre hareket etmesi ve bu bilgileri paylaşmaması önem arz eder.

İşverenler bazı durumlarda arşivcileri etik olmayan davranışlarda bulunulması için çeşitli baskılar uygulayabilir, ya da birtakım teşviklerde bulunabilir. Arşivcileri bir dosyanın bütünlüğünü değiştirmeye zorlayabilir, dosyanın genel amacını değiştirmek için belge eklemelerini veya kaldırmasını ya da bir konunun açıklığa kavuşmaması için kısmi bilgi vermesini zorlayabilir.

Belgelerin korunmasının ihmal edilmesi arşivciler için bir diğer etik sorundur. Arşivlerde tarihsel, kurumsal ya da hukuksal olarak önemli materyallerin mümkün olduğu kadar uzun süre sağlam durumda ve uygun koşullar altında muhafaza edilmesini sağlamak arşivcilerin sorumluluğundadır. Koruma, arşiv çalışmalarının özüdür. Kullanıcılar için belgelerin süresiz olarak erişilebilir hale getirilmesi arşivcilerin temel görevlerindendir. Arşivciler koleksiyonları korumak için çalışmazlarsa kullanıcıların bu belgelere erişmesi mümkün değildir. Fiziksel arşiv koruması, en temel tanımıyla malzemeleri kimyasal, mekanik ve biyolojik bozulma ve çevresel faktörlerden korumaktan ibarettir. Bunlar; yıkıcı asit göçü, aşırı veya yanlış kullanım ve tüm arşivi bir anda silebilen yangın ve sel gibi doğal afetlerdir. Güvenli bir ortam oluşturmak, bir koleksiyonu korumak için ilk adımdır. Devamında sıcaklık ve bağıl nemi kontrol etmek için güvenlik sistemleri ve çevresel izleme sistemlerinin kurulması gerekmektedir. Belgeler asit içermeyen klasörlere yerleştirilmeli ve paslı veya paslanabilecek metal tutturucular (zımbalar, bağlayıcı klipsler ve ataçlar) gibi ögeleri çıkarılmalıdır.

Yine arşivcilerin koleksiyonda bulunan belgelerden kazanç sağlayacak işlerde yer alması, mesleki bilgiden uzak ve arşiv eğitimi almamış kişilerin arşivlerde çalıştırılması, arşivcilerin uygun çalışma şartlarının bulunmaması, kurumun ve arşivcinin bilgi teknolojilerine uzak, kendilerini güncel tutmayan ve elektronik yönetimde zorlanılması gibi konularda arşivlerde karşılaşılan etik sorunlardandır.

Değişen dünya ve gelişen bilgi teknolojileriyle beraber ortaya çıkan dijital arşivler etik açıdan büyük bir sorumluluk gerektirir. Arşiv malzemelerinin İnternet üzerinde herkes tarafından kullanılabilmesi için sahne arkasında çok şey yapılması gerekir. Bu konuyla

ilgili arşivciler, dijital varlıkları uzun süredir mevcut arşiv yapılarına dâhil etmenin en iyi yolunu bulmakla meşgul olmuşlardır ve konuyu dijitalleştirme, dijital işleme ve web arşivleme şeklinde üç temel başlık altında şekillendirmişlerdir (Taylor, 1987). Dijitalleştirme fiziksel malzeme ve dokümanlara erişimi geliştirmek için dijitalleştirmek, taramak veya fotoğraflamak, açıklayıcı meta veriler oluşturmak, kalite kontrol yapmak ve bunları sitelerde çevrim içi olarak kullanılabilir hale getirmek işlemlerini içerir. Dijital işleme ise dijitalleştirilmiş materyallerin aksine, dijital ortamda doğan dokümanların işlenme sürecini kapsar. Web arşivleme ise web sitelerinin arşivlenmesi ile ilgili bir süreçtir.

Dijital arşivlerde de çeşitli etik problemlerle karşılaşabilmekteyiz. Bu duruma örnek vermek gerekirse günümüzdeki çevrim içi ortamlardan bahsetmek 1960'larda mümkün değildir. O dönemde yazılan bir mektubun dijitalleştirilerek bu ortamlara koyulması etik anlamda bazı kaygılara neden olmaktadır. Belge oluşturucuların gizlilik beklentilerinin ne olduğunu, belgelerin içeriğinde bahsedilen kişilerin bu belgelere çevrim içi erişim sağlanıp sağlanmaması konusunda ne düşündüklerini bilmemiz mümkün olamayabilir. Bu gibi durumlar etik kaygılar gerektiren ve üzerine düşünülmesi gereken konulardır. Yine dijital ortamlarda doğan materyaller kolayca değiştirilebilir veya bozulabilir. Bu belgelerin orijinalliğini korumak arşivcilerin mesleki etik sorumluluklarındandır.

Arşivlerde karşılaşılan etik sorunlar ile ilgili Benedict (2003)'in "Ethics and the Archival Profession: Introduction and Case Studies" adlı kitabında ele alınan örnek vakalar dışında arşivcilik disiplini ile ilgili dünya basınında gündem olan bazı önemli vakalar da mevcuttur. Bunlar; Loewenheim olayı, Heiner olayı ve Papon/Eunaudi olayıdır.

2.6.1 Loewenheim Olayı

1934 yılında Amerika'nın Almanya Büyükelçisi William E. Dodd tarafından Franklin D. Roosevelt'e birkaç mektup yazılmış ve bu mektupların altı tanesi, 1960'larda 1930'larda olduğundan çok daha fazla önem kazanmıştır. Franklin D. Roosevelt Kütüphanesi'ndeki bu mektuplara 1968'de Rice Üniversitesi'nden Profesör Francis L. Loewenheim erişmek istemiştir. Ancak bu belgelere erişimi mümkün olmamıştır. Loewenheim belgelere erişim talebinin uygunsuz bir şekilde reddedildiğini iddia etmiştir. Loewenheim bu olayda sadece Roosevelt Kütüphanesi'ndeki çalışanlarını

değil aynı zamanda Ulusal Arşivlerdeki görevlileri, Harvard University Press'in direktörlerini ve Amerikan Tarih Kurumu yetkililerini de eleştirmiştir. Bazı tarihçilerin de Loewenheim'e destek vermesi ile New York Times ve diğer gazeteler tartışmayı yayımlamışlar. Bunun üzerine arşivleme prosedürlerine yönelik soruşturma yapılmasının gerekliliği tartışılmaya başlanmıştır. Yaşanan bu tartışma, tarih disiplini ve arşiv disiplinini büyük ölçüde sarsmıştır (Polenberg,1971, s.277-284).

2.6.2 Heiner olayı

Quinseland'da hükümet tarafından idare edilen bir çocuk merkezinde görev kötüye kullanma vakası gerçekleşmiştir. Bu konu hakkındaki soruşturmayı yönetmek üzere Noel Heiner adında bir hâkim atanmıştır. Ancak Heiner görevinden uzaklaştırıldığı için bu davayı tamamlayamamış ve dava dokümanlarını Quinseland Aile Hizmetleri Birimine iade etmiştir. İlerleyen süreçte Heiner tarafından hazırlanan soruşturma kayıtlarının kopyaları ticaret birliği temsilcisi Kevin Lindeberg tarafından mahkemeden talep edilmiştir. Kendisine bahse konu dava ile ilgili evrakın tahrif edildiği bilgisi verilmiştir. Birtakım olaylardan sonra belgelerin Kevin Lindeberg tarafından istenildiği zaman bozulmamış olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra bu olaya delil olacak bu belgeler ortadan kaldırılmıştır. Bunun üzerine Quinseland Belediye Meclisi, ulusal arşiv personelinden bu tür belgelerin uzun süre saklanıp saklanmayacağını ve eğer arşiv değeri taşıyıp saklanıyorsa bu belgelerin tahrif olma durumlarının araştırılmasını istemiştir. Arşivciler belgelerin saklanması gerektiği konusunda görüş bildirmişlerdir. Daha sonra kabinenin bu olayları bildiğine dair iddialar ortaya atılmış ve bu durumun merkezi hükümete karşı kullanılmasının önüne geçmek için de bu belgelerin tahrif edildiği söylenmiştir. Belgelerin Lindeberg'in başvurusundan sonraki bir gün içerisinde bir kamu personeli ve kurum arşivcisi tarafından kâğıt kırpma makinesinde imha edildiği anlaşılmıştır. Lindeberg çeşitli zamanlarda ve çeşitli mahkemelere bu imhaların yasa dışı olduğuyla ilgili başvuruda bulunsa da sonuç alamamıştır. Bu durum kamu tarafından takip edilen bir olay yaşandığı zaman belgelerin yönetimler tarafından yasadışı bir şekilde ortadan kaldırılacağı durumunu ortaya çıkarmış ve konuyu tartışmaya açmıştır (Proctor ve Cook, 2007, s.155-157).

2.6.3 Einaudi/Papon olayı

Fransız siyasetçi ve bürokrat olan Maurice Papon işlediği çeşitli suçlar yüzünden 1999 yılında mahkemede ifade vermiştir. Gazeteci yazar Jean-Luc Einaudi ise Paponu 1961 yılında Fransız emniyet teşkilatında görev yaptığı sırada Cezayir'in bağımsızlığını savunan göstericilerin ölümüne yönelik emir vermesiyle suçlamıştır. Bunun üzerine Papon, Einaudi'ye karşı iddiaların asılsızlığını öne sürerek iftira davası açmıştır. Paris Emniyet Teşkilatı Arşivi'ne erişmek isteyen Einaudiye izin çıkmamıştır. Einaudi Kültür Bakanlığına durumu anlatır bir dilekçe yazmıştır. Cevap olarak bakanlık, bu belgelere erişimin kısa süre içerisinde açılacağını bildirmiştir. Bakanın sözünün ardından bir gazeteci Paris belediye yönetimi tarafından olayları açığa kavuşturacak belgeleri incelemek için çağırılmıştır. Arşivci Philippe Grand refakatinde araştırmacı arşiv depolarına indiğinde herhangi bir belgeye dokundurulmamış; ancak 1961 yılında gerçekleşen olaylarda hayatını kaybeden bireylere ait yüzlerce dosyanın saklandığını görmüştür. Arşiv çalışanlarından Philippe Grand ve Brigitte Laıne bu olayla ilgili mahkemede tanıklık etmiş ve Einaudi iddialarını desteklemişlerdir. Bunun üzerine mahkeme Paris belediye yönetiminin tavrının utanç verici olduğunu ifade etmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Kültür Bakanlığı ve Paris belediye yönetimi arşivci Philippe Grand ve Brigitte Laıne hakkında erişime kapalı belgelerin sağlanmasına yönelik ellerinde bulunan yetkinin kötüye kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek ve bir karar vermek için haklarında bir soruşturma başlatmıştır. Soruşturma kapsamında Brigitte Laıne ifadesinde; yaptığı davranışın gizli bilgileri ifşa etmek olmadığını, yalnızca bir devlet suçunun açıklığa kavuşturulmasını istediğini belirterek kendini savunmuştur. Ayrıca bu belgelerin gizli kalmasının meslek anlayışına ters düştüğünü ifade etmiştir. Yine soruşturma kapsamında Fransız Ulusal Arşivi ile Fransız Arşivciler Derneği'ne görüş sorulmuş ve bu durum ICA nın 7. maddesinde yer alan "Arşivciler hem erişime hem de mahremiyete saygı göstermeli ve ilgili mevzuatın sınırları dâhilinde hareket etmelidir." ifadeleri referans gösterilerek Brigitte Laıne gizli belgeleri ifşa etmekten haksız bulunmuştur (Boyce, 2003, s.157-178).

3. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVLERİ

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) arşivlerinde etik uygulamalarının durumunu doğru değerlendirebilmek için söz konusu kurumun arşiv yapısının ve burada gerçekleştirilen arşiv uygulamalarının durumunun bilinmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde öncelikle TSK'da , diğer kamu kurumlarından farklı olarak gerçekleştirilen arşiv uygulamalarıyla ilgili bazı önemli hususlar hakkında bilgiler verilmektedir. Daha sonra ayrı ayrı başlıklar altında, TSK Arşivleri içerisinde yer alan Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, ATASE Arşivi, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi ile ilgili genel bilgiler aktarılmıştır ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu arşivler dışında TSK bünyesinde yer alan ve bu çalışmanın da konusunu oluşturan bir diğer arşiv olan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

3.1. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Arşiv Uygulamaları

TSK bünyesinde yer alan karargâh, birlik ve kurumların hizmetlerini doğru, hızlı ve verimli olarak yerine getirmeleri; evrak, dosyalama ve arşiv işlemleriyle doğru orantılıdır. Arşivlik malzemenin belirli bir süre sonunda arşivleri oluşturacağı dikkate alındığında arşiv faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi; evrak uygulamaları, arşiv kategorilerinin belirlenmesi ve dosyalama işlemlerinin sistemli bir biçimde yerine getirilmesiyle mümkündür. Bu bağlamda arşiv malzemesinin saklama amacı ve saklama süreleri esas alınarak **arşiv kademeleri**, hangi arşiv kademesinde ne kadar süre ile saklanacağının belirlenmesi amacıyla da **arşiv kategorileri** oluşturulmuştur.

3.1.1. Arşiv Kademeleri

Türk Silahlı Kuvvetleri arşiv uygulamalarıyla ilgili genel teşkilat yapısı Şekil 3'te verilmiştir. Şekil 3'te arşivlerin, kurumun fonksiyonel yapısını da yansıtacak şekilde üç kademe altında ele alındığı görülmektedir.

BİRİNCİ KADEME (BİRİM ARŞİVİ)
(A-B-C-D-E Arşiv kategorili Arşiv Malzemesi)

<table>
<tr><td colspan="3">İKİNCİ KADEME (KARARGÂH, BİRLİK VE KURUM ARŞİVİ
(C-D-E Arşiv Kategorili Arşiv Malzemesi)</td></tr>
<tr><td colspan="3">ÜÇÜNCÜ KADEME (GENEL ARŞİV)
(D Arşiv Kategorili Arşiv Malzemesi)</td></tr>
<tr><td>Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü</td><td>Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşiv Müdürlüğü</td><td>Hava Kuvvetleri Komutanlığı Arşiv Müdürlüğü</td></tr>
<tr><td colspan="3">ATASE ARŞİVİ
(E Arşiv Kategorili Arşiv Malzemesi)</td></tr>
<tr><td colspan="3">Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşiv Şube Müdürlüğü</td></tr>
</table>

Şekil 3 Türk Silahlı Kuvvetleri arşiv teşkilat yapısı

3.1.1.1. Birinci Kademe Arşiv

Karargâh, birlik ve kurumlarda bulunan birimler tarafından görev ve sorumlulukları kapsamında üretilen veya alınan arşivlik malzemenin dosyalandığı arşivlerdir. Birinci kademe arşivlerde arşivlik malzemeden; işlemi tamamlananların beş yıl süreyle veya saklama planında belirtilen süreyle saklandığı, işlemi tamamlanmamış olanların işlemi tamamlanıncaya kadar veya işlemi tamamlansa bile elde bulundurulması gerekenlerin muhafaza edildiği arşivlerdir. Aynı zamanda saklama sürelerini tamamlayıp imha edilmesine karar verilenlerin imha edilmesine yönelik işlemler burada tamamlanır; imha edilmeyenlerin ise ilgili arşiv kademesine devri bu arşivlerde yapılır.

3.1.1.2. İkinci Kademe Arşiv

Birim arşivlerdeki söz konusu birimin üst unsuru karargâh, birlik ve kurumun alacağı tedbirlere göre oluşturulan ve birinci kademe arşivlerde işlemi tamamlanarak gelen arşivlik malzemenin on yıl veya saklama planında belirtilen süre kadar muhafaza edildiği arşivlerdir. İkinci kademe arşivler kendi bünyesinde bulunan saklama süresini tamamlamış arşivlik malzemenin değerlendirme, ayıklama, tasnif ve imha işlemleri için birinci kademe arşive, bir üst kademe arşivde muhafazası gerekenlerin ise bir üst kademe arşive devredilmesini sağlayan arşivlerdir.

3.1.1.3. Üçüncü Kademe Arşiv

Birinci kademe arşivler tarafından doğrudan veya ikinci kademe arşivlerde saklandıktan sonra arşiv malzemesi niteliği kazanan malzemenin ayıklanarak ve tasnif edilerek saklama planında belirtilen süre kadar muhafaza etmek üzere sevk edildiği en üst arşivlerdir.

3.1.1.4. ATASE Arşivi

Askeri tarih yazımına kaynak olabilecek nitelikteki malzemenin doğrudan veya ilgili arşiv kademelerinde saklama sürelerini tamamladıktan sonra süresiz saklanmak üzere gönderildiği arşivdir.

3.1.2. Arşiv Materyali Kategorileri

Herhangi bir arşivlik veya arşiv materyalinin uzun süreliğine arşivlenmesine yönelik süreçlere hazırlanmasında en önemli husus; malzemenin, arşiv sistemi içerisinde hangi arşivde ne kadar süre ile saklanması gerektiğine ve son işlemin ne zaman, nerede ve ne şekilde yapılmasına dair kararın verilmesidir. Bu konuda en doğru karar, eldeki arşivlik veya arşiv materyali ile ilgili çalışma ve çabayı gösterecek işlem makamı tarafından verilecek olan karardır. Türk Silahlı Kuvvetleri arşivlerinde mümkün olan ölçüde en doğru kararı elde etmek ve gereksiz birikimleri önlemek maksadıyla **A, B, C, D** ve **E** harflerinden oluşan kategori sistemi, evrakın muhafaza edileceği arşiv kademesinin belirlenmesi için kullanılmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde oluşturulan evraklar için arşiv kategorisi belirlenirken; Türk devlet ve millet hayatını ilgilendiren, devletlerarası, milletlerarası ve kurum veya bireylerin hakkını gözetmek esastır. Bu hakkı belgelemeye, korumaya ve bunlara ilişkin herhangi bir konuyu aydınlatmaya, düzenlemeye, tespite veya ispata yarayan her türlü arşiv malzemesinin gelecekte istifade edilmek üzere saklanması ve korunması gerektiği düşüncesi ön planda tutulmuştur. Bununla birlikte, TSK'ya bağlı birliklere isnat edilen görev ve sorumluluklar kapsamında ihtiyaç duyulan veya mevzuatta belirtilen arşiv malzemelerinin de aynı amaçlarla saklanması ve korunması gerekmektedir. Bu arşiv malzemesinden bir değeri olduğu halde hâlihazırda veya gelecekte kullanılmasına gerek görülmeyen, hukuki kıymetini ve delil olma niteliğini kaybetmiş olanların ise imha edilmesi gerektiği hususları göz önünde bulundurulmuştur.

Görev ve faaliyetler sonucunda yıl içerisinde üretilen belgeler ile başka birimler tarafından üretilerek gönderilen belgeler beş kategori altında gruplandırılmakta ve kodlanmaktadır. Bu kodlama yapılırken arşivlik veya arşiv malzemesinin konusu esas alınarak, arşiv kategorileri ve saklama sürelerinin tespitini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanan saklama planından yararlanılır. Arşiv kategorisi verilirken önce arşivlik veya arşiv malzemesinin konusu saklama planından tespit edilir. Konusu tespit edilen arşivlik malzemenin en son hangi arşiv kademesinde saklama süresi belirtildi ise o arşivin karşılığı olan kategori, arşivlik malzemeye "arşiv kategorisi" olarak verilir.

"A" Arşiv Kategorisi: Cari yılın sonunda veya evrakı bulunduran makamın ihtiyaç duyması halinde cari yılı müteakip bir yıl daha muhafaza edildikten sonra imha edilecek ya da kategorisi yükseltilerek birinci kademe arşive sevk edilecek arşivlik malzemeden oluşmaktadır.

"B" Arşiv Kategorisi: Cari yılı müteakip beş yıl, varsa saklama planında belirtilen süre kadar ya da işlemi tamamlanıncaya kadar birinci kademe arşivler tarafından saklandıktan sonra, imha edilecek veya kategorisi yükseltilerek ikinci kademe arşive sevk edilecek arşivlik malzemeyi kapsamaktadır.

"C" Arşiv Kategorisi: Cari yılı müteakip öncelikle birinci kademe arşivlerde, daha sonra on yıl veya varsa saklama planında belirtilen süre kadar ikinci kademe arşivler tarafından saklandıktan sonra, imha edilecek veya kategorisi yükseltilerek üçüncü kademe arşive sevk edilecek arşivlik malzemeyi ifade etmektedir.

"D" Arşiv Kategorisi: Öncelikle birinci ve ikinci kademe arşivlerde muhafaza edildikten sonra, ilgili üçüncü kademe arşiv tarafından saklama planında belirtilen süre kadar saklanacak arşiv malzemesini tanımlamaktadır.

"E" Arşiv Kategorisi: Öncelikle birinci ve/veya ikinci kademe arşivde muhafaza edildikten sonra, ATASE Arşivinde **süresiz** saklanacak arşiv malzemesini ifade etmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde bir evraka arşiv kategorisi verme işlemi uygulamalarında, evraka uygun olan arşiv kategorisi; evrakın çıkarıldığı karargâh, birlik veya kurumun evraka işlem yapan biriminin amiri veya komutanı tarafından belirlenir.

Türk Silahlı Kuvvetleri arşivlerinin amacı Türk Milletini ve Türk Tarihini ilgilendiren fiziki veya elektronik ortamda üretilen arşivlik malzemeden arşiv malzemesi haline gelecek olanların tespit edilmesi, arşiv malzemesinin herhangi bir sebepten dolayı kayba uğramaması için gerekli şartlar altında korunması, değerlendirilmesine müteakip saklanması, lüzum görülmeyenlerin ise imha edilmesi ve arşiv malzemesinin gerektiğinde istifadeye sunulmasıdır.

3.2. Genel Hatlarıyla Türk Silahlı Kuvvetleri Arşivleri

Arşivcilik disiplininde modern anlamda ilk önemli girişim dönemin Maliye Nazırı Safvetî Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Safvetî Paşa 1845 yılında Enderun'daki tarihi vesika ve defterleri bir düzen içerisine koymaya çalışmıştır. Tam anlamıyla arşivcilik faaliyetleri ise 1846 yılında Babiâli'de Hazine-i Evrak Nezareti'nin kurulmasıyla başlamıştır (Devlet Arşivleri Tarihçesi, 2019). Bu gelişmelerden sonra Askerî arşivler de sistematik bir şekilde oluşturulmaya başlanmış, 1909 yılında Sultanahmet'te "Askerî Evrak Mahzen Memurluğu" kurulmuştur (MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü Tarihçesi, 2019).

İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar gerçekleştirdiği faaliyetleri Sultanahmet'teki "Askerî Evrak Mahzen Şubesinde" devam ettiren arşiv, aynı zamanda doğuda konuşlandırılmış birlikler için Kayseri'de de "Evrak Mahzen Memurluğu" adı altında teşkilatlandırılmıştır. Ayrıca, bu yıllarda Eskişehir'de Millî Savunma Bakanlığının Hesap Teftiş Arşivinin yer aldığı bilinmektedir. İstanbul Sultanahmet'teki arşiv 29 Haziran 1962 tarihinde Eskişehir'de bulunan hesap teftiş arşivine taşınmış. Daha sonra yer darlığı ve uygun olmayan fiziksel koşullar nedeniyle Kayseri'de konuşlandırılmış arşivle birlikte 20 Kasım 1962 tarihinde İzmir'in Tire ilçesine taşınarak, "Genelkurmay Başkanlığı Tire Askerî Arşiv Müdürlüğü" şeklini alarak arşiv faaliyetlerine devam etmiştir. Yine Tire arşivi de 1976 yılında Eskişehir'e taşınmış ve Eskişehir'de yer alan MSB Hesap Teftiş Arşivi ile birleştirilmiştir. Birleştirilen bu arşivler "MSB Müsteşarlığı Arşiv Müdürlüğü" adını almış ve 1982 yılına kadar arşiv faaliyetlerini burada gerçekleştirmeye devam etmiştir. MSB Müsteşarlığı Arşiv Müdürlüğü, 1982 senesinde Eskişehir'den bugün halen hizmet verdiği Ankara Bilkent Lodumlu'da yer alan kışlaya taşınmıştır (MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü Tarihçesi, 2019).

MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü günümüzde halihazırda Millî Savunma Bakanlığı merkez teşkilatının ve bakanlığa bağlı birimlerinin üçüncü kademe arşivi olup genel arşiv faaliyetlerini yürütmektedir. Koleksiyonunda Türk askerî tarihiyle ilgili 1864 senesinden günümüze kadar tutulan kayıt ve dokümanlardan oluşan içeriğe sahip çok zengin bir arşivdir. Koleksiyonda tarihi dokümanların yanı sıra personel, askeralma, ikmal, sağlık ve hukuk gibi pek çok konuda arşiv belgeleri yer almaktadır.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATASE) arşivi; Türk askerî tarihinin çeşitli bilimsel yöntemlerle, güvenilir bilgi ve belgelere dayanılarak araştırılmasını, bu araştırmalardan elde edilen bilgilerle yazılmasını, gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmasını ve hem ulusal hem de uluslararası askerî tarih disiplininde tanıtılmasını gerçekleştirmek amacıyla faaliyetlerini yürüten bir askeri arşivdir. ATASE arşivinin kuruluşu Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşmiştir. O zamanlar Harp Tarihi Şubesi adı altında kurulan ATASE Daire Başkanlığı, Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından verilen emirle Hazine-i Evrak Nezaretinden bağımsız olarak Nezaret Müsteşarı Muavinliğine bağlı olarak kurulmuştur. Harp Tarihi Şubesinin kuruluş amacı, birliklerin tuttuğu harp ceridelerini toplanmasına ve Çanakkale Savaşları'ndan başlayarak Birinci Dünya Harbi'nin tarihini yazılmasına hizmet etmek olmuştur. Şube, sonraki senelerde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye bağlı 5'inci ve sonra 8'inci Şube olarak faaliyetlerini gerçekleştirmeye devam etmiştir. Arşiv, cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından 1923 yılında Konya'ya taşınmış ve 1926 yılına kadar çalışmalarını Konya'da devam ettirmiştir. 1926 senesinde Ankara'ya taşınan Harp Tarihi Şubesi bu tarihten itibaren "Harp Tarihi Dairesi" olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. 1928 yılında ise Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Harp Tarihi Encümeni adı altında yapılandırılmış; 1931 yılında yeni yapılan ve halen Genelkurmay Başkanlığının hizmet verdiği binaya taşınmıştır. Arşivde yer alan belgeler 1955 yılına kadar sandukalar içerisinde saklanıp korunmuştur. İmkânsızlıklar ve yersizlikler yüzünden yararlanılamayan evrakın sınıflandırılması, dosyalanması ve tasnif işlemleri için farklı bir binaya ihtiyaç duyulduğu anlaşılmış ve yine aynı yıl içerisinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığının yanında, halen ATASE (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı) adıyla hizmet veren binanın inşası başlamıştır. 1956 yılında inşaatın tamamlanmasıyla beraber Harp Tarihi Dairesi yeni inşa edilen bu binaya taşınarak düzenli ve sürdürülebilir bir arşive kavuşmuştur.

Harp Tarihi Dairesi 1967 yılında Harp Tarihi Başkanlığı adını almıştır. 13 Haziran 1978 tarihinden itibaren Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı ismi kullanılmaya başlanmıştır. Bu isim, son olarak 3 Kasım 2011 tarihinde yapılan kadro kuruluş ve teşkilat değişikliğiyle birlikte Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı şeklinde değiştirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivinde farklı dönemlere ait yaklaşık on milyon belge yer almaktadır. Bu yönüyle askerî tarih konusunda çalışma yapacak araştırmacılar için önemli bir arşivdir. Koleksiyon içerisinde Osmanlı Türkçesi (Osmanlıca) eserler başta olmak üzere, Almanca, Yunanca, Arapça, İngilizce, Farsça, Fransızca, Ermenice, Rusça, Bulgarca ve İtalyancadan oluşan belgeler mevcuttur. Bu belgeler Osmanlı-Rus (Kırım) Harbi (1853-1856), Osmanlı-Yunan Harbi (1897), Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912), Balkan Harpleri (1912-1913) Birinci Dünya Harbi (1914-1918), Türk İstiklal Harbi (1919-1923), İkinci Dünya Harbi (1939-1945), Kore Harbi (1950-1953) ile ilgili belgelerdir (ATASE Daire Başkanlığı Arşivi Tarihçesi, 2018).

Dünyanın ilk kurulan askerî havacılık teşkilatları içerisinde yer alan Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığının kuruluşu 1909 yılına kadar gitmektedir. Türk ordusunda havacılık faaliyetleri ile ilgili ilk çalışmalar 1909 yılında başlamıştır; 1910 senesinde yapılan bu çalışmalar ilerletilmiş ve Fransa'nın Paris şehrinde toplanan Uluslararası Havacılık Konferansı'na Türkiye'den bir heyet gönderilmiştir. 1910 yılının sonlarına gelindiğinde Türk ordusunda havacılık teşkilatlanmasının oluşturulması konusunda karar verilmiş ve havacı personel eğitimi almak ve yetiştirilmek üzere birkaç subayın Avrupa'ya gönderilmesi planlanmıştır. Ancak, Türk havacılık alanında alınan bu önemli karara rağmen, ülkenin içinde bulunduğu maddi ve manevi zorluklar nedeniyle gerekli ödenek ayarlanamamış ve alınan kararın gereği yerine getirilememiştir. Millî Savunma ve jeopolitik konum bakımından, havacılık teşkilatının gelecekteki önemini gören dönemin Harbiye Bakanı Mahmut Şevket Paşa, konuyla tekrar ilgilenmeye başlamış ve uçuş eğitimi için iki personeli Temmuz 1911'de Fransa'ya Bleriot Fabrikası'nın uçuş okuluna göndermiştir. Bu gelişmelere paralel olarak yine 1911 yılında, Yarbay Süreyya İlmen'e havacılık teşkilatını kurma görevi verilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ilk resmî havacılık teşkilatı da Harbiye Bakanlığı bünyesinde "Havacılık Komisyonu" adı altında 1911 yılında faaliyete geçirilmiştir. Bu tarihten itibaren belge üretmeye başlamasıyla beraber arşiv faaliyetleri de önem kazanmıştır.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı Arşiv Müdürlüğü bugün Ankara Etimesgut 3'üncü Hava İkmal Bakım Merkezi Komutanlığı içerisinde konuşlandırılmış ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın üçüncü kademe arşiv faaliyetlerini yürütmektedir. Koleksiyonunda Balkan savaşları, Birinci Dünya Harbi, İkinci Dünya Harbi Kıbrıs Barış Harekâtı gibi konuları içeren arşiv belgelerinin yer almasından dolayı önemli bir arşivdir (Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, 2019).

3.3. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri

Osmanlı arşivciliğinin başlangıcı, bilhassa devlet katına çeşitli sebeplerden dolayı gelen belgelerin üzerinde gerekli işlem yapıldıktan sonra, tomarlar halinde toplanması ve bunların "kese" diye tabir edilen torbalara konulup saklanması ile oluşmuştur. Bunların istiflenme yeri olarak da İstanbul'da Sultanahmet'te bulunan Defterhane yanındaki mahzen seçilmiştir (Avunduk, 2011 s.154-155).

Ülkemizde modern anlamda arşivcilik faaliyetleri, Tanzimat sonrasında Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde başlamıştır. Bu yıllarda depolara doldurulan eski vesikaları harap olmaktan kurtarmak ve bunların muhafazasının temini bir ihtiyaç olarak belirmiştir (Korkmaz, 2019, s.751). Bu amaçla İsviçre'den bir mimar getirilerek o dönemde sadrazamlık makamının merkezi olan Gülhane Parkı kapısına bakan yöne 1846 yılında Hazine-i Evrak binası yaptırılmış ve bu bina 1849 yılında hizmete girmiştir. Bina içerisinde her türlü anlaşmalar, fermanlar, Hariciye ve Dahiliye Nezaretlerinin yazışmaları, Divan-ı Hümayuna ait defterler, mazbatalar, düsturlar ve benzeri devlet evrakı saklanmaktaydı. Bu dönem arşiv birimleri özellikle Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinden yıkılışına kadar geçen süreci kapsamaktadır (Devlet Arşivleri Tarihçesi, 2019).

Türk bahriyesi içinde arşivcilik çalışmaları yine aynı yıllarda hız kazanmıştır. Bahriye Nezaretinde de Evrak-ı Umumiye Müdürlüğüne bağlı olarak Mahzen-i Evrak Mümeyyizliği kurulmuştur. Kaptan-ı Deryalık döneminde Tersane-i Amire içerisinde muhafaza edilen bahriyeye ait belgeler ve 1821 yılındaki büyük Kasımpaşa yangınında kül olanlar dışında kalan belgeler ile birlikte Bahriye Nazırlığı olarak inşa edilmiş olan ve günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı olarak hizmet veren binaya getirilmiştir (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Bahriye Mahzen-i Evrak Mümeyyizliği 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılması ve Bahriye Nezaretinin lağv edilmesinden sonra İstanbul Bahriye Komutanlığına bağlanarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. II. Dünya Harbi'nin başlama tehlikesi oluşunca, 1939 yılında müze malzemesinin ve arşiv belgelerinin güvenlik nedeniyle Anadolu'da bir yere taşınması kararı alınmıştır. Arşiv önce İzmit'in Bahçecik Nahiyesine oradan da Bilecik vilayetinin Bozöyük ilçesine nakledilerek Haziran 1949 tarihine kadar Deniz Müsteşarlığı Donanma Şubesi'ne bağlı bir müdürlük olarak görev yapmıştır. 1 Temmuz 1949 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığının teşekkülü üzerine Deniz Arşiv Amirliği olarak isimlendirilmiş ve Personel Başkanlığına bağlanmıştır (Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

II. Dünya Harbi'nin sona ermesinin ardından müze malzemesi ve arşiv belgelerinin İstanbul'a tekrar taşınması hedeflenmiş ve bunun için yeni bir bina arayışına gidilmiştir. Uzun arama ve araştırmalardan sonra Dolmabahçe Camii ile müştemilat binaları uygun yer olarak seçilmiştir. Bu yeni oluşum sırasında müze materyali ve Deniz Tarihi Arşivi'nin 1908 yılına kadar olan bölümü Bozöyük'ten Dolmabahçe'ye getirilmiştir. 1956 yılında Dolmabahçe yolunu genişletme çalışmaları esnasında müzenin müştemilatına ait olan garaj ve kayıkhane binaları, istimlak sahasında kalmıştır. Bu sebeple müze ve arşiv malzemelerinin nakil işlemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu gelişmelerin ardından Dolmabahçe Sarayı'nın kuzeyinde yer alan Arabacılar Dairesi ve faytonların olduğu yer, Deniz Müzesine tahsis edilmiş ve arşiv belgeleri de yeni yerine taşınarak 1970 yılına kadar burada faaliyet göstermiştir (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Dolmabahçe'ye nakledilmeyen ve Bozöyük'te kalan belgeler ise Ağustos 1950 tarihinde İzmit'te yer alan Üssü Bahri Komutanlığına, oradan da aynı yılın aralık ayında ise İzmit Konca'ya nakledilmiş ve Temmuz 1950 tarihine kadar burada vazife görmüştür (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Hem Konca'da hem de Dolmabahçe'de yer alan arşivler dönemin Deniz Kuvvetleri komutanının emriyle 3 Ağustos 1970 tarihinden itibaren Ankara'nın Mamak ilçesine bağlı Lalahan Mahallesinde Muhabere-Elektronik Tesisler Komutanlığı tarafından boşaltılan binalara nakline başlanmış ve üç ay içerisinde nakil işlemleri tamamlanarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşiv Müdürlüğü adı altında faaliyete geçirilmiştir (Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Bir süre sonra çeşitli nedenlerden dolayı Deniz Tarihi Arşivinin Ankara Lalahan'dan İstanbul Dolmabahçe'ye nakli tekrar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar 1 Haziran 1984 tarihine kadar sürmüş ve bu tarihte arşivin Osmanlı Dönemine ait bölümünün İstanbul'a taşınması, Latin harfleri ile oluşan belgeleri içeren kısmının ise Lalahan'da kalması emri verilmiştir. Arşiv bu tarihten sonra Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü ve Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü olarak Ankara ve İstanbul'da faaliyetlerini devam ettirmektedir.

3.3.1. Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü

Ülkemizin en önemli arşivlerinden olan Deniz Tarihi Arşivi, Osmanlı Bahriye Teşkilatının günümüze bıraktığı belgeleri ihtiva etmektedir. Arşivde 18.yy'dan başlayarak 1928 yılına kadar geçen süreci kapsayan 20 milyondan fazla belge bulunmaktadır. Arşiv kayıtlarında yer alan en eski belge 1670 yılına ait kale muhafızları tarafından tutulan bir vukuat defteridir. Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü, koleksiyonunda yer alan belgelerin fiziksel güvenliğini sağlama, envanter kayıtlarını gerçekleştirme, tasnif işlemlerini yapma ve belgeleri kataloglayarak araştırmacıların hizmetine sunma görevlerini yerine getirmektedir (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Deniz Tarihi Arşivindeki defter ve dosyaların incelenmesi ve tasnif işlemlerinin yapılması uzun zaman almıştır. 2. Dünya Savaşı'nın başlama ihtimali arşiv belgelerinin güvenlik gerekçesiyle Anadolu'ya yollanması belgelerin tasnif edilmesini güçleştirmiştir. Daha sonra Deniz Müzesi'nin Beşiktaş'a nakledilmesi ve arşiv belgelerinin de buraya taşınmasının ardından 1960'lı yıllardan itibaren emekli deniz subaylarının da desteğiyle belgelerin tasnif işlemlerinin yapılması çabasına girilmiştir (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Deniz Tarihi Arşiv koleksiyonunda yer alan belgelerin tasnifinde Bahriye Teşkilat yapısı göz önünde bulundurularak dosya / defterlerin ayırımı sırasında belgeler değişik bölümlerde toplanmıştır. Deniz Tarihi Arşivi, kataloglama açısından yirmi sekiz ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan yirmi yedi bölümün oluşturulmasında, geçmiş yıllarda arşivde yapılan tasnif grupları esas alınmıştır. Burada tasnif yaparken izlenen yol Bahriye Teşkilat yapısı içerisinde yer alan belirli bölümleri dikkate alma şeklinde olmuştur. Bu şekilde 25 bölümden oluşan bir tasnif çalışması yapılmıştır. Tasnif işlemleri hızlandıkça belirlenen başlıkların ihtiyaçları karşılamadığı tespit

edilmiş ve 1995 senesinden itibaren farklı bölümlerden oluşan tasnif işleminden vazgeçilmiş; onun yerine belgeler yirmi altıncı ve son bölüm olarak belirlenen Mülga Bahriye Nazırlığı adı altında toplamaya başlanmıştır. Bu bağlamda arşivde materyaller şu konu grupları altında sınıflandırılmıştır (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018):

1. Mektubi Bölümü
2. Muhasebe Bölümü
3. Bahriye Tahsilat Komisyonu Bölümü
4. Şura-yı Bahriye Bölümü
5. Gemiler Bölümü
6. Erkan-ı Harbiye Bölümü
7. Tersaneler Bölümü
8. Limanlar Bölümü
9. Fabrikalar Bölümü
10. Müteferrik Bölüm
11. Sandıklar Bölümü
12. Komodorluklar Bölümü
13. Muhakemat Bölümü
14. Hukuk Müşavirliği Bölümü
15. Mektepler Bölümü
16. Küttab Komisyonu Bölümü
17. Evrak Bölümü
18. Umumi Evrak Bölümü
19. Mağaza ve Ambarlar Bölümü
20. Heyet-i Sıhhiye Bölümü
21. Islahat Bölümü
22. Sicil-i Ahval Bölümü
23. Yoklama Defterleri Bölümü
24. Amele Defterleri Bölümü
25. Daireler Bölümü
26. Mülga Bahriye Nezareti Bölümü

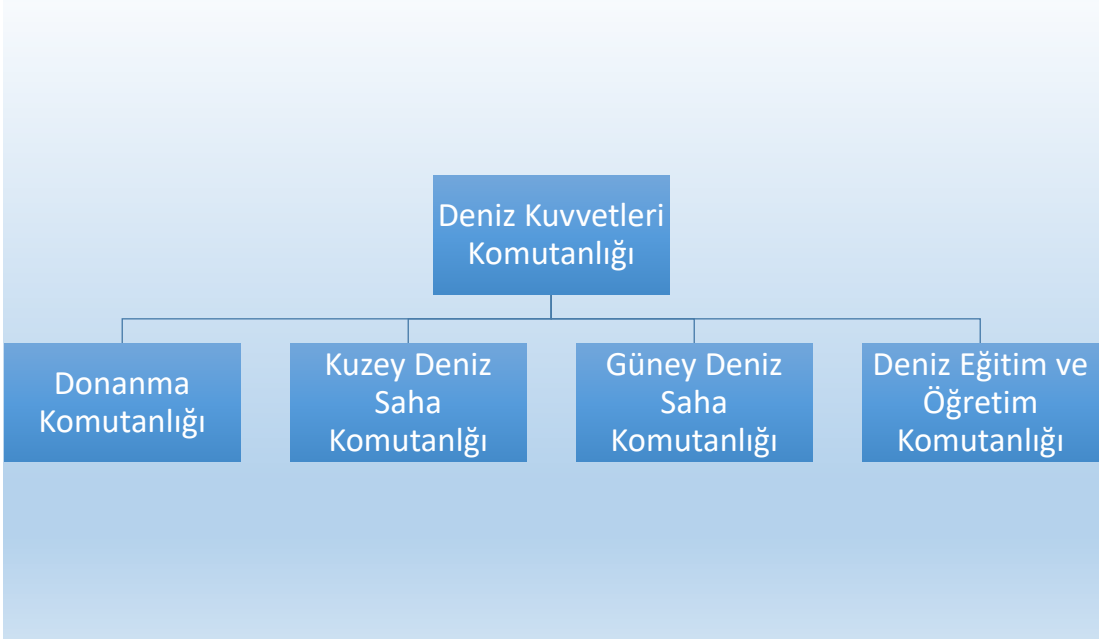
Halen Mülga Bahriye Nezareti Bölümü içerisinde yer alan belgelerin tasnif çalışmaları devam etmektedir. Deniz Tarihi Arşivinde yer alan ve araştırmacıların hizmetine sunulan belgeler için 10 ciltlik künye kataloğu, Mektubi-Şurayı Bahri-Tersane Bölümlerinin Alfabetik Fihristi ve 14 adet katalog hazırlanmıştır. Deniz Tarihi Arşivi bugün halen Beşiktaş Deniz Müzesi Komutanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir (Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

3.3.2. Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü

Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü, Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğünden farklı olarak Bahriye Teşkilatının 1928 yılından sonraki Deniz Müsteşarlığı (1928-1949) ve

daha sonradan da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (1949- …) dönemlerine ait belgelerini ihtiva eden arşivdir. Burası, günümüz Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 3. kademe arşivi; yani genel arşividir. Türk denizcilik tarihinin iyi anlaşılması ve gelecek kuşaklara doğru aktarılması için, denizlerimizde gerçekleşen olayların iyi bilinmesinin gerekliliğini savunan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü, arşiv faaliyetlerini bu bilinçle gerçekleştirmektedir (Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi, 2018).

Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğünün koleksiyonunu; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde yer alan karargâh, birlik ve kurumlar ile Şekil-4 de belirtilen Ana Ast Komutanlıkları ile 1. ve 2. kademe arşivlerin gönderdiği D kategorili arşiv malzemeleri oluşturmaktadır.

Şekil 4 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı organizasyon şeması (Deniz Kuvvetleri, 2019)

Ankara kent merkezinin yaklaşık 30 km dışında, 3600 m2 alana sahip bir binada hizmet veren ve yaklaşık 180 milyon belgeyi bünyesinde bulunduran arşiv altı ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlar;

1. **Personel Arşivi**

   Amiral, Subay, Yedek Subay, Astsubay, Devlet Memuru, İşçi, Uzman Erbaş, Er/Erbaş ve Öğrencilere ait şahsi dosyalardan oluşmaktadır.

2. Hastaneler Arşivi

Deniz hastanelerine ait sağlık kurulu muayene fişi, hasta tabela dosyası, sağlık raporları ve protokol defterlerinden oluşmaktadır.

3. Mahkemeler Arşivi

Geçmiş yıllarda Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı askeri mahkemelere ait mahkumiyetle sonuçlanmış dava dosyalarından oluşmaktadır.

4. Gemi ve Mevki Jurnalleri Arşivi

Gemilere ait seyir jurnalleri ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığının kara birliklerinde tutulan mevki jurnallerinden oluşmaktadır. Jurnaller; birliklerin ya da gemilerin içerisinde bulundukları durumun, yapılan bütün işlerin, gerçekleşen olayların kayıt altına alındığı defterlerdir.

5. Yayın Arşivi

Deniz Kuvvetleri Komutanlığının RAY (Resmi Askeri Yayın) ve ROAY (Resmi Olmayan Askeri Yayın)'ları, MSB ait yayınlar, Genel Kurmay Başkanlığına ait yayınlar, diğer Kuvvet Komutanlıklarına ait yayınlar, sivil yayınlar, Deniz Okullarına ait yayınlar ve Resmî Gazetelerden oluşmaktadır.

6. Karargâh Arşivi

Deniz tarihine yön veren 1929 yılından itibaren komutanlık ve karargâhlardan gelen D kategorili belgelerden oluşmaktadır.

Bunun dışında gemi mavi resimleri, haritalar, muhtelif defterler, önemli olay ve faaliyet arşivi, bordro arşivi gibi birçok arşiv malzemesine sahiptir. Arşiv envanterinde yer alan en eski kayıt, bir bahriye subayı ile ilgili 1891 yılına ait belgelerdir.

Geçmişten günümüze büyük bir hızla gelişen teknoloji, sürekli bir devinimi de beraberinde getirmiştir. Bu hareketlilik gerek bireylerin gerekse kurumların bir değişim içerisinde bulunmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu kapsamda Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü de arşiv uygulamalarının sürdürülebilir bir altyapıya sahip olması için fiziksel ortamla beraber 2012 yılından itibaren dijital ortamda da çalışmalara başlamıştır. TSE 13298 Elektronik Belge Yönetimi Sistemi standardına

uygun olarak gerçekleştirilen sayısallaştırma çalışmalarında 2019 yılı aralık ayı itibari ile 17.348.925 adet belge dijital ortama aktarılmıştır. Sayısal ortama aktarılan belgeler 2020 yılı içerisinde mikrofilmlere kaydedilmeye başlanacaktır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kurumsal hafızası olan arşiv gerek kendi bünyesinde bulunan birimlere gerek diğer kamu kurum ve kuruluşlarına gerekse bireysel müracaatlara cevap veren önemli bir arşivdir. Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü halen Harp Karargâhı ve Muhabere Elektronik Tesisler Komutanlığı bağlısı olarak Lalahan Ankara'da hizmetlerini sürdürmektedir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde arşiv çalışanlarının etik, meslek etiği ve meslek etiği algı düzeylerinin boyutlarını gözler önüne sermek için arşiv çalışanlarının düşüncelerine yer verilmiş ve bu kapsamda bir analiz ve değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmada nitel veri analizi kullanılmıştır. Nitel araştırma, insanların yaşam biçimlerini, hayat hikâyelerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerini ifade eder (Strauss ve Corbin, 1990). Yani toplumun yaşadıkları olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir ifadeyle olayları nasıl niteledikleri sorusunun cevabıdır (Dey, 1993). Çalışmada Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan yöneticiler, arşivciler ve arşiv memurlarının mesleki etik algı düzeylerini tespit etmeye yönelik görüşme tekniğine uygun olarak mülakat yapılmıştır. Yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilerek ve betimsel olarak sunulmuştur. Katılımcıların düşüncelerinin doğru ifade edilmesi için yer yer direkt olarak kendi düşüncelerinin yer aldığı alıntılar kullanılmıştır. Elde edilen veriler aracılığıyla tespit edilmiş bulguların açık bir şekilde betimlenerek düzenli ve yorumlanmış bir şekilde sunulması amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.239). Bu doğrultuda katılımcılara mülakat formunda yer alan 18 adet soru yöneltilmiştir. Bu bölümde, mülakat formunda yer alan her bir soru için ayrı başlık oluşturulmuş; katılımcıların eğilimleri, vurguları ve dikkat çekmek istedikleri hususlar üzerinde incelemeler yapılmış ve görüşlerin müşterek noktaları saptanmış ve değerlendirilmiştir.

4.1. Katılımcı Özellikleri

Çalışmada yer alan katılımcılara ait bazı temel özellikler **Tablo 1** de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı özellikleri

	N	**%**
Cinsiyet		
Kadın	4	36,0
Erkek	7	64,0
Kurum İçindeki Statü		
Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni	6	54,0
Arşivci	3	27,0
İdareci	2	19,0
TOPLAM	**11**	**100**

Tabloya bakıldığına katılımcıların %36'sının kadın, %64'ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin meslekte bulunma sürelerine bakıldığında büyük bir çoğunluğunun on beş yılı aşkın bir süreden beri kurumlarında çalışmakta oldukları anlaşılmaktadır. Bunlardan yalnızca birinin on yılın üzerinde ve ikisinin ise on yılın altında bu deneyime sahip olduğu görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi görüşme yapılan personelin büyük bir çoğunluğu alanında belirli bir bilgi birikimi olan ve kurumlarında etik sorunları değerlendirebilecek deneyime sahip kişilerden oluşmaktadır.

Aynı zamanda mülakat yapılan toplam 11 kişinin %54'ü(6) veri hazırlama ve kontrol işletmeni, %27'si(3) arşivci ve %19'u(2) idareci kadrosunda görev yapmaktadır. Katılımcıların tamamı, arşiv belgelerinin seçilmesi, sağlanması, depolanması korunması ve ihtiyaç duyulduğunda erişime sunulması gibi arşiv hizmetlerinin her aşamasında görev yapan personelden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların bu özelliklere sahip olmasına özen gösterilmesinin nedeni, çalışmada personelin etik algısının ve arşivde yaşanan etik problemlerin tam ve doğru tespit edilmesini sağlamak ve çalışmanın amaçlarını isabetli şekilde gerçekleştirmektir.

4.2. Etik Olgusu

İnsan bilen bir varlıktır. Bilmek var olmanın en temel koşuludur. Aynı zamanda insan etkin bir varlıktır ve sürekli bir etkinlik içerisindedir. Bunun yanında insan tavır takınan, eğiten ve eğitilen, inanan, sanatın yaratıcısı olan vb. birçok özellik gösteren bir varlıktır. Bütün bu özellikler sadece insana özgüdür ve insanın üstün özelliklerini gösterir. Bu özelliklere sahip olmanın bir sonucu olarak insan doğumundan itibaren bireysel, toplumsal, kurumsal, kültürel, bilimsel vb. açılardan değerler üretir ve bu değerlerin sosyal özellikler sergileyen bir kısmı korunmalıdır. İnsanın ürettiği değerlerin üretilmesinden yayılmasına, arşivlenmesinden korunmasına kadar pek çok noktada etik ölçütler devreye girmektedir. Bu bağlamda etik kavramının nasıl tanımlandığını görmek amacıyla görüşmecilere '*Sizce 'etik' kavramı ne anlama gelmektedir, tanımlar mısınız?'* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların birçoğu etik kavramını doğru davranışta bulunmak, bireylerin neleri yapıp neleri yapmaması gerektiğini ifade eden kurallar olarak tanımlamaktadır. Etik kavramını bu şekilde tanımlayan bir katılımcı, diğer katılımcıların görüşlerine oldukça benzer olan düşüncelerini "*Etik, bireylerin yapması ve yapmaması gerekenlerle ilişkin ilkelerin bütünüdür."* şeklinde ifade etmiştir.

Etik ve ahlâk kavramlarının tanımı yapılırken kesin bir ayrımdan söz etmek oldukça güçtür ve bu kavramlar sık sık birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu duruma diğer katılımcıların da görüşlerine benzer şekilde bir görüşmecinin verdiği "*Etik ahlaktır, görgü kurallarıdır*." cevabı güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu kavramlar genellikle aynı kavramlarmış gibi algılansa da aslında birbirinden farklı olgulardır. Bu ayrımı Heimssoeth (2007, s.14) etik, ahlaki değerlerin felsefesidir, şeklinde ifade etmiştir. Etik ve ahlak ile ilgili bir diğer fark ise ahlak normları yerel özellikler gösterirken etik ise evrenseldir (Cevizci, 2018, s. 18). Bu ayrımı bir görüşmeci "*Etik felsefenin bir konusudur ve asıl amacı ahlak değildir. Yunanca ethos sözcüğünden gelir, genel yargılar anlamındadır. Etik ahlakla karıştırılıyor aslında etik felsefenin bir sorusudur."* şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak görüşme verilerine bütün olarak bakıldığında etik kavramı ile ilgili tüm görüşmecilerin az ya da çok fikir sahibi olduğu ve kavramla ilgili çeşitli tanımlamalar yapabildiği görülmektedir. Ancak verilen cevaplar, etik ve ahlak kavramlarının

karıştırıldığını; etik kuralların bireyler tarafından mı yoksa toplum tarafından mı oluşturulduğu ve son olarak bu kuralların yazılı kurallar olup olmadığı konularında bir karmaşanın yaşandığını göstermektedir.

4.3. Meslek Etiği Olgusu

Meslekler kazanç elde etmek için yapılan uğraşlardır. Kişinin kendi doyumunun yanında başkalarının yararını gözeten uğraşlardır. Toplumsal gereksinimleri karşılamak mesleklerin varoluş nedeni ve gerekliliğidir. Her meslek, eğitim ve deneyimle kazanılmış özel bilgi ve beceriler setine ihtiyaç duyar. Ayrıca her meslek kendine özgü temel değerlere sahiptir. Doktorluğun temel değeri insan yaşamını ifade ederken; hukukun temel değeri adaletin tesis edilmesidir. Her meslekte yer alan bu temel değerlerin korunması için meslek mensuplarınca uyulması gereken davranışlar, meslek etiği olarak adlandırılır.

Meslek etiği meslek mensuplarına bazı sorumluluklar yükler; bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi için meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmaya ihtiyaç vardır. Bu kapsamda katılımcıların meslek etiği konusundaki bilgi ve görüşlerini öğrenmek için "*Meslek etiği sizin için ne anlama gelmektedir?"* sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin meslek etiğinin anlamı hakkında verdiği cevapların büyük çoğunluğu 'Bir mesleğin gereğini en iyi şekilde yerine getirmek için gerekli olan kurallar' şeklinde betimlenebilir. Görüşmecilerin neredeyse tamamının bu şekilde ifade ettiği düşüncelerini benzer bir şekilde tasvir eden bir görüşmeci "*Mesleği icra ederken sorumlulukları doğru ve noksansız olarak yerine getirmek için gerekli olan kurallardır"* şeklinde anlatmaya çalışmıştır.

İnsanların sahip olduğu değerler temelde üçe ayrılır. Bu değerler; yüksek değer (iyilik, sevgi, hoşgörü vb.), çıkar değer (kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmek) ve alışkanlıklardır (kültürümüzden gelmiş olan değerler) (Yılmaz,2014). Meslek etiği bir mesleğin yüksek değerlerle yürütülmesini sağlar. Yönetici seviyesindeki bir katılımcının bu konuyla ilgili verdiği cevap *"Meslek etiği bir meslekle ilgili normlar olarak değerlendirilmelidir. Meslek etiği konusunu Kant ahlakındaki Kant'ın bakkal örneğiyle açıklamam gerekirse ödeve uygun eylem (çıkar değer) ile ödevden dolayı*

yapılan eylem (yüksek değer) arasında görünüşte bir fark yoktur. Aralarındaki fark bu eylemlerin temelindeki niyette bulunur. Biri çıkara dayanır diğeri iyiliktir. İki bakkal düşünelim bu iki bakkal da müşterilerini kandırmıyor. Bu bakkallardan biri, kandırdığı öğrenildiği takdirde müşterilerini kaybetme korkusundan, diğeri ise dürüst bir insan olduğundan kandırmıyor. Bu farkın oluşmasında mesleki etik ilkelere sahip olmanın etkisi olduğunu düşünüyorum." şeklinde olmuştur. Tanımda insanların meslek etiğini anlama, algılama şekillerinin farklı olabileceği; meslek etiği için uygulanan temel prensiplerin sebep-sonuç ilişkileri arasında farklılıkların olabileceği değerlendirmeleri yapılmıştır.

Görüşmecilerin yanıtlarına bütün olarak bakıldığında meslek etiğini tanımlarken üç alanı kapsayacak şekilde sınırlama yaptıkları anlaşılmaktadır. Tanımlarda ilk olarak vicdani sorumluluk çerçevesinde kişinin kendisiyle bağlarının olduğu düşünülmekte; daha sonra kişinin kurumuna karşı sorumluluğu üzerinde durulmakta; son olarak ise ülkede var olan yasal mevzuatla ilgisi olduğu dile getirilmektedir. Tanımların ülke ile sınırlandırılarak yapıldığı görülmektedir; ancak meslek etiği evrenseldir. Bölgesel özelliklerle ifade edilemez. Dünyanın neresinde olursa olsun o mesleğe mensup kişilerin bu kurallara uyması beklenir. Bu durum meslek etiğinin en önemli özelliklerinden birini ifade eder.

Görüşmecilerin çoğu tarafından ifade edilmeye çalışılan bu durum, şu üç görüşmecinin konu hakkında ortaya koydukları düşüncelerden saptanabilmektedir:

"Meslek etiği, mesleğin gereklerini vicdanımız rahat bir şekilde yerine getirme durumudur";

"Meslek etiğinin çalıştığımız işyerinde yapmamız gerekenleri belirleyen, bize rehberlik eden kurallar olduğunu değerlendiriyorum";

"Meslek etiği bir meslekle ilgili kanunlar, yönetmelik ve yönergeler ve görev tanımlarıdır".

Meslekler, toplum tarafından benimsenirse ancak o zaman meslek olarak tanımlanır; çünkü meslekler kişilerin kendi gereksinimlerinin yanında toplumun gereksinimlerini karşılamak için de yapılan uğraşlardır. Bir mesleğin etik ilkelerinin olması o mesleğin toplum tarafından benimsenmesinde önemli rol oynar ve o mesleğe saygınlık

kazandırır. Mesleki saygınlıkla ilgili bir görüşmeci durumu *"Meslek etiği, icra edilen mesleği yüceltmek ve daha ileri taşımak için uyulması gereken kurallardır."* şeklinde ifade etmiştir.

Yapılan görüşmeler neticesinde meslek etiğinin herhangi bir mesleği yaparken sağlanması gereken düzen ve uyulması gereken kurallar olarak doğru tanımlandığı; ancak sınırlarının doğru olarak çizilmediği görülmektedir. Bununla birlikte meslek kavramın yerine iş kavramının da kullanıldığı anlaşılmaktadır ve bu durum meslek ve iş kavramlarının birbirinden ayırt edilemediğini düşündürmektedir.

4.3. Meslek Etiğinin Önemi

Meslek etiği, bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin oluşturduğu ve koruduğu mesleki ilke ve normların tamamıdır. Meslek mensuplarının davranışlarını düzenler ve hizmet ideallerini ortaya koyar (Kırel, 2000, s.4). Bir mesleğin sağlam temellere dayandırılması, toplum tarafından hak ettiği saygınlığı kazanması, sunulan hizmetlerin kalitesi ve güvenilirliği yalnızca meslek etiği ile sağlanabilir. Konuya arşiv çalışanlarının perspektifiyle bakıldığında verilen bilgi hizmetlerin eşitliği, tarafsızlığı, doğruluğu ve güvenilirliğinin temel koşulu meslek normlarına göre hareket etmektir. Bu kapsamda arşiv çalışanları tarafından yürütülen hizmetlerde meslek etiğinin önemini ve rolünü ortaya koymak adına görüşmecilere "*Meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmak, arşiv hizmetlerinin yürütülmesinde önemli midir? Önemli ise nedenlerini açıklayınız."* şeklindeki soru yöneltilmiş ve konu hakkındaki düşüncelerini paylaşmaları istenmiştir. Görüşmecilerin tamamı arşiv hizmetlerinin yürütülmesinde mesleki etik ilke ve normlarının çok önemli olduğunu; meslek etiğine saygı duyulduğu ve uyumlu davranıldığı takdirde hizmetlerin en doğru şekilde yürütülmesinin mümkün olacağı ifade edilmiştir. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerini kapsayıcı şekilde paylaşım yapan bir görüşmeci "*Arşivler geçmişle gelecek arasındaki köprülerdir. Bu köprüyü sağlam tutmak için arşiv hizmetlerini meslek etiğine uygun şekilde yürütmek gerekir. Bu nedenle meslek etiği ilkeleri arşiv hizmetleri için hayati önem taşır."* şeklinde ifadesiyle konuyu açıklamaya çalışmıştır.

Görüşmeciler meslek etiğinin temel özellikleri ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu özellikleri ifade eden iki görüşmeci şu düşünceleri paylaşmıştır;

"Meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmak önemlidir. Sunulan hizmetlerde kurumu ve kullanıcıyı korumak meslek etiği ile olur";

"Arşiv hizmetlerinde meslek etiği kullanıcıların taleplerine karşılık vermek, onların mutlu ayrılmasını sağlamak ve personelin kişisel davranış ve çıkarların önüne geçme noktasında oldukça önemlidir".

Görüşmecilerin yaptığı bu değerlendirmelerde meslek etiğinin meslek üyeleri arasında kurumlarına olan bağlılıklarını pekiştireceği; aynı zamanda dolaylı olarak mesleğine karşı sorumluluklarını güçlendireceği vurgusu yapılmaktadır. Meslek etiğine uygun davranan personelin disipline olmasının da olası olduğunu belirten görüşmeciler, meslek etiğinin meslek üyelerinin kişisel davranış ve sınırları da belirlemeye dair katkıları olduğunu ifade etmektedirler.

Meslek kavramını TDK (2019), belirli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve beceriyi toplumun yararı doğrultusunda mal ve hizmet üretmek için kullanan ve bunu karşılığında para kazanılan uğraş şeklinde tanımlamaktadır. İş ise ortaya bir sonuç çıkarmak için güç harcanarak yapılan etkinlik şeklinde tanımlanabilir. Meslek ve iş kavramları birbirinden farklıdır. Bu farkın en belirgin nedeni mesleklerin kendine özgü ilke ve değerlere sahip olmasıdır. Arşivciliği meslek olarak yapmak ile iş olarak yapmak arasındaki farkı bir görüşmeci *"Meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmak çok önemlidir. Meslek ile iş arasındaki farkı ortaya çıkarır. Arşivciliği meslek olarak ve iş olarak yapmak arasında büyük farklar vardır. Meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmak ve arşiv hizmetlerini arşivcilik mesleğinin kuralları doğrultuda gerçekleştirmek verilen hizmetlerin kalitesini arttırır."* şeklinde açıklamıştır.

Yanıtlara bütün olarak bakıldığında görüşmeciler, arşivcilik meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmayı arşiv hizmetlerinin en iyi şekilde yürütülmesiyle eş değer görmektedirler. Onlara göre arşivciliğin toplum tarafından bir meslek olarak kabul edilmesi arşiv hizmetlerin bu etik ilke ve normlar tarafından yürütülmesiyle sağlanabilir. Arşivcilik meslek etiği ilkelerini uygulamanın ön koşulu, bu konuda bilgi sahibi olmaktan geçmektedir.

4.4. Mesleki Etik Eğitimi

Günümüz arşivlerinde yaşandığı bilinen etik sorunların bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasından sonra artış gösterdiği ve çeşitlendiği düşünülmektedir. Söz konusu sorunların ortaya çıkmasına, artış göstermesine ve çeşitlenmesine çok sayıda neden etki edebilir. Dijitalleşme, yasal boşluklar, kullanıcı ihlalleri, idari yapılanma, yönetici tahakkümü gibi etkenlerin yanı sıra personelin etik ilkeler ve uygulamalar konusunda deneyimi ve eğitimi de bu sorunların varlığı ve niceliği üzerinde etkilidir. Etik ilkeler ve uygulamalar konusunda eğitimi ve deneyimi olan personelin verdiği hizmetlerde etik sorunların daha düşük oranlarda ortaya çıkacağı varsayılabilir. Bu nedenle görüşmecilere *"Mesleki yaşantınızda meslek etiği ile ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı (hizmet içi eğitim, bilgi kazandırmaya yönelik eğitim vb.)? Meslek hayatınızda meslek etiği ile ilgili katıldığınız herhangi bir etkinlik (sempozyum, seminer, konferans) bulunmakta mıdır?"* soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara yönetici konumundaki bir görüşmeci hariç diğer tüm görüşmeciler meslek etiği ile ilgili hiçbir eğitim almadıklarını ve konu ile ilgili hiçbir etkinliğe katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer görüşmecilerle aynı düşünleri paylaşan bir görüşmeci sorulara yanıt olarak şunları söylemiştir: *"Meslek hayatımda konu ile ilgili herhangi bir eğitim almadım. Bu konuda katıldığım bir etkinlik yok."*

Kişisel, kurumsal ve ulusal hak ihlallerine yol açabilecek özel ve nadir belgelerle iç içe hizmet veren görüşmecilerin çok ciddi bir kısmının bu konuda herhangi bir eğitim almamış olması oldukça düşündürücüdür. Bu durum konu ile ilgili verilen eğitimlerin eksikliğini gözler önüne sermektedir. Yine aynı şekilde görüşmecilerin meslek etiği hakkında herhangi bir etkinliğe katılmamış olması da hem kullanıcı hizmetleri hem de kurum içi performans göstergeleri açısından potansiyel bir kayıp olarak değerlendirilebilir. Zira meslek etiği ilke ve uygulamalarına hâkim olan personelin, kurum aidiyeti, üretim bilinci, meslektaş ve mesleki kuruluşlara olan saygı ve bağlılığı güçlenir; bu durum kurumun genel performansına olumlu yönde etki eder. Bu nedenle meslek etiği ile ilgili eğitimlerin verilmesinin ve etkinliklerin arttırılmasının arşiv hizmetlerine yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Arşiv belgelerinin etik ölçütler dâhilinde hizmete sunulmasını ve gelecek nesillere güvenle aktarılmasını sağlamanın ancak arşiv çalışanlarının sahip olduğu bireysel

sorumluluklarla birlikte beraber çalıştığı meslektaşlarının etik bilgi ve becerilere sahip olması ile mümkün olacağına inanılarak görüşmecilere;

Meslek etiği konusunda bilgi ve pratiğinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Kurumunuzda arşiv birimlerinde meslektaşlarınızın meslek etiği konusunda bilgi ve pratiklerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? soruları yöneltilmiştir.

Görüşmecilerin verdiği yanıtlar bütün olarak ele alındığında %55'inin bu konuda bilgi ve pratiğinin yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Bu grupla aynı düşüncelere sahip bir görüşmeci bilgi ve pratiğinin yeterli olduğu düşüncesini "*Bu konuda kendi bilgimin yeterli olduğunu düşünüyorum ve bu konuda kendime güveniyorum*." ifadeleriyle paylaşmıştır. Bununla birlikte görüşmecilerin %91'i etik olgusu ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarını ve konuyla ilgili katıldıkları herhangi bir etkinlik olmadığını dile getirmektedir. Buna karşın görüşmecilerin yarısından fazlasının etik konusunda bilgi ve pratiklerinin olduğunu belirtmeleri ise oldukça düşündürücüdür. Bu duruma bilgisinin yeterli olduğunu düşünen görüşmecilerin çoğuyla aynı fikri paylaşan bir görüşmeci "*Bu konuda iş hayatında yaşadığım tecrübelerimden dolayı bilgimin yeterli olduğunu düşünüyorum."* ifadesiyle açıklık getirmiş ve etik konusundaki pratiğin iş hayatında kazanılan deneyimlerle çözümlenebileceğini kendinden örnek vererek ifade etmiştir.

Görüşmecilerin birlikte çalıştıkları personelin etik hakkında bilgi ve pratiğinin yeterliliği konusunda verdikleri cevaplara bakıldığında ise görüşmecilerin çoğunluğu arkadaşlarının bilgi ve pratiğinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Görüşmecilerin genelinin düşüncesiyle aynı fikirde olan bir görüşmeci durumu *"Bu konuda iş arkadaşlarımın bilgilerinin yeterli olduğunu düşünmüyorum."* şeklinde açıklamıştır.

İş arkadaşlarının bilgisini yeterli gören bazı görüşmeciler bu durumu profesyonellikle bağdaştırmış; arşivci kadrosunda görev yapan personelin bu konudaki bilgisinin yeterli olduğu belirtilmiştir. Bu düşünceye sahip yönetici sınıfında görev yapan bir görüşmeci "*Arşivci kadrosunda çalışan personelimin bu konuda bilgisinin olduğunu; ancak diğer personelimin konu hakkında bilgisinin yeterli olmadığını düşünüyorum."* şeklinde ifade etmiştir.

Görüşmecilerin çoğunluğu mesai arkadaşlarının etik olgusu üzerinde eğitim alıp almadıklarını bilmediğini; ancak arkadaşlarının bilgi ve pratiklerinin yetersiz

olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin arkadaşları ve ortam üzerine yaptıkları değerlendirmelerin bütününe bakıldığında personelin etik konusunda bilgilerinin arttırılmasına ihtiyaç olduğu saptanabilmektedir.

Görüşmecilere kendilerinin ve diğer mesai arkadaşlarının etik hakkında bilgi ve pratiklerini değerlendirmelerini istedikten sonra konu hakkında bilgi ihtiyaçlarını tespit etmek için "*Meslek etiği konusunda sizin ve diğer arşiv çalışanlarının bilgi ihtiyacının olduğunu düşünüyor musunuz?" s*orusu yöneltilmiştir. İki personel dışında görüşmecilerin tamamı konu hakkında bilgi ihtiyaçlarının olduğunu dile getirmişlerdir. Görüşmecilerin genelinin düşüncesini yansıtır şekilde bir görüşmeci düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir: *"Meslek etiği konusunda benim ve arkadaşlarımın bilgi ihtiyacımızın olduğunu düşünüyorum."* Bilgi ihtiyacının olmadığını belirten iki görüşmecinin konu hakkında eğitim almayan ve herhangi bir etkinliğe katılmayan görüşmecilerden olması dikkat çekmektedir. Etik dışı sorunlarla karşılaştıklarında ya da etik sorunlar doğurabilecek potansiyel olaylar karşısında nasıl davranacağından emin olmadıklarını belirten diğer tüm görüşmeciler, bu durumda mesleki sorumluluk bilincinin oluşamayacağını dile getirmişlerdir.

Verilen yanıtlara bütün olarak bakıldığında görüşmeciler, arşivde verdikleri hizmetlerde, çalışmaları boyunca sergilediği davranışlarda ve aldıkları kararlarda daima etik bir boyutun olduğunu dile getirmekteler; aynı zamanda etik davranışlar sergilemenin bir gereği olarak karşılaşılan sorunları eğitimler ve yönergeler şeklinde kazandırılabilecek etik ilke ve normlarla çözmek istediklerini belirtmişlerdir.

4.5. Arşivlerde Etik İlke ve Davranışlar

Kalıcı koruma değeri olan belgelerin saklandığı arşivlerin en yüksek düzeyde hizmet sunabilmesi etik ilke ve davranışların uygulanmasıyla mümkündür. Bu nedenle görüşmecilere "Arşiv kurumlarında etik ilkeler ve davranışlar sizce ne anlama gelmektedir?" sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamına yakını soruyu, arşiv belgelerinin seçilmesi, sağlanması, düzenlenmesi, korunması, muhafaza edilmesi ve gerektiğinde kullanıma sunulması hizmetlerinin en doğru şekilde yerine getirilmesi için uygulanması gereken davranış ve sorumluluklar şeklinde yanıtlamıştır. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerini kapsayıcı şekilde bir görüşmeci kendi düşüncelerini "*Arşiv kurumunda bulunan malzemenin, arşiv personeline verilen yetki*

sorumluluk çerçevesinde doğru ve güvenilir bir biçimde teslim alınması, kayda geçirilmesi gerektiği zaman istifadeye sunulması arşiv kurumları için etik davranışlardır." şeklinde ifade etmiştir.

Bunun yanında görüşmecilerin verdiği cevaplar arasında arşiv hizmetlerinde etik ilke ve davranışlara yönelik açıklamalarda aşağıdaki hususların etik davranış örnekleri olarak gösterildiği anlaşılmaktadır:

1. Mesai saatlerine riayet etmek,
2. İşlerin aksatmadan yapmak,
3. Adil olmak,
4. Araştırmacılara karşı yardımsever olmak,
5. Bilgi güvenliğini sağlamak,
6. Arşivlerin bağlı olduğu kurumun değerlerini korumak,
7. Arşiv faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak,
8. Araştırmacıların talepleri karşılanmak,
9. Herkese eşit davranmak,
10. Keyfi uygulamalardan kaçınmak,
11. Kullanıcı memnuniyetini ön planda tutmak,
12. Tutarlı davranmak.

4.6. Arşivlerde Etik Dışı Davranışlar

Bilgi hizmetlerinin üretildiği merkezlerden biri olan arşivlerde etik davranışlar ve ilkeler kadar etik olmayan davranışlarla karşılaşmak da mümkün olabilmektedir. Etik olmayan bu davranışların bir kısmı kasıtlı/bilinçli şekilde ortaya çıksa da bazen de istenmeden gerçekleşebilmektedir. Çalışmada görüşmecilerin etik dışı davranış olarak

değerlendirdikleri tutumlar, konu hakkında yaptıkları açıklamalar üzerinde analiz yapılarak beş gruba ayrılmış ve devam eden başlıklar içerisinde irdelenmiştir.

4.6.1. Arşiv Çalışanlarının Sergilediği Etik Dışı Davranışlar

Arşiv personelinin gerçekleştirdiği etik dışı tutum ve davranışları saptayabilmek adına görüşmecilere "*Arşivlerde gözlemlediğiniz, yöneticilerin/çalışanların etik olmayan tutum, davranış ve isteklerine örnekler verebilir misiniz?*" sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin çok büyük bir bölümü konuyla ilgili etik dışı davranışlara örnekler vermiş; sadece bir personel herhangi bir etik dışı davranışla karşılaşmadığını söylemiştir. Veri hazırlama ve kontrol işletmeni kadrosunda çalışan bu personel düşüncelerini "A*rşiv çalışanı olarak çalıştığım kurumda herhangi bir etik dışı davranış gözlemlemedim."* şeklinde dile getirmiştir. Bu görüşmecinin daha önce etik konusunda eğitim almadığı ve herhangi bir etkinliğe katılmadığı bilgisi göz önünde bulundurulduğunda bu soruya verdiği cevabın manidar olduğu düşünülebilir.

Yönetici sınıfında görev yapan personelin verdiği cevaplara bütün olarak bakıldığında görüşmeciler, çalışanların görevini tam anlamıyla yapmaması, sorumluluktan kaçması, çeşitli bahaneler üreterek işleri aksatması gibi etik dışı davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir. İki yöneticinin konu üzerinde yaptığı değerlendirmenin bir kısmı şu şekildedir:

"Çalışanların meslek normlarını tam anlamıyla uygulamaması, görev tanımlarında yer alan görevlerden çeşitli nedenler öne sürerek kaçınma ve sorumluluk almama çabası içerisinde bulunması",

"Çalışanların görev bilincine sahip olmaması, zamanı etkin kullanamaması ve arşiv işleri hariç farklı iş ve işlemlerle uğraşması".

Çalışanların verdiği cevaplar bütün olarak ele alındığında görüşmecilerin neredeyse tamamı yöneticilerin çalışanlarına karşı eşit ve adil davranmadığını dile getirmektedir. Bu düşünceleri açıkça ifade eden üç görüşmecinin yaptığı değerlendirmeler arasındaki ilgili düşüncelerini;

"…Yöneticiler bazen personel konusunda seçici davranabiliyor ve iş dağılımı ve izin konusunda bilerek ya da bilmeyerek adaletsiz davranabiliyor…",

"...Arşivlerde gözlemlediğim etik olmayan duruma örnek vermem gerekirse yöneticilerin makamlarını kullanarak personeli kısmi baskı altında tutmaları ve bazı personele eşit davranmamaları, görev dağılımında bir kısım personeli muaf tutmaları...",

"...Yöneticilerin bazı durumlarda personeline eşit davranmaması..." şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşmeciler tarafından verilen cevaplarda öne çıkan diğer bir husus ise oldukça dikkat çekicidir. Arşivci kadrosunda çalışan, alanında uzman ve oldukça tecrübeli bir görüşmecinin *"Uzman olmayan personelin araştırma yapmaktan imtina etmek, bilgiyi saklamak, araştırma sonuçlarını ilgisiz kişilerle paylaşmak gibi davranışları [olmaktadır]"* şeklinde dile getirdiği etik dışı davranışlar arşiv hizmetlerinde profesyonelliğin önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Görüşmeciler, arşivci kadrosunda görev yapmayan personelin sergilediği davranışların bazı etik sorunlara yol açacağını belirtmişlerdir. Bunları; bilgi erişim sorunları, sansür ve eşit kullanım hakkının ihlali şeklinde örneklendirmişlerdir.

4.6.2. Arşiv Çalışanlarının Maruz Kaldığı Etik Dışı Davranışlar

Çalışmanın etik dışı davranışlar şeklinde temel hedeflerinden birini oluşturan bulguları saptayabilmek için arşiv çalışanlarına arşivlerde karşılaştıkları etik dışı davranışların yanında bu davranışlara maruz kaldıkları durumları da sormanın uygun olacağı düşünülmüş ve görüşmecilere "*Arşivlerde gözlemlediğiniz, çalışanların etik dışı tutum, davranış ve isteklere maruz kaldıkları durumlara örnekler verebilir misiniz?"* sorusu yöneltilmiştir. Bu konuda herhangi bir davranışa maruz kalmadığını belirten bir görüşmeci haricindeki diğer görüşmecilerin tamamı idare tarafından verilen ek görevlerin arşivde yürütülmesi gereken asli görevlerin önüne geçtiğini dile getirerek etik dışı davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu görüşmecilerin tamamının düşüncelerini kapsayıcı şeklide cevap veren üç görüşmeci düşüncelerini aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir:

"Arşiv faaliyetlerinde ek görevlerin asli görevlerin önüne geçmesi diyebilirim."

"Personelin asli görevinin yanında fazlaca ek görev verilmesi ve buna bağlı olarak arşiv faaliyetlerinin aksaması..."

"Arşiv faaliyetleri yürütülürken o işin sorumlusunun görüşleri alınmadan çalışmaların başlatılması, personele asli görevlerinin dışında ek görevler verilerek çalışma konsantrasyonlarının bozulmasına ve asli görevlerinin gecikmesine neden olabilmektedir."

Görüşmecilerin verdiği yanıtlara bakıldığında çoğunluğun maruz kaldıklarını dile getirdikleri diğer bir önemli etik dışı davranış ise üst yönetim tarafından araştırma yapılması istenilen konuların çok kısa sürede tamamlanmaya zorlanması ve bilgilerin ivedi olarak istenmesinin bir sonucu olarak mesai zorunluluğu getirilmesidir. Görüşmecilerin birçoğu ile aynı düşünceleri paylaşan iki görüşmeci düşüncelerini şöyle açıklamışlardır:

"Üst makamlar tarafından çok sayıda talebin "çok acil" denilerek kısa sürede istenmesi, aslında acil olmayan işlere öncelik verilerek personelin iş planlamasını bozmaktadır."

"Araştırma için verilen süreler bazen çok kısa olabiliyor ve buna bağlı olarak araştırmalar olumsuz etkileniyor."

Görüşmeciler yerine getirilmesi zor olan bu taleplerin üst yönetimin arşiv hizmetlerinden tam olarak haberdar olmamasından ve ast-üst ilişkisini kullanarak baskı yapmasından kaynaklandığını dile getirmişlerdir. Bu durumun kendileri ve diğer personel üzerinde çeşitli sağlık sorunlarına yol açtığını vurgulamışlardır. Görüşmecilerin çoğunluğu ile aynı düşünceyi paylaşan bir görüşmeci bu durumu "*Personele yapabileceğinden fazla iş yükü ve sorumluluk verilmektedir. Bunun yanında uzun araştırma gerektiren durumlarda kısa süreler verilerek personelin kendisini aşırı yıpratmasına ve araştırmaların bazen sağlıklı sonuçlar vermemesine neden olmaktadır. Bütün bunlar çalışanların hem ruhsal hem de fiziksel anlamda sağlık problemleri yaşamasına neden olabilmektedir.*" düşünceleriyle açıklamıştır.

4.6.3. Araştırmacıların Sergilediği Etik Dışı Davranışlar

Arşivler tarihsel belgeleri muhafaza etmenin yanında gerektiğinde bu belgeleri kullanıma sunma görevini üstlenen bilgi merkezleridir. Belgelerden faydalanmak isteyen birçok araştırmacı arşivlere başvurur. Arşivlerde personelin olduğu kadar araştırmacıların da sergilediği etik dışı davranışlar yaşanmaktadır. Bu davranışların neler olduğunu saptayabilmek için görüşmecilere "*Arşivlerde gözlemlediğiniz,*

kullanıcıların/araştırmacıların etik olmayan tutum, davranış ve isteklerine örnekler verebilir misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar bütün olarak ele alındığında görüşmecilerin tamamı çalıştıkları arşivde araştırmaların bazı kurallar ve izinler dâhilinde gerçekleştirildiğini belirtmişler ve araştırmacıların araştırma konularının dışında farklı konular hakkında bilgi edinmek istemesinin kendilerini zor durumda bıraktığını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerini kapsayıcı şekilde düşüncelerini açıklayan üç görüşmeci sorulara yanıt olarak şunları söylemiştir:

"Kural olarak araştırma izin konusu belirli bir başlık altında verilmektedir. Araştırmacılar her fırsatta bu konunun dışına çıkmak istiyor ve bunu isterken de uygun olmayan davranışlarda bulunabiliyor."

"Araştırmacıların kendi konularının dışında farklı konular hakkında bilgi sahibi olmak istemeleri…"

"Araştırmacıların çalışma alanları dışında kalan diğer konularla ilgili malzemelere erişmek istemesi…"

Görüşmecilerin araştırmacıların sergilediği etik dışı davranışlar hakkında paylaştıkları cevaplara bakıldığında birçoğunun öne çıkardığı diğer bir davranışın ise cep telefonu kullanımı olduğu görülmektedir. Görüşmeciler, kurum mahremiyetinden dolayı cep telefonu ve kamera kullanımının yasak olduğunu araştırmacılara hem sözlü hem de yazılı olarak tebliğ etmelerine rağmen, araştırmacıların ısrarla bu davranışları sergileme çabası içerisinde olduklarını dile getirmişler. Bu durumu diğerlerinin de ifadelerine benzer şekilde iki görüşmeci şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

"Araştırmacıların araştırma kurallarına uymayarak belgelerin cep telefonu ile görüntülerini çekmek istemeleri…"

"Cep telefonuyla görüntü almanın yasak olmasına rağmen bu tür girişimlerde bulunulması…"

4.6.4. Araştırmacıların Maruz Kaldığı Etik Dışı Davranışlar

Arşivlerden faydalanmak isteyen araştırmacılar çeşitli nedenlerden dolayı bazen etik dışı davranışlara maruz kalabilirler. Araştırmacıların karşılaştığı etik dışı davranışları tespit etmek için görüşmecilere "*Arşivlerde gözlemlediğiniz, kullanıcıların /araştırmacıların etik dışı tutum, davranış ve isteklere maruz kaldıkları durumlara*

örnekler verebilir misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar bütün olarak incelendiğinde görüşmecilerin çoğu araştırmacıların herhangi bir etik davranışa maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Bu şekilde düşünen görüşmecilerin düşüncelerini kapsayıcı şekilde yanıt veren üç görüşmeci konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Gelen araştırmacıların maruz kaldığı bir durum gözlemlemedim.";

"Araştırmacılar ile ilgili olarak benim gözlemlediğim ya da araştırmacılar tarafından bana iletilen bir herhangi bir etik dışı davranış bulunmamaktadır.";

"Araştırmacılara etik dışı bir davranışta bulunulduğunu hiç hatırlamıyorum, karşılaşmadım".

Görüşmecilerin verdiği cevaplar incelendiğinde çoğunlukla araştırmacıların maruz kaldığı etik dışı davranışın olmadığı belirtilse de belirli sayıda görüşmecinin araştırmacıların bazı konularda etik dışı davranışa maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Bunlar genel olarak; fotokopi imkanlarının sınırlı olması, personelin iş yükü nedeniyle araştırmacılarla yeteri kadar ilgilenememesi, teknik alt yapıdan kaynaklı sorunlar ve kurum mahremiyetinin getirdiği belgelere erişim engelleri gibi sorunlardır. Bu şekilde düşünen görüşmecilerin bazılarının verdiği cevaplar ise şu şekildedir:

"Personelin iş yoğunluğu nedeni ile araştırmacılara yeterince yardım edememesi araştırmacılar için sorun olabiliyor";

"Eğer bir sorun yaşanıyorsa bunun bilgi sistemleri ve teknik altyapıdan olduğunu söyleyebilirim";

"İzni olmasına karşın bazı belgelerin askeri mahremiyete gireceği düşüncesiyle araştırmacıya sınırlı sayıda belge çıkarmak, fotokopi imkanlarının sınırlı olması";

"Bilgisayarların bazen kullanılamaması, tarama cihazlarının gayrifââl olması gibi sistemsel aksaklıklar kullanıcıları bazen mağdur edebiliyor". Görüşmeciler çoğu, kurumsal/idari sorunlar gibi görünen; fakat aslında kronikleşmesi nedeniyle etik soruna dönüşen bu problemlerin üst yönetimden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu durumun oluşmasında üst yönetimin sürekli kurum mahremiyetini gerekçe göstermesi; arşiv için gerekli olan sistem ve teknik altyapının temininde yapılan yazışmaların çok

uzun sürmesi; yeterli bütçenin ayrılmaması ve arşive kurumsal hafızadan çok belgelerin kaldırıldığı bir depo gözüyle bakılmasının büyük etkisi vardır.

4.6.5. Arşiv Malzemesinin Maruz Kaldığı Etik Dışı Davranışlar

Arşivlerde etik ölçütler içerisinde sürdürülen davranışlar kişinin değerini koruduğu kadar arşiv malzemesinin değerini de korur. Arşiv materyallerinin gelecek nesillere güvenli bir şekilde aktarılması, bu malzemelerin ne kadar iyi korunduğu ve muhafaza edildiğiyle doğrudan ilgilidir. Bu kapsamda görüşmecilere "Arşivlerde gözlemlediğiniz, arşiv materyalinin/koleksiyonunun/belgesinin etik dışı kullanıma/uygulamaya maruz kaldığı durumlara örnekler verebilir misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara bütün olarak bakıldığında görüşmecilerin çoğu, belgelerin kullanım ömrünün olması gerekenden daha kısa sürede tamamlandığını; kurum arşivindeki saklama süresini tamamlamadan belgelerin kullanılamaz hale geldiğini ifade etmişlerdir. Görüşmecilere göre bu duruma, personel noksanlığı, tasnif işlemlerinin zamanında tamamlanamaması, sahip olunması gereken donanım ve teknik malzemenin yetersizliği, arşiv malzemesinin hor kullanılması gibi etkenler neden olmaktadır. Görüşmecilerden bazılarının bahsedilen bu nedenleri içeren cevapları şu şekildedir:

"Uygun saklama koşullarının sağlanmaması ve cihazların teknik bakımlarının aksatılmasını söyleyebilirim";

"Arşiv malzemelerinin korunması için gerekli olan ortamın ve malzemelerin temin edilmemesi/edilememesi";

"Restoratör personelimizin yedi yıl gibi uzun bir süredir farklı bir kurumda geçici görevde olması bazı belgelerin zamana yenik düşmesine neden oluyor";

"Arşiv malzemesinin gelen araştırmacılar tarafından hor kullanılmasını bu duruma örnek olarak verebilirim";

"Arşiv materyallerinin kayda geçirilmemesinden ötürü uygun olmayan saklama koşullarında bekletilmesi".

Görüşmeciler arşiv materyallerinin kullanım ömürlerini yitirdiği takdirde arşivlerin devamlılığını sağlayamayacağı ve bağlı oldukları kurum ve içerisinde bulundukları sosyal çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Mülakat formunda yer alan personel, kullanıcı ve arşiv materyalleri için karşılaşılan ve maruz kalınan etik dışı davranışlarla ilgili görüşme sorunlarına verilen cevapların tamamı incelendiğinde görüşmeciler tarafından belirtilen arşivlerde meydana gelen etik dışı davranışlar aşağıda listelenmiştir.

1. İdarecilerin personele şeffaf davranmaması,
2. İdarecilerin personele eşit davranmaması,
3. İdarecilerin personele çok fazla ek görev vermesi,
4. İdarecilerin personele baskı yapması,
5. İdarecilerin personele adil davranmaması,
6. İdarecilerin personele gerekli maddi ve manevi desteği vermemesi,
7. İdarecilerin personeli kendi özel çalışmalarında kullanması,
8. İdarecilerin görevlendirdiği personelin o kadroya uygun olmaması,
9. İdarecilerin personeli mevcut işi bitmeden başka bir işe yönlendirmesi,
10. İdarecilerin yapılmasını istediği araştırmalarda yeterli zamanı vermemesi,
11. Personelin görev tanımına uygun davranmaması,
12. Personelin mesleki sorumluk bilincine sahip olmaması,
13. Personelin işten kaytarmak istemesi,
14. Personelin bilgiyi saklamak istemesi,
15. Personelin araştırma yapmaktan imtina etmek istemesi,
16. Personelin araştırma sonuçlarını ilgisiz kişilerle paylaşmak istemesi,
17. Personelin görevi dışında kişisel işleriyle uğraşması,
18. Personelin takibi yapılmayan işleri aksatması,
19. Araştırmacıların yaptığı başvurularının usulüne uygun yapılmaması,

20. Araştırmacılarının konu dışı araştırma taleplerinin olması,
21. Araştırmacıların personele kaba davranması,
22. Araştırmacıların araştırma kurallarına uymaması,
23. Araştırmacıların telif hakkını ihlal edecek taleplerde bulunması,
24. Araştırmacıların arşiv malzemesini hor kullanılması,
25. Araştırmacılarla ilgilenen personelin aşırı yoğun olması,
26. Araştırmacılar için tıpkıçekim imkanlarının sınırlı olması,
27. Arşiv malzemesinin ilgilisiyle koordine kurulmadan tasnif faaliyetlerinin başlatılması,
28. Bilgi sistemleri ve teknik alt yapının yeterli olmaması,
29. Tasnif işlemlerinin aksaması,
30. Personelin yeterli sayıda olmaması,
31. Cihazların teknik bakımlarının yapılmaması,
32. Uygun saklama koşullarının sağlanmaması,
33. Birim arşivlerden kurum arşivlerine malzeme akışının sağlanmaması,

Bu etik dışı davranışlara baktığımızda yöneticilerin, çalışanların ve araştırmacıların benzer oranda etik dışı davranışta bulunma eğilimlerinin olduğu görülmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki arşivcilerin etik sorumlulukları olduğu kadar yöneticiler ve araştırmacılarda bazı etik sorumluluklara sahip olmalıdır.

4.7. Arşiv Çalışanlarının Etik Dışı Davranışta Bulunma Eğilimleri

Arşivlerde karşılaşılan etik sorunları ortadan kaldırmak için bu davranışların daha çok kimler ve hangi gruplar tarafından ve hangi gerekçelerle yapıldığının bilinmesinde yarar vardır. Görüşmecilerin kurumlarında yaşanan etik dışı davranışların kişi ve gruplar üzerindeki eğilimleri tespit etmek için "*Kurumunuzda arşiv çalışanları içerisinde kadınlar, erkekler, mesleğe yeni başlayanlar, deneyim sahibi olanlar,*

siviller, rütbeliler vb. grupların etik davranış sergileme noktasında hangilerinin diğerlerine kıyasla farklılıkları bulunmaktadır? Neden?" sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı etik dışı davranış sergileme noktasında kadın erkek ayrımının olmadığını ve bu durumun cinsiyet ayrımcılığıyla açıklanabilecek bir tarafının bulunmadığını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerini kapsayacak şekilde cevap veren bir görüşmeci soruya *"Bu gruplar arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir davranışta bulunmak herhangi bir cinsiyet ayrımı ya da sınıf gerektirmez."* şeklinde yanıt vermiştir.

Verilen cevaplara bütün olarak bakıldığında görüşmecilerin çoğu etik sorunların ortaya çıkmasına genellikle mesleğe yeni başlayanların neden olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durum hakkında değerlendirmelerde bulunan üç görüşmeci düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

"Bu konuda mesleğe yeni başlayanların etik davranış konusunda eksik olduğunu düşünüyorum. İşlerle ve işleyişle ilgili yeterince tecrübe sahibi olmamalarının bunda büyük etkisi var";

"Mesleğe yeni başlayan personelin etik olmayan davranışta bulunma eğilimlerinin daha fazla olduğunu değerlendiriyorum. Bu arkadaşlarımız bilmeyerek ve istemeyerek bazen etik dışı davranabiliyorlar. Bu durumun tecrübesizlikten kaynaklandığını düşünüyorum";

"Mesleğe yeni başlayan personelin intibak eğitimlerinin yeterli ölçüde verilmemesi bu personelin bazen etik olmayan davranışlar yapmasına neden olabiliyor".

Görüşmecilerin yeni personel hakkında saptadığı bu duruma, yeni başlayan personelin mesleği ile ilgili yeterince tecrübeye sahip olmamaları; etik konusunda herhangi bir eğitim almamış olmaları; kurumun ve kullanıcıların özelliklerini tam anlamıyla bilmemeleri durumları etkili olmuş olabilir.

Görüşmecilerin verdiği cevaplar arasında dikkat çeken durumlardan biri ise bu davranışları mesleğe yeni başlayanların yanı sıra uzman ve tecrübe sahibi kişilerin de gerçekleştirdiği değerlendirmelerinin yapılmış olmasıdır. Yönetici sınıfında görev yapan bir görüşmeci konu hakkında düşüncelerini *"Tecrübeli personelin bu konuda bazen yanlış davranışlarda bulunduğunu düşünüyorum. Örneğin Osmanlıca*

konusunda çok iyi olan bir personel bu durumu kurumuna karşı koz olarak kullanabiliyor. Bu durumdan fayda sağladığı ilişkiler, görevler vb. durumlar olabiliyor." şeklinde açıklamıştır. Mesleki bilgi ve becerilerin kişisel çıkarlar için kullanılması iddiası bile kurum içerisinde mesleki sorumluluklara olan bağlılığın zaman içinde bozulmasına neden olabilir.

Görüşmecilerin verdiği cevaplara bakıldığında etik dışı davranış sergileme eğiliminde olan başka bir grup daha dikkat çekmektedir. Görüşmecilerin bazıları bu davranışları daha çok rütbeli personelin[1] sergilediğini ifade etmektedir. Bu şekilde düşünen görüşmecilerin düşüncelerini yansıtacak şekilde yanıt veren üç görüşmeci konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Çalıştığımız kurumun statüsü nedeniyle rütbeliler ve siviller şeklinde genel olarak yazılı olmayan bir farklılık söz konusudur. Rütbeli personel sivil personeli bazen ast – üst ilişkisinde görmektedir ve bu şekilde davranmaktadır. Bundan kaynaklı olarak bazen rütbeli personelin etik dışı davranış sergilediğini düşünmekteyim";

"Rütbeli personelin etik davranış sergileme konusunda sivil personele göre eksiklikleri bulunmaktadır. Çoğunlukla askeri hiyerarşi etik değerlerin önüne geçmektedir";

"Rütbeli personel sivil personele göre daha rahat davranmaktadır. Arşiv işlerinin daha çok sivil personel üzerinden yürütülmesini bunun nedeni olarak söylemek mümkün".

Verilen cevaplardan da anlaşıldığı gibi görüşmecilerin yarıya yakın bir bölümü arşivlerde çalışan rütbeli personelin etik dışı davranış sergilemeye daha yatkın olduklarını belirtmektedir. Bu duruma TSK'da personel iletişimine temel oluşturan emir-komuta zincirinin neden olduğu görüşündedirler. Rütbeli personel için öncelik arşiv faaliyetlerinin yürütülmesi değil üst yönetim tarafından verilen emirlerin uygulanmasıdır.

[1] **Rütbeli personel:** Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde subay, astsubay ve uzman çavuş kadrolarında görev yapan personel.

4.8. Arşiv Çalışanlarının İfade Özgürlüğü

Arşiv hizmetlerinde personelin görüşlerini rahatça ifade etmesi, yürütülen faaliyetlerin sağlıklı işleyebilmesinin ve aksaklıkların en kısa sürede giderilebilmesinin ön koşullarından biridir. Pozisyon farkı gözetmeksizin her personelin kurum içinde yaşanan düzensizlikler ve sorunları rahatça dile getirebilecek özgürlüğe sahip olması, kurumun performans göstergelerinin artmasına katkıda bulunabilir. Bu bakımdan arşivlerde hizmet veren bütün personelin mesleki süreçler hakkında görüş ve kanaatlerini yöneticilerine ve ilgili kurullara aktarmalarında hiçbir engel olmamalı; aksine bu yaklaşım yönetim tarafından teşvik edilmelidir. Personelin kurum ve iş süreçleri hakkında fikirlerini rahatça açıklayıp açıklayamadıklarını tespit etmek için görüşmecilere *"Kurumunuzda arşiv hizmetleri ile ilgili görüş ve önerilerinizi rahatça ifade edebiliyor musunuz?" Meslektaşlarınızla arşiv hizmetleri ile ilgili etik değerlendirmeler ya da tartışmalar yapıyor musunuz?* soruları yöneltilmiştir. Verilen cevaplarda öne çıkan ortak kanaat, personelin tamamının düşüncelerini rahatlıkla ifade ettiği ve meslektaşlarıyla arşiv hizmetlerinin etik değerleri koruyup korumadığı hususlarında görüş alışverişinde bulunabildikleri yönündedir. Görüşmecilerin tamamının görüşlerini yansıtır şekilde cevaplar veren dört görüşmecinin konu hakkında değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Çoğunlukla görüşlerimizi rahatça ifade edebiliyoruz. Meslektaşlarımızla bu tür tartışmalar ve fikir alışverişi gerçekleştiriyoruz";

"Görüş ve önerilerimi rahatça dile getirebiliyorum. İş arkadaşlarımla işin doğru yapılıp yapılmadığı ile ilgili görüşmeler yapıyoruz";

"Evet görüşlerimizi rahatça ifade edebiliyoruz. Meslektaşlarımızla etik değerlendirmeler yapıyoruz";

"Evet rahatlıkla ifade edebiliyoruz. Arkadaşlarımla arşiv hizmetleri ile ilgili olarak etik değerlendirmeler ve görüş alışverişi yapabiliyoruz".

Görüşmecilerin verdiği cevaplara bakıldığında düşünce özgürlüğünün yaşandığını belirten açıklamaların yapılması söz konusu arşiv kurumunun başarısını yansıtması bakımından sevindiricidir. Yapılan açıklamalardan personelin birbiriyle uyum ve iş

birliği içinde çalıştığı, arşiv hizmetlerinin ekip ruhu içerisinde yürütülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Düşüncelerini rahatlıkla ifade eden personelin düşüncelerinin dikkate alınıp alınmadığını tespit etmek için de görüşmecilere *"İdari ve mesleki kararlarla ilgili görüşleriniz dikkate alınmakta mıdır?"* sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin çoğu bu soruya görüşlerinin kısmen dikkate alındığını belirterek yanıt vermiştir. Yanıtların büyük kısmının içeriğini yansıtacak şekilde görüş bildiren üç görüşmecinin konu hakkında düşünceleri şu şekildedir:

"Görüşlerimizin kısmen dikkate alındığını düşünüyorum";

"Görüşlerimiz yöneticiler tarafından kısmen dikkate alınıyor";

"Görüşlerimiz üst yönetim tarafından kısmen dikkate alınıyor".

Görüşmecilerin verdiği cevaplara bütün olarak bakıldığında yöneticilerin personelin görüş ve önerilerini yeterince dikkate almadığı görülmektedir. Bu durumun çalışanların idareye olan güvenini ve kuruma olan bağlılık duygusunu azaltacağı düşünülmektedir. İdarenin bu tutumundan vazgeçmesi ve personelin düşüncelerini dikkate alması arşiv hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine olanak sağlayacaktır.

4.9. Arşiv Çalışanlarının Etik Sorunları Bildirme Yöntemleri

Her kurumda olduğu gibi rekabet, çıkar, çekememezlik, terfi gibi kurum içi ilişkilerin zedelenmesine neden olan bazı etkenler arşivlerde de etik sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu sorunların çözümü, öncelikle sorunun tespit edilmesini, çözüm için gerekli analizlerin yapılmasını ve önerilerin geliştirilmesi zorunlu kılmaktadır. Etik sorunlarla karşılaştıklarında çözülebilmesini sağlamak üzere nasıl bir yol izlediklerini tespit etmek için görüşmecilere "*Kurumunuzda etik dışı davranış ve uygulamalarla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Etik dışı bir davranışı gerekli yerlere bildirmek istediğinizde nasıl bir yol tercih ediyorsunuz?"* sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde yönetici sınıfında görev yapanlar dışında diğer personelin tamamı durumu üst makamlara bildirerek çözüm bulmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Üst makamlara iletilmek istenen sorunu, genellikle sıralı amirlerden

oluşan hiyerarşik yapıyı aşmadan aktarma yoluna gittiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin dile getirdiği düşünceleri yansıtan iki görüşmeci konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"*…Konuyu üstlerimize bildiriyorum. Üst makamlara durumu anlatırken sıralı amirler ile bildiriyoruz";*

"Etik dışı bir durumla karşılaştığımız zaman bunu amirlerimize iletmemiz gerekir. Bu durumu iletirken sıralı amirlerime bildirme şeklinde bir yol izliyorum." şeklinde açıklamıştır.

Yönetici sınıfında görev yapan görüşmecilerin verdiği cevaplar incelendiğinde ise genellikle yöneticilerin etik dışı davranışta bulunan personelin uygun bir dille uyarılması yolunu tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Yönetici sınıfında görev yapan iki görüşmecinin konu hakkında verdikleri cevaplar şöyledir:

"Etik dışı davranışlarla karşı karşıya kaldığımızda personelimi uyarırım. Sözlü olarak personeli kırmadan ifade eder durumu onlara anlatırım";

"Davranışta bulunan personeli uygun bir dille ikaz ediyorum ve durumu düzeltmeye çalışıyorum".

Görüşmeciler davranışları nedeniyle ikaz edilmesi gerekenleri öncelikle sözlü olarak uyarma yolunu tercih ettiğini belirtmektedir. Durum çözülmediğinde konuyu dilekçe kanalıyla yazılı olarak bildirme yoluna başvurduklarını ifade etmektedirler. Sözlü ya da yazılı olarak üst yönetime iletilen bu tür durumların çözüme kavuşup kavuşmadığının belirlenebilmesi amacıyla görüşmecilere aynı zamanda "*Kurumunuz, bildirdiğiniz etik dışı davranışların önlemini almakta mıdır?"* sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara bakıldığında görüşmecilerin tamamının gerekli idari ve yasal sürecin sağlıklı işletildiği ve sonuç alındığı yönünde yanıtlar verdiği görülmektedir. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerine benzer yanıtlar veren üç görüşmecinin konu hakkında değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Evet gerekli önlemler alınarak sorunlar çözülüyor";

"Kurumumda karşılaşılan etik dışı durumlarda bunların önlenmesi için gerekli yaptırımların ve tedbirlerin alındığını düşünüyorum";

"İdari ve hukuki boyutlarda kurum müdahalesi kaçınılmazdır".

Görüşmeciler karşılaşılan sorunlarda dilekçelerini yazılı olarak üst yönetimin yanında bazen üyesi oldukları sendikaya da gönderdiklerini belirtmiştir. Sendikalar bir meslek kuruluşu değildir ve bu nedenle meslek etiği sorunlarının çözümünde katkıları sınırlı kalmaktadır ve yaptırım gücüne de sahip değildir. Sendikalar daha çok personelin özlük haklarını savunmaya yönelik hizmet üreten kuruluşlardır. Buna rağmen görüşmecilerin etik sorunlar karşısında çözümü sendikalarda arıyor olması, konu hakkında isabetli kararlar alamadıklarını; mesleki etik sorunlar ile bireysel sorunlarının çözüm yöntemlerini karıştırdıklarını göstermektedir.

4.10. Arşiv Hizmetlerinde Etik Dışı Davranışlar

Kurumlarda verilen hizmetlerin türü ve yoğunluğu, yaşanan sorunların belirleyicisi olabilmektedir. Sorunlar, bazen yapılan işin doğası, idari mekanizmaların işleyişi, personel idaresi gibi faktörlere, bazen de iş gücünün yetersizliği, gelir dengesizliği, sosyal hak ve adaletin oluşturulamaması gibi etkenlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu sorunlar aynı zamanda hizmetlerin etik ölçütler içerisinde sürdürülememesine de neden olabilmektedir. Bu bağlamda görüşmecilere kurumlarında yaşanan etik dışı davranışların arşiv hizmetlerinin daha çok hangi aşamasında gerçekleştiğini tespit etmek için "*Kurumunuzda karşılaşılan etik dışı davranışların idari hizmetler, teknik hizmetler, kullanıcı hizmetleri vb. hizmet birimlerinden hangisinde daha çok yapıldığını düşünüyorsunuz? Neden?"* sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlara bir bütün olarak bakıldığında görüşmecilerin çoğu bu davranışların idari hizmetler kısmında ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bu durum hakkında değerlendirmelerde bulunan üç görüşmeci düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

"İdari hizmetlerde yetki söz konusu olduğu için daha çok burada bu davranışların olduğunu düşünüyorum";

"İdari işler tarafından yapıldığını düşünüyorum çünkü gelen araştırmalar için çok kısa bir sürede cevap bekleniyor";

"İdari hizmetlerinde yapıldığını düşünüyorum. Gerek araştırma süreleri olsun gerek personel görev dağılımındaki tutumu olsun etik sorunlara yol açmaktadır".

Verilen yanıtlardan görüşmecilerin çoğunun idari hizmetler olarak cevapladığı bu durumun çeşitli nedenleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumların doğmasına; idarenin doğru kararlar almaması, iş planlamasını doğru yapamaması, personel politikalarını düzgün geliştirememesi gibi sorunlar neden olmaktadır.

Görüşmecilerin verdiği cevaplara bakıldığında etik dışı davranışların aynı zamanda kullanıcı hizmetleri biriminde görülebildiği; bunların birimin işletimi ilgili bazı hususlarda ve kullanıcıların davranışlarında olmak üzere iki noktada yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda cevap veren görüşmecilerin düşüncelerini yansıtacak şekilde yanıt veren üç görüşmeci konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Kullanıcı hizmetlerinde yapıldığını düşünüyorum. Çünkü bazı araştırmacılar izin alırken üst makamlar aracılığı ile baskı kurduruyorlar";

"Gelen kullanıcıların davranışları haricinde hiçbir birimde etik dışı bir davranışla karşılaşmadım";

"Kullanıcı hizmetlerinde yapıldığını düşünüyorum. Kullanıcılarla iletişim kurmak bazen çok zorlaşabiliyor".

Görüşmecilerin verdiği cevaplara bütün olarak bakıldığında bu birimlerde karşılaşılan etik sorunların arşiv çalışanlarının dışında, idareciler ve kullanıcılar özelinde ortaya çıktığı görülmektedir. Sorun, her ne kadar idareci ve kullanıcıları kapsar nitelikte ise de, bu duruma görüşme sonucunda elde edilen bulguların büyük oranda arşivlerde görev yapan personelden derlenmiş olması da neden olmuş olabilir.

4.11. Arşiv Çalışanlarının Etik Kurallara Uygun Davranma Eğilimleri

Arşiv kurumlarında muhafaza edilen belgeler kadar önemli olan bir diğer unsur personeldir. Arşiv personelinin etik kurallara uygun davranma konusundaki başarısı arşiv hizmetlerinin en doğru şekilde yürütülmesinde doğrudan etkilidir. Arşiv çalışanlarının sergilediği davranışların etik kurallara ne kadar uygun olduğunu öğrenmek için görüşmecilere *"Kurumunuzda arşiv yöneticileri ve çalışanları etik kurallara uygun hareket etmekte midir?"* ana başlığı altında çeşitli sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilerin bu sorulara daha detaylı cevaplar vermesi beklenmiş ancak kurum mahremiyeti ve personelin idare karşı olan çekinceleri gerekçesiyle

görüşmeciler bu sorulara kısa ve öz cevaplar vermiştir. Elde edilen bulgular üzerinde bu doğrultuda değerlendirmeler yapılmıştır.

Verilen cevaplara bütün olarak bakıldığında görüşmecilerin tamamı arşiv personelinin sorumlulukları dâhilinde etik kurallara uygun davranışlar sergilediklerini ifade etmiştir. Görüşmecilerin tamamının uyulduğunu belirttiği etik davranış ve kurallar şu şekilde belirtilmiştir:

- Arşiv hizmetlerinde siyasi, ideolojik, dinsel ve kişisel çıkarlara göre davranılmamaktadır,
- Bütün kurum ve kişilerden gelen taleplere uygun davranılmaktadır,
- Bireysel hak ihlalleri, düşünce özgürlüğü ve telif hakkı konularına dikkat edilmektedir,
- Arşiv malzemesinin en iyi şekilde erişime sunulması için özveriyle çalışılmaktadır,
- Yabancı kökenli araştırmacılara da eşit kullanım hakkı verilmektedir,
- Araştırmacıların statüleri, araştırma konuları, demografik göstergeleri gibi özel verileri kesinlikle üçüncü kişi veya kurumlarla paylaşılmamaktadır,
- Yeni keşfedilen/rastlanan özel belgeler ve fonların araştırmacıların tümüne açılmadan önce bazı araştırmacılara haber edilerek ikram edilmesi kurumumuzda yaşanmamaktadır.

Bu etik kurallara uyulduğunu belirten iki görüşmecinin cevapları aşağıdaki şekildedir:

"Genellikle etik kurallara uygun davranılıyor. İdeolojik, dinsel veya siyaset açısından kesinlikle bir ayrım yapılmamaktadır. Kişi ve kurumlardan gelen taleplere gördüğüm kadarıyla eşit davranmaya çalışılıyor. Bireysel hak ihlalleri, düşünce özgürlüğü ve telif hakkı konularına dikkat ediliyor. Tasnif çalışmalarında kamu yararının gözetildiğini düşünüyorum, sonuçta bizim işimiz zaten kamuya fayda sağlamak. Yabancı kökenli araştırmacılara eşit davranılıyor, Amerikalı bir araştırmacımızın olduğunu ve diğer araştırmacıların yararlandığı tüm haklardan yararlandığını biliyorum. Araştırmacıların statüsüne ilişkin veriler, araştırma konuları, demografik

özellikleri vb. kişisel bilgileri kurumumuz hiçbir kişi ve kurumla paylaşım sağlamamaktadır. Yeni keşfedilen özel belgelerin araştırmacıların tümüne açılmadan önce bazı araştırmacılara haber edilmesi gibi bir durum kurumumuzda gerçekleşmemektedir";

"Etik kurallara dikkat edildiği görüşündeyim. İdeolojik, dinsel veya siyaset açısından kesinlikle böyle bir kaygı ve çıkar söz konusu değil. Hem kurum hem de kişiden gelen araştırmalara eşit bir şekilde davranılmaktadır. Bireysel hak ihlalleri, düşünce özgürlüğü ve telif hakkı unsurlara kurumumuzda dikkat ediliyor. Kamu için hizmet veren bir kurumda tasnif çalışmalarında da kamu yararından başka bir amaç güdülemez. Arşiv malzemesinin en iyi şekilde erişime sunulması için, ben ve arkadaşlarım imkanlar dâhilinde en hızlı şekilde erişime açmaya çalışıyoruz. Yabancı kökenli araştırmacılar da mevcut izinler dâhilinde arşiv hizmetlerimizden yararlanıyorlar. Kurumumuzda tüm arşiv faaliyetleri gizlilik esasına göre gerçekleşir ve araştırmacılara ait kişisel veriler paylaşılmaz. Yeni keşfedilen özel belgelerin araştırmacıların tümüne açılmadan önce bazı araştırmacılara haber edilmesi gibi bir durum hiç olmadı".

Sonuç olarak görüşmecilerin tamamının iş hayatında bu kurallara uygun hareket etmesi kurumlarında etik kararların alınmasını ve arşiv hizmetlerindeki verimliliğin artmasını sağlayacaktır.

4.12. Arşiv Hizmetlerinde Yasal Mevzuat

Devletlerin, kurumların ve kişilerin haklarını korumak, saklamak ve bunları belgelemek arşivlerin en temel görevleri arasındadır. Bu görevlerin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi yasal düzenlemelere uygun hareket edilmesiyle sağlanabilir. Arşiv çalışanlarının yasal mevzuatla ilgili düşüncelerini öğrenmek için görüşmecilere *"Kurumunuzda arşiv faaliyetlerinin yasal sınırlar çerçevesinde sürdürüldüğünü mü düşünüyorsunuz? Arşiv hizmetlerini ve kullanıcı haklarını düzenleyen mevzuatın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Değilse ne tür noksanlıkların olduğunu düşünüyorsunuz?"* soruları yöneltilmiştir. Verilen cevapların tamamında arşiv faaliyetlerinin yasal sınırlar çerçevesinde gerçekleştirildiği üzerine vurgular yapıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bir görüşmeci hariç görüşmecilerin tamamı aynı zamanda yasal mevzuatın da yeterli olduğu yönünde görüş belirtmiştir.

Görüşmecilerin tamamının bu şekilde ifade ettiği düşüncelerine benzer yanıtlar veren üç görüşmecinin konu hakkında değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Evet mevcut yasa ve yönetmeliklerle yürütülüyor. Yasal mevzuatın fazlasıyla yeterli olduğunu düşünüyorum. Hatta bazı işlemler için gerektiğinden fazla form içerdiği kanaatindeyim";

"Arşiv hizmetlerinin mevcut yasal sınırlar çerçevesinde yürütüldüğünü düşünüyorum. Mevzuat bence yeterlidir";

"Kurumumuzda arşiv faaliyetleri yasal çerçeve sınırları içerisinde gerçekleştiriliyor. Mevcut yönetmeliklerin bu konuda yeterli olduğunu düşünüyorum".

Yasal mevzuatın dışında yönetim tarafından varsa farklı uygulamaların gerçekleştirildiğini tespit etmek için görüşmecilere *"Yönetim tarafından mevzuatın izin vermediği keyfi uygulamalar gerçekleştiriliyor mu?"* sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı arşiv hizmetlerinde yönetim tarafından keyfi bir uygulamanın gerçekleşmediğini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerini kapsayıcı şekilde paylaşım yapan bir görüşmeci düşüncelerini *"Yönetimin arşiv hizmetlerinin gerçekleşmesinde keyfi hareketini gözlemlemedim"* şeklinde ifade etmiştir.

Alınan cevaplara bakıldığında görüşmeciler tarafından yasal mevzuatın yeterli bulunduğu, işlemlerin bu yasal çerçevede gerçekleştirildiği ve yönetim tarafından keyfi bir uygulamanın gerçekleştirilmediği görülmektedir. Bu durum arşiv hizmetlerinde bir standardın sağlandığını göstermektedir. Ancak mevcut yasal mevzuat incelendiğinde EBYS sistemlerinde belge kayıtlarının nasıl tutulacağı, fiziksel arşivlerde belgeler için kullanılan formların EBYS sistemlerine ne şekilde entegre edileceği, çıktı imkanının bulunmadığı EBYS sisteminden ıslak imzalı belgelerin gönderilmesi gerektiği durumlarda fiziksel çıktıların nasıl alınacağı, kurum arşivinde saklanması uygun görülen elektronik belgelerin saklama standartlarının neler olduğu ile ilgili yasal mevzuatın yeterli olmadığı görülmektedir. Bu konuda kurumun mevcut yasal mevzuatlarını güncellemesi ve politikalar geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.13. Arşiv Çalışanlarının Mesleki Gelişimleri

Çalışanların, mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmesi, gelişmeleri kendi mesleklerine uyarlama becerilerini arttırması ve aynı zamanda mesleki aidiyet ve etik bilincinin yükseltilmesi eğitimin yaşam boyu ve özellikle de çalışma yaşamı boyunca sürdürülebilirliğini gerektiren bir gerçektir. Çalışanlar, meslek yaşamları boyunca mesleki eğitim uygulamalarından ne oranda yararlanırlarsa, kurumun genel performansı, personelin mesleki aidiyet bilinci ve etik süreçlere olan bağlılığı o oranda yüksek olacaktır. Bu bağlamda görüşmecilere mesleki gelişimlerini tespit etmek için *"Arşivcilik ile ilgili mesleki gelişmeleri takip edebiliyor musunuz? Arşivcilik ile ilgili Türkiye ve dünyada gerçekleştirilen eğitimler, çıkarılan yayınlar, yapılan etkinlikleri takip ediyor musunuz?* sorusu yöneltilmiştir. Arşivci ve veri hazırlama ve kontrol işletmeni olarak görev yapan görüşmecilerin tamamı arşivcilik ile ilgili mesleki gelişmeleri ve yapılan etkinlikleri takip etmediğini belirtmiştir. Görüşmecilerin tamamının düşüncelerinin yansıtacak şekilde görüş bildiren bir görüşmeci düşüncelerini *"Arşivlerle ilgili mesleki gelişmeleri takip etmiyorum. Gerçekleştirilen eğitimler, çıkarılan yayınlar, yapılan etkinlikleri de takip etmiyorum, çoğu zaman bilgim dahi olmuyor"* şeklinde açıklamıştır

Yönetici sınıfında görev yapan görüşmeciler ise arşivcilik ile ilgili mesleki gelişmeleri, gerçekleştirilen eğitimleri, yayınlanan meslek kaynakları ve yapılan etkinlikleri takip ettiğini belirtmiştir. Yönetici sınıfında görev yapan personelin tamamının bu şekilde ifade ettiği düşüncelerine benzer yanıtlar veren bir görüşmeci bu konudaki düşüncelerini *"Mesleki gelişmeleri takip ediyorum. Çıkarılan yayınları ve yapılan etkinlikleri takip ediyorum. Hatta Türk Arşivciler Derneğinin çıkardığı bir yayın vardı artık o yayını çıkartmıyorlar"* şeklinde açıklamıştır.

Sonuç olarak verilen cevaplara bütün olarak bakıldığında yönetici sınıfında görev yapan personel hariç diğer çalışanların kendini geliştirmek için mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmek için beslenmesi gereken kaynaklarla temasının kapalı olduğu görülmektedir. VHKİ kadrosunda çalışan personelin yanı sıra arşivci kadrosunda görev yapan personelin de mesleki gelişimlerini sağlayacak kaynaklarla temasının olmaması, arşiv hizmetlerini olumsuz etkilediği varsayılmaktadır. Bunun yanında karar mekanizmasında görev yapan alan yöneticilerin mesleki gelişmeler konusunda

kendilerini güncel tutmalarının kurum adına büyük faydalar sağladığı düşünülmektedir.

Görüşmecilere mesleki gelişimlerinde kurumlarının katkısını öğrenmek için *"Kurumunuz sizin mesleki gelişiminizi destekliyor mu?"* sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin neredeyse tamamı kurumun mesleki gelişmelerini desteklediğini belirtmiştir. Bununla birlikte bir önceki soruya verdikleri olumsuz yanıtların daha çok mesleki gelişimlerine katkıda bulunabilecek bireysel çabaları yaşama geçirmedikleri yönünde yanıtlar olduğu varsayılmaktadır. Bu soruya verdikleri yanıtların büyük kısmının içeriğini yansıtacak şekilde görüş bildiren üç görüşmecinin konu hakkında düşünceleri şu şekildedir:

"Kurumumuz mesleki gelişimi her zaman destekliyor";

"Evet, kurumumuz gelişmemizi destekliyor fırsat buldukça kurum bünyesinde açılan kurslara katılmaya çalışıyorum";

"Kurumum imkanlar dâhilinde desteklemektedir".

Arşiv çalışanlarının mesleki gelişimine kendi kurumlarının ve diğer kamu kurumlarının arşivleriyle etkileşim içinde bulunmanın sağlayacağı katkıları görebilmek amacıyla görüşmecilere *"Kurumunuzdaki ve farklı kurumlardaki arşiv çalışanları ile iş birliği ve dayanışma içerisinde misiniz?"* sorusu yöneltilmiştir. Biri hariç görüşmecilerin tamamı diğer kurumlarla iş birliği içerisinde olduklarını belirmiştir. Görüşmecilerin tamamının görüşlerini yansıtır şekilde cevaplar veren üç görüşmecinin konu hakkında değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği içindeyiz, olmakta zorundayız";

"Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği içindeyiz";

"İhtiyaç dâhilinde farklı arşivlerle iş birliği yapıyoruz".

Yapılan görüşmeler neticesinde alınan yanıtlar incelendiğinde kurumun diğer kamu kurumlarıyla büyük oranda iş birliği içerisinde olduğu görülmektedir. Bunda TSK'nın diğer kurumlara nazaran arşiv uygulamalarına daha fazla önem vermesinin etkisi büyüktür. Diğer arşivlerle iletişim içerisinde olunması, personelin farklı kurumlardaki arşiv uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmalarına imkân sağlaması, bu bakımdan

kendi birimlerini ve bireysel becerilerini ve aynı zamanda diğer kurumların etik ilke ve uygulamalarını yakından tanıma fırsatı yakalamaları açısından oldukça yararlıdır.

4.14. Arşivlerde Kullanıcı Hizmetleri

Bir arşiv kurumunun araştırmacılara sunduğu fırsat ve olanaklar ile bunların niteliği, o kurumun verdiği hizmetlerin etik sorumluluk ölçütüne ne oranda uyduğunu yansıtır. Hizmetlerin zengin imkân ve olanaklar dâhilinde verilmesi, bir bilgi merkezinin sorumluluğunu etik sorumluluk çerçevesi dâhilinde sürdürdüğünü gösterir; buna karşın hizmetlerde bir aksama yaşanması da kullanıcının memnuniyet düzeyini düşürdüğü gibi eşdeğer kurumlar arasında görülen başarı çizgisinin altında kalınmasına yol açar. Bu bakımdan arşivden faydalanmak isteyen araştırmacılara sağlanan hizmetleri tespit etmek ve aynı zamanda hizmetlerin sunumunda yaşanan sorunları belirlemek için görüşmecilere "*Araştırmacılar için kurumunuzun sağladığı imkanlar nelerdir?"* sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı öncelikle araştırmacılar için özel olarak tasarlanan bir araştırma alanının olduğunu belirtmiştir. Bu soruya öncelikli olarak özel bir alanın varlığını ortaya koymak şeklinde bir yanıt verilmesi oldukça manidar olsa da bazı görüşmeciler araştırmacılara tahsis edilen bu alanın da yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu durumu dile getiren görüşmecilerin görüşlerine oldukça benzer olan düşüncelerini bir görüşmeci "*Araştırmacılarımızın çalışmalarını gerçekleştirmek için tahsis edilmiş bir araştırma odamız var. Buradaki fiziki alanın yeterli olduğunu düşünmüyorum. Çünkü modern arşiv hizmetlerini geliştirip araştırmacıya belgeleri değil dijitallerini sunmalıyız hatta uzaktan erişimde olmalı diye düşünüyorum"* şeklinde ifade etmiştir.

Alınan yanıtlar genel olarak incelendiğinde araştırmacılar için kurumun sağladığı fiziksel imkânlar ve katalogların yeterli olmadığı görülmüştür. Araştırmacıların arşivde yer alan bilgi kaynaklarına erişememesi, yeni bilgilerin üretilmesini ve yayılmasını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Yine araştırmacılara hiçbir ayrımcılık yapılmadan hizmet verilmesi ise arşivlerde etik ilkelerin başında gelen eşitlik ilkesinin uygulandığının göstergesidir.

Arşiv kurumlarında koleksiyonlar daha önceden oluşturulmuş kataloglar sayesinde bilinmektedir. Mevcut kataloğun araştırmacıların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını tespit etmek için görüşmecilere *"Koleksiyona erişim için*

kataloğunuzun ihtiyaçları yüksek düzeyde karşıladığını mı düşünüyorsunuz? Sizce neden?" sorusu yöneltilmiştir. Bir görüşmeci mevcut kataloğun yeterli olduğunu, başka bir görüşmeci kısmen yeterli olduğunu, bu iki görüşmeci hariç diğer görüşmecilerin tamamı mevcut kataloğun yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmecilerin çoğu ile aynı düşünceleri paylaşan üç görüşmeci konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Hayır kataloğumuzun yeterli olduğunu düşünmüyorum çünkü kataloglar sayısallaştırma çalışmalarıyla paralel ilerlemiyor. Taranmış belgelerin tam anlamıyla düzgün bir listesi bulunmuyor.";

"Koleksiyona erişim için kataloğumuz ve listelerimiz ihtiyaçları karşılamada yeterli olduğunu düşünmüyorum. Çünkü malzeme akışı çok fazla gelen malzemeleri kontrol edip, teslim almak bile çok uzun sürüyor bu yüzden katalog oluşturmak için pek vakit kalmıyor.";

"Kataloğumuzun yeterli olduğunu düşünmüyorum. Kurum içerisinde görev ve sorumlulukları kapsamında oluşturulan bazı arşivler kapatılarak malzemeler bizim arşivimize gönderildi. Zaten çok fazla iş yüküne sahibiz, bu yüzden gelen bu arşiv malzemelerinin ince tasnif işlemi tamamlanıp katalog bilgileri oluşturulmadı.".

Verilen cevaplara bütün olarak bakıldığında kurumun envanterini gösteren listelerin ve belge kataloglarının yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmeciler tasnif işlemleri tamamlanan ve dijitalleştirilen belgelerin henüz katalog bilgilerinin oluşturulmadığını belirtmişlerdir. Bu duruma malzeme akışının yoğun bir şekilde artarak devam etmesi ve mevcut iş yükünün fazla olmasının neden olduğu düşünülmektedir. Katalog ve listelerin yetersiz olması kurumun ve araştırmacıların bilgi gereksinimlerinin giderilmesini olumsuz etkilemektedir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivleri halen yoğun bir malzeme akışının sağlandığı canlı ve dinamik arşivlerdir. Bu nedenle arşiv niteliği kazanmış yeni belgeler ve oluşturulacak yeni fonların mevcut kataloglara eklenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda görüşmecilere "*Nitelikli bir kataloğun hazırlanması konusunda yeterli sayıda ve özellikle de yetkin personel bulunmakta mıdır?"* sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara bütün olarak bakıldığında görüşmecilerin çoğu mevcut personelin niteliklerinin bu konuda yeterli olduğunu ancak bu işi gerçekleştirecek sayıda

personelin olmadığını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin çoğu tarafından ifade edilmeye çalışılan bu durum, şu üç görüşmecinin konu hakkında ortaya koydukları düşüncelerden saptanabilmektedir:

"Katalog hazırlamada mevcut personelin özelliklerinin yeterli olduğunu ancak personel sayısının yeterli olmadığını düşünüyorum";

"Mevcut personelin özelliklerinin yeterli olduğunu ancak personel sayısının yeterli olmadığını düşünüyorum";

"Daha kapsamlı bir envanter listesi çıkarmak için personelin yetenekli olduğunu ancak yeterli sayıda olmadığını düşünüyorum".

Alınan yanıtlar genel olarak incelendiğinde araştırmacılara kurumun sağladığı fiziksel imkanların ve katalog hizmetlerinin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Araştırmacıların arşivde yer alan bilgi kaynaklarına erişememesi, yeni bilgilerin üretilmesini ve yayılmasını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Bu sorun, araştırma hizmetleri kapsamında temel sorumlulukların yerine getirilmesi bağlamında etik sorunların yaşandığının bir göstergesidir. Araştırmacılara hiçbir ayrımcılık yapılmadan hizmet verilmesi ise arşivlerde etik ilkelerin başında gelen eşitlik ilkesinin uygulandığının göstergesidir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Etik, bir toplumda var olan bireylerin değerini korumak adına ortak doğrular olarak kabul edilen; kişisel ve toplumsal ilişkileri düzenleyen kurallar ve ideal davranışlardır. Meslek etiği ise bir mesleğin hedeflerini tanımlayan; söz konusu hedefleri hakkıyla yerine getirmenin ölçütlerini belirleyen ve bu yönüyle mesleğin ve meslek mensuplarının itibarını koruyan kuralların bütünüdür. Meslek etiği her meslek için önemli olan ve önemine binaen sürekli olarak geliştirilmesi gereken bir alt çalışma alanıdır. Meslek etiğinin gerekliliği ve etkileri, "arşivler", "arşivciler" ve "arşivcilik" üzerinde daha da önemlidir. Zira her vatandaşın, vatandaşlardan ibaret toplum gruplarının, toplumların oluşturduğu örgütlerin, ulusların, kültürlerin, kısaca insanoğlu tarafından oluşturulan her odağın mahremiyeti arşivlerde gizlidir, gizlenmelidir; gizli olan her şey gibi arşivler de potansiyel beşeriyet riski ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Arşivcilik mesleki etik ilkeleri, toplumun arşiv için beklentilerini ortaya koyar ve arşiv çalışanları ve halk arasında güvenin oluşmasını sağlar. Arşiv çalışanlarına duyulan bu güvenin kaynağı ve onları önemli kılan ise arşiv malzemesinin kendisidir. Arşivler toplumların hatırasının, varlığının ve kültürünün temel kaynağıdır. Geçmişi bugüne taşımaları ve yarına hazırlama rolleri, arşivlerin önemini ortaya koyan sorumluluklardır. Bu sorumluluk, arşiv malzemesinin değerlendiricileri ve koruyucuları sıfatıyla arşiv çalışanlarının arşivleme süreçlerinde hassasiyet göstermelerini gerekli kılmaktadır. Arşiv hizmetlerinin sağlam temellere oturtulması, arşiv belgelerinin gelecek nesillere güvenle aktarılması ve arşivcilerin topluma karşı olan sorumluluklarını layıkıyla yerine getirmeleri, mesleki etik ilkelerin varlığını gerekli kılmakta; söz konusu ilkelerin arşivlerin her biriminde titizlikle uygulanmasını gerektirmektedir.

Bu çalışmanın ana konusunu arşiv etiği oluşturmaktadır. Arşiv etiği kavramının tam olarak anlaşılması için etik olgusu üzerinde durulmuş, etik çalışmalarının tarihi gelişimi üzerinde değerlendirmeler ve uygulama çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan etik türleri üzerinde açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra meslek etiği konusunda bilgiler verilmiş ve çalışmanın ana konusunu oluşturan arşiv etiği üzerinde ayrıntılı

olarak durulmuştur. Çalışmanın sonunda daha ayrıntılı olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan arşiv çalışanlarının meslek etiği algı düzeyleri saptanmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili kavramsal çerçevenin analiz edilmesi ile elde edilen veriler arşiv çalışanlarının konu hakkında değerlendirme yapabilmesini sağlayacak olan yapılandırılmış görüşme formunun oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Söz konusu formdan yararlanmak suretiyle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde yönetici, arşivci ve VHKİ kadrosunda görev yapan personel ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sırasında görüşmecilerden düşüncelerini açıkça ifade etmeleri ve konu hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Elde edilen veriler, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde çalışan personelin mesleki etik algısının hangi düzeyde olduğunu ortaya çıkaran bu kaynağın oluşmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde personelin etik olgusuna bakışı ve davranışlarına yönelik mevcut durum ortaya konulmuş. Bu yönüyle çalışma, başta arşiv idarecileri olmak üzere tüm arşiv çalışanlarının ve konuya ilgi duyan araştırmacıların yararlanabileceği bir kaynak eser niteliğindedir. Arşiv çalışanlarının meslek etiği konusundaki farkındalık ve algı düzeylerinin daha iyi seviyelere çıkartılması için gerekli olan bir kaynak ortaya çıkarılmıştır. Bütün olarak bakıldığında çalışma, arşiv çalışanlarının mesleki etik konusu üzerinde algı düzeylerinin yükseltilmesine, yaşanılan etik sorunların çözümü için önlemlerin alınmasına ve arşiv çalışanları arasında farkındalık oluşmasına yardımcı olacak sonuçları içermektedir.

Çalışmanın sonlandırılmasına kadar yürütülen alan araştırmasında amaca uygun şekilde oluşturulan “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görevli arşiv çalışanlarının mesleki etik algı düzeyleri düşüktür ve arşiv faaliyetleri sırasında mesleki etik ilkelere uygun davranılmamaktadır” varsayımının doğru olup olmadığı yönünde saptamalar yapılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler, söz konusu varsayımı çeşitli açılardan sınamaya yönelik sorulardan oluşan soru formu kullanılarak sürdürülmüş ve derlenen veriler aynı konu etrafında beyan edilen görüşlerin bir araya getirilmesiyle tamamlanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde çalışan personelin mesleki etik algı düzeylerine dair detaylı bir değerlendirme yapılmıştır.

Söz konusu varsayım doğrultusunda yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir:

- Çalışmanın ana konusunu oluşturan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde çalışan personelin tamamına genel olarak bakıldığında çoğunun on beş yılı aşkın süredir çalışan tecrübeli personel olduğu görülmektedir. Çalışanların çoğunlukla VHKİ kadrosunda istihdam edildikleri anlaşılmaktadır. Alanında uzman arşivci personel sayısı, VHKİ kadrosunda çalışan personelin ancak yarısı kadardır. Erkek personel sayısı kadın personel sayısının neredeyse iki katı kadardır. Arşiv envanterinde yer alan büyük ebatlara sahip ağır defterler, muhtelif malzemelerin saklandığı büyük boy arşiv kutuları, metal kaplar içerisinde saklanan mikrofilm ruloları düşünüldüğünde arşiv hizmetlerinde sıklıkla fiziksel güç unsuruna başvurulmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında daha çok erkek personel tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanında uzmanlık gerektiren arşiv faaliyetlerinde üst yönetim tarafından görev dağılımı yapılırken eğitim geçmişlerine ve kadrolarına bakılmaksızın görevlendirme yapıldığı; arşivci ve VHKİ kadrosunda çalışan personele ayrım yapmaksızın aynı görevlerin verildiği sonucuna varılmıştır.
- Görüşmecilerin tamamı etik kavramına ilişkin genel bir tanımlama yaptığı görülmüştür. Ancak söz konusu tanımlamalarda ‘etik’ ve ‘ahlak’ kavramları arasındaki ayrımın farkında olmadıkları anlaşılmaktadır. Bunun bir sonucu olarak görüşmecilerin tamamın etik kuralların yazılı ya da sözlü olmasının gerekliliği, sebepleri ve sonuçları üzerinde belirsizlikler içinde bulundukları görülmüştür.
- Yapılan görüşmelerde arşiv çalışanlarının meslek etiğini tanımlarken sınırlarını tam anlamıyla çizemediği görülmektedir. Evrensel geçerlilik ölçütü içinde yer alan meslek etiği kurallarını görüşmeciler, ‘işinin kendisiyle olan vicdani sorumluluğu’, ‘kişinin kurumuna olan bağlılığı’ ve ‘kişinin yaşadığı toplumda var olan yasal mevzuatlar’ şeklinde üç odak etrafında tanımlamaktadırlar. Meslek etiği olgusuyla ilgili tespit edilen bir diğer sonuç ise görüşmeciler tarafından meslek ve iş kavramlarının birbiriyle karıştırılması şeklinde olmuştur. Arşiv çalışanlarının etik ve meslek etiği konusunda sınırlı

bilgiye ve kavram karmaşalarına sahip olması, bu çalışmanın varsayımını destekler niteliktedir.

- Arşiv çalışanlarının genel olarak mesleki etik ilke ve normlarını önemsediklerini ifade etmeleri, söz konusu normların arşiv çalışanlarının gözünde çok önemli bir yere sahip olduğu anlamına gelmektedir. Arşiv hizmetlerinin bu normlar sayesinde en iyi şekilde yürütüleceğine, arşivciliğin toplum tarafından kabul edilen bir meslek olmasını, çalışanların kişisel davranış ve sınırlarını bu normların çiziyor olmasına inanmaları gibi gerekçeler bu durumun temel nedenini oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili ortaya çıkan bir diğer sonuç ise meslek etiğinin öneminin kullanıcı memnuniyetinin artması ve bilimsel araştırmalara olan olumlu etkisidir.
- Arşiv çalışanlarından yönetici pozisyonunda olan bir görüşmeci hariç diğer görüşmecilerin tamamı mesleki etik ile ilgili herhangi bir eğitim almamış ve konu ile ilgili sempozyum, seminer, konferans gibi etkinliklerin hiçbirine katılmamıştır. Kurum tarafından bu konu üzerinde günümüze kadar hizmet içi eğitim verilmemiştir. Çalışmanın varsayımını (4.4. Mesleki Etik Eğitimi) doğrudan etkileyen ve fazlasıyla destekleyen bu durum arşivcilik meslek etiği konusunda görüşmecilerin bilgi ihtiyaçlarını ve verilen eğitimlerin eksikliğini ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin %55'i mesleki tecrübelerinden edindikleri bilgileri gerekçe göstererek etik konusundaki bilgi ve pratiklerinin yeterli olduğuna inanmaktadırlar. Buna karşın meslek etiği konusunda bilgi ihtiyaçlarının olduğunu belirten görüşmecilerin oranı ise %82'dir. Bu durum kurum tarafından konu hakkında eğitim verilmesinin önemini ve gerekliliğini gözler önüne sermektedir.
- Arşiv çalışanlarının neredeyse tamamı arşiv kurumlarında mesleki etik ilke ve davranışlarını, 'arşiv kurumunda bulunan malzemenin, arşiv personeline verilen yetki ve sorumluluk çerçevesinde doğru ve güvenilir bir biçimde teslim alınması', 'malzemenin kullanıma açılması için gerekli olan davranışlar ve uyulması gereken kurallar' şeklinde tanımlamaktadır. Görüşmeciler tarafından ifade edilen bu davranış ve kurallar Uluslararası Arşivcilik Konseyi (ICA) tarafından saptanan ve yayımlanan Meslek Etiği Kuralları ile uyumlu olsa da yeterli değildir. Yaptıkları değerlendirmelerde görüşmeciler mesleki etik normlarının sebebi ve sonucuna doğrudan etki eden örneğin kişisel ve mesleki

gelişime, mesleki dayanışmaya ve iş birliğine dair herhangi bir ifadeye yer vermemiştir.

- Çalışmada etik olmayan davranışlara ilişkin çalışanların yaptığı açıklamalar beş konu özelinde dikkat çekmektedir. Bunlar; arşiv çalışanlarının sergilediği, arşiv çalışanlarının maruz kaldığı, araştırmacıların sergilediği, araştırmacıların maruz kaldığı ve arşiv malzemesinin maruz kaldığı etik dışı davranışlar şeklinde sınıflandırılabilir. Görüşmeciler bu beş kategori üzerinde otuzdan fazla hususta etik dışı davranışın ortaya çıktığını belirtilmiştir. Görüşmecilerin bu durum hakkında çok sayıda sorundan bahsetmiş olması çalışmanın varsayımını (4.6 Arşivlerde Etik Dışı Davranışlar) destekler niteliktedir. Dile getirilen etik dışı davranışlara bakıldığında yöneticilerin, çalışanların ve araştırmacıların benzer oranda etik dışı davranışta bulundukları görülmektedir.
- Bilişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin arşiv hizmetlerinde kullanılması, arşiv hizmetlerinin çeşitlenmesine neden olduğu gibi etik dışı davranışların sayısının artmasına ve çeşitlenmesine de neden olmaktadır. Bu durumla ilgili araştırma verilerinde dikkat çeken bir diğer sonuç ise araştırmacıların cep telefonu kullanımı olmuştur. Geçmiş yıllarda araştırmacılar arşiv malzemelerinin arasından belgeleri yırtarak gizlice çıkarmaya çalışma eğiliminde olurken artık cep telefonu ile görüntü alma çabası içerisine girmişlerdir. Teknoloji konusunda yaşanılan bu tür gelişmeler arşivlerde karşılaşılan etik sorunları artırmakta ve arşiv çalışanlarının farklı etik sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.
- Çalışmada derlenen veri grubundan biri de arşiv çalışanlarının etik dışı davranışta bulunma eğilimleridir. Bu doğrultuda çalışmada personel arasında kadın-erkek, mesleğe yeni başlayanlar-deneyim sahibi olanlar, siviller-rütbeliler vb. grupların hangilerinin etik dışı davranışta bulunma eğilimlerinin daha fazla olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin konu üzerinde yaptığı değerlendirmelerde kadın-erkek personelin davranışları arasında herhangi bir ayrımın olmadığı anlaşılmış; bu durumun cinsiyet ayrımcılığıyla açıklanabilecek bir tarafı bulunmamıştır. Bunun yanı sıra etik sorunların ortaya çıkmasına genellikle mesleğe yeni başlayanların neden olduğu görülmektedir. Bu duruma söz konusu grubun iş ilgili yeterince tecrübe sahip olmamalarının neden olduğu düşünülmektedir. Konu ile ilgili dikkat çeken bir diğer sonuç ise

mesleğe yeni başlayanların yanı sıra alanında uzman, oldukça tecrübeli personelin de bazen tecrübelerini kurumuna karşı koz olarak kullanma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu durum mesleki sorumluluğa zarar vermektedir. Çalışmanın varsayımını (4.7. Arşiv Çalışanlarının Etik Dışı Davranışta Bulunma Eğilimleri) destekleyen bu davranışları sergilemedeki en önemli neden her iki grubun da mesleki etik algılarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde kurumun özelliklerinden dolayı hem sivil hem de rütbeli personeli aynı anda çalışmaktadır. Bu iki grup çalışanın etik dışı davranışta bulunma eğilimine bakıldığında ise arşivlerde çalışan rütbeli personelin etik dışı davranış sergilemeye daha yatkın oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun genel olarak iki faktörün neden olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki arşivde iş süreçlerinin daha çok sivil personel üzerinden yürütülmesi nedeniyle rütbeli personelin konuya daha az özen göstermesi ve ikincisi ise TSK'da personel iletişimine temel oluşturan emir-komuta zincirinin neden olduğu sorunlardır.

- Yapılan görüşmelerde arşiv çalışanlarının tamamının kurum içerisinde düşüncelerini rahatlıkla ifade ettiği ve meslektaşlarıyla arşiv hizmetlerinin etik boyutları hakkında görüş alışverişinde bulunabildikleri anlaşılmaktadır. Bu durum mesleki düzeyde ifade özgürlüğünün sağlandığının göstergesidir. İfade özgürlüğünün olduğu bir yerde personel çalışmalarını uyum ve iş birliği içerisinde yürütebilir. Bununla birlikte görüşlerini ifade eden arşiv çalışanlarının düşünceleri, idare tarafından yeterince dikkate alınmamaktadır. Bu durumun çalışanların idareye olan güven duygusunu zedelediği anlaşılmaktadır.
- Çalışmada arşiv çalışanlarının etik dışı davranış ve uygulamalarla karşılaştıklarında takındıkları tutumları saptamaya yönelik veriler üzerinde de inceleme yapılmıştır. Görüşmeciler böyle bir durumla karşılaştıklarında bireysel müdahaleden kaçınarak sıralı amirlerden oluşan hiyerarşik yapıyı aşmadan aktarma yoluna gitmişlerdir. Amirlere ulaşan sorunların öncelikle sözlü uyarı ve ikaz ile çözülmeye çalışıldığı; çözülememesi durumunda ise soruşturma yoluyla giderilmesi yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Yapılan değerlendirmelerde konu ile ilgili idari ve yasal sürecin yönetim tarafından sağlıklı bir şekilde işletildiği ve çözüme kavuştuğu anlaşılmaktadır.

- Yapılan görüşmelerde çalışmada elde edilen bir diğer sonuca göre etik dışı davranışların en çok idari hizmetler sınıfında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumu kullanıcı hizmetleri izlemektedir. Bu durum, arşiv çalışanları kadar yöneticiler ve araştırmacıların da etik sorunların doğmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte görüşmeler yalnızca arşiv personeli ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bu saptamalar tek taraflıdır; kullanıcıların görüşlerini yansıtmamaktadır.
- Çalışma kapsamında arşiv çalışanlarının etik kurallara uygun hareket edip etmediği de araştırılmıştır. Bu kapsamda arşiv hizmetlerinde siyasi, ideolojik, dinsel ve kişisel çıkarlara göre hareket edilmediği; bütün kurum ve kişilerden gelen taleplere eşit davranıldığı; bireysel hak ihlalleri, düşünce özgürlüğü ve telif hakkı konularına dikkat edildiği; arşiv malzemesinin en iyi şekilde erişime sunulması için özveriyle çalışıldığı; yabancı kökenli araştırmacılara da kullanıcı hakları bağlamında eşit davranıldığı; araştırmacıların statüleri, araştırma konuları, demografik göstergeleri gibi özel verileri kesinlikle üçüncü kişi veya kurumlarla paylaşılmadığı sonuçları elde edilmiştir.
- Araştırma kapsamında arşiv çalışanlarının yasal mevzuatla ilgili yaptıkları değerlendirmelere bakıldığında, yasal düzenlemeleri yeterli buldukları; kurumsal ve araştırma süreçlerine ilişkin işlemleri ilgili yasal çerçeveye uygun olarak gerçekleştirdikleri ve yönetim tarafından keyfi bir uygulamanın gerçekleştirilmediğini düşündükleri görülmektedir. Görüşmeciler genel olarak verilen hizmetlerde ve gerçekleştirilen arşiv faaliyetlerinde belli bir düzen ve standardın yakalandığını düşünmektedirler. Buna karşın konu ile ilgili dikkat çeken husus ise görüşmecilerin EBYS sistemlerinde belge kayıtlarını nasıl tutulacakları ve fiziksel arşivlerde belgeler için kullanılan formların EBYS sistemine ne şekilde entegre edeceklerini gibi durumlar ile ilgili yasal mevzuatta eksikler olduğunu düşünmeleridir.
- Yapılan görüşmelerde arşiv çalışanlarının mesleki gelişim ve etkileşimleri de çalışma kapsamında araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yönetici pozisyonunda çalışan personelin mesleki gelişmeleri takip ettiği, arşivci ve VHKİ olarak görev yapan görüşmecilerin ise arşivcilik ile ilgili mesleki gelişmeleri ve yapılan etkinlikleri takip etmediği anlaşılmaktadır. Bu duruma kurumdan kaynaklanan nedenler kısmen etki etse de asıl sorunun bireysel

çabaların yeterli olmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Çünkü görüşmecilerin neredeyse tamamı kurumlarının mesleki gelişimlerini desteklediğini bildirmiştir.

- Çalışma kapsamında elde edilen bir diğer önemli sonuca göre, görüşmecilerin etik konusunda kendi görev ve sorumlulukları dışındaki alanlara daha fazla vurgu yaptıkları görülmektedir. Bireysel olarak içerisinde bulunmadıkları konularda durumu daha hassas bir bakış açısıyla ele almaktadırlar. Yöneticiler daha çok çalışanlar ile ilgili durumları dile getirmiş, çalışanlar yöneticiler ve araştırmacılar ile ilgili etik dışı durumlara değinmiştir.

Çalışma kapsamında katılımcılardan derlenen veriler ile elde edilen sonuçlar ışığında "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görevli arşiv çalışanlarının mesleki etik algı düzeyleri düşüktür ve arşiv faaliyetleri sırasında mesleki etik ilkelere uygun davranılmamaktadır" şeklinde belirlenen varsayım bazı noktalarda oldukça güçlü bazı noktalarda ise kısmen doğrulanmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar neticesinde arşiv çalışanlarının mesleki etik algı düzeylerinin yükseltilmesine, mesleki etik ilkelere daha fazla bağlı kalmalarına ve uygun davranışlar sergilemelerine yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Mesleğe yeni başlayan arşiv çalışanlarına mutlaka etik ve meslek etiği konularında, teorik ve uygulama yöntemlerinin ikisini de kapsayacak şekilde intibak eğitimleri verilmeli; bütün personel belirli periyotlar halinde güncel konulara vakıf olabilmek ve sorunlarını çözmek amacıyla konu hakkında hizmet içi eğitim programlarına dâhil edilmelidir.
- Arşiv çalışanlarının meslek etiği ile ilgili gerçekleştirilen etkinliklere katılımları sağlanmalıdır; personel bu konuda kurum tarafından desteklenmelidir.
- Arşiv çalışanlarının mesleki organizasyonlara ve derneklere üye olmaları teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Böylece meslektaşları ile dayanışma içerisinde ve farklı kurumlardaki arşiv uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanabilecektir. Bu durum, çalışanların bireysel becerini geliştirmelerini ve diğer kurumların etik ilke ve uygulamalarını yakından tanıma fırsatı yakalamalarını sağlayacaktır.

- Arşiv çalışanları arşivcilik alanında ICA ve TAD gibi uluslararası ve ulusal otorite kurumların yayınladığı mesleki etik ilkelerden haberdar edilmeli; söz konusu kuruluşların konu üzerinde hazırladığı çalışmalar çevrilerek personelin yararlanması ve bu kuralları rehber edinmeleri sağlanmalıdır.
- Kurum kendi etik kodlarını oluşturmalı; personel ve kullanıcının hak ve sorumluluklarını açıkça deklare edecek şekilde ilan etmelidir.
- Kurumun etik kodlarının gereğince uygulanmasını temin etme, zaman içinde doğan yeni durumlara uygun olarak güncellenmesini sağlama, etik uygulamalara uygunsuz davranışları denetleme ve sorunlara çözüm üretme sorumluluğunu yerine getirmek için kurum içerisinde mesleki etik kurulu oluşturulmalıdır.
- Arşiv çalışanları arşiv hizmetlerinin yürütülmesinde görüş ve önerilerini rahatça ifade edebilmeli ve düşünceleri kurum tarafından dikkate alınmalıdır. Bu durum yürütülen faaliyetlerin sağlıklı işleyebilmesinin ve yaşanan aksaklıkların en kısa sürede giderilebilmesini sağlayacaktır.
- Kurum içerisinde etik dışı bir davranış sergilendiğinde bu davranışın kesinlikle bir daha tekrarlanmaması sağlanmalıdır.
- Kurum yönetimi keyfi uygulamalardan kaçınarak mevcut yasal mevzuata göre hareket etmelidir. Ancak var olan yasal mevzuat yeni bilgi teknolojileri ve bunların etik boyutları düşünülerek kurum tarafından güncellenmelidir.
- Yönetim tarafından personele adaletli ve eşit davranılmalı; baskı yapılmamalı; gerekli maddi ve manevi destek verilmeli; görevler için yeterli ölçüde süre verilmeli, çok fazla ek görev verilmemeli ve şeffaf davranılmalıdır.
- Personel mesai saatlerine riayet etmeli, araştırmacılara karşı yardımsever olmalı, kurumun değerlerini gözetmeli, işlerini aksatmadan yapmalı, çalışma saatleri içerisinde kendi özel işlerini yapmaktan kaçınmalı, araştırma yapmaktan imtina etmemeli, bilgi ve belgeleri saklamamalı, tutarlı davranmalı ve arşiv faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamalıdır.
- Kurum tarafından araştırmacılara sağlanan imkân ve kabiliyetler geliştirilmelidir. Araştırmacılar için daha sağlıklı bir fiziksel ortam sağlanmalı ve uzaktan erişime olanak sağlanmalıdır.
- Kurum tarafından arşiv hizmetlerinin yürütülmesi için alanında uzman ve görevin niteliğine uygun personel seçimi yapılmalıdır. Bu nedenle öncelikle

kurumda ihtiyacın saptanmasına yönelik personel analizi yapılmalı, personel istihdam politikası geliştirilmeli; gelişen ve değişen arşiv hizmetlerini kapsayacak şekilde bu politika belirli aralıklarla güncellenmelidir.

- Kurum tarafından arşivlerde var olan bilgi/belgelerin eksiksiz bir kataloğunun oluşturulması sağlanmalıdır.
- Bu çalışma çerçevesinde araştırmanın devamı niteliğinde gelecekte arşiv kullanıcılarına yönelik de bir araştırmanın yapılması önerilebilir.

Bu çalışmada genel olarak etik, meslek etiği ve arşivcilik meslek etiği olguları üzerinde değerlendirmeler yapılmış; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivlerinde görev yapan arşiv çalışanlarının mesleki etik algı düzeyleri saptanmaya çalışılmış; söz konusu kurumda personelin etik sorumluluklar dâhilinde tutumları değerlendirilmiştir. Araştırma süresince elde edilen bulgular doğrultusunda arşiv çalışanlarına arşivcilik meslek etiği konusunda farkındalık yaratmak, arşivlerde karşılaşılan etik sorunları çözmek ve konu hakkındaki algı düzeylerini yükseltmek için çeşitli eğitimlerin verilmesine ve kurum tarafından etik konusunda politikaların geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır.

Yapılan çalışmanın arşivcilik etiğinin gelişmesine katkı sağlaması; konu hakkında yapılan çalışmaların çeşitlenmesi; arşivcilik mesleki etik ilkelerin arşivciler ve toplum tarafından benimsenmesi; arşivlerde karşılaşılan etik sorunlara yönelik alınacak önlemlere fayda sağlaması; etik konusunda verilecek eğitim ve geliştirilecek politikalara yarar sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1982). *Ahlâk Öğretileri.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* Ankara: İnkılâp Kitabevi.

Akdoğan, Z., Subaşıoğlu, F. (2017). Arşivcilerin Mesleki Etik Kuralları Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2):838-853.

Akkaya, M. A. (2013). Türkiye'de yeni bin yılda kurulan devlet üniversitelerinin kütüphaneleri hakkında niceliksel bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(4), 601-618.

Aksoy, S. (2012). *Etik liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgütsel performansa etkisi üzerine bir araştırma.* Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Alaca, E. ve Yılmaz, B. (2015). "Halk kütüphaneciliğinde sansür ve düşünce özgürlüğü konusunda kullanıcı algısı üzerine bir araştırma". H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri ve A. Güneş (Yay. Haz.). *1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu, Etik: Kuram ve Uygulama*, 3-5 Eylül 2014 içinde (ss. 87-102). İstanbul: Hiperlink.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Arslan. M., Akıncı, S. K. (2007). *E-İş, E-Devlet, Etik.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Arslan, M. (2012). *İş ve Meslek Ahlâkı* (3. bs.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ashby, W. (1950). Teleology and Deontology in Ethics. *The Journal Of Philosophy*, 765-773.

Atayman, V. (2005). *Aklın Sırları, Kant Felsefesine Giriş.* İstanbul: Don Kişot Yayınları.

Avunduk, A. (2011). "Hazine-i Evrak'tan Ulusal ve Uluslararası Araştırma, Arşiv, Okuma ve Belge Salonuna". *Vakıf Restorasyon Yıllığı Dergisi,* (2): 153-170.

Aydın, İ. (2012). *Yönetsel, Mesleki ve Örgütsel Etik.* Ankara: Pegem Akademi.

Başbakanlık. (2012). *Kamu Görevlileri Etik Rehberi*. Ankara.

Bayar, Ö. (2006). *Halkla İlişkiler ve Etik.* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Benedict, K. (2003). *Ethics and the Archival Profession: Introduction and Case Studies*. Chicago: The Society of American Archivists.

Bentham, J. (2002). *Deontology together with A Table of The Springs of Action and The Artical on Utilitarianism,* ed. AmnonGoldworth, ClarendonPress.

Berdibek, E. (2019). *Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Etik İlkeleri Kapsamındaki Davranışlarının Okul Yöneticilerinin Algılarına Göre Değerlendirilmesi (Diyarbakır İli Örneği).* Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Bernard, B. (1988). "*Professions and Emerging Professions," in Ethics in Professional Life*. New York: Oxford University Press.

Bong, M. (2004). Academic motivation in self-efficacy, task value, achievement goal orientations and attributional belief. *Journal of Educational Research*, 6(97): 286-297.

Boyce, R. (2003). The trial of Maurice Papon for crimes against humanity and the concept of bureaucratic crime. Melikan, R. A. (ed.). *The Trial in History: Domestic and International Trials* (s. 157-178). Manchester: Manchester University Press.

Cevizci, A. (1996). *Felsefe Sözlüğü.* Bursa: Ekin Yayınları.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (2. bs.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2014). *Etik Ahlâk Felsefesi* (3. bs.). İstanbul: Say Yayınları.

Cooke, A. (1987). A code of ethics for archivists: Some points for discussion. *Archives and Manuscripts*, 15: 95–104.

Cox, R. (1986). Professionalism and Archivists. *American Archivist*, 49: 229-247.

Çağrıcı, M. (2009). *İslam Ahlâkı (*5. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları.

Çalışlar, A. (1983). *Ansiklopedik Kültür Sözlüğü.* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Danielson, E. S. (1989). The Ethics of Access. *The American Archivist*, 52: 52-62.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2019). 27 Harizan 2019 tarihinde https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=200&dil=1 adresinden erişildi.

De George, R.T. (1999). *Business Ethics* (5. edition). New Jersey Upper Saddle River: Prentice Hall.

Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü. (2018). *Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi*. 12 Aralık 2018 tarihinde https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/tarihce adresinden erişildi.

Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists.* London: Routledge Publication.

Devlet Arşivleri. (2019). 10 Temmuz 2019 tarihinde http://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa/9/ADA45D7B737CBC58F13C672C0AECCA8E9F0DDB54A7AB8426349949A5FDEB9E15 adresinden erişildi.

Doğan, Ö. (2010). *Etik ahlak felsefesi.* İstanbul: Say Yayınları.

Downs, J.C., Swienton, A.R. (2012). *Ethics in Forensic Science*. Waltham MA: Academic Press.

Durkheim, E. (1949). *Meslek ahlakı.* (Çev. M.Karasan). Ankara: MEB Yayınları

Elmalı, O. (2007), *Etik.* İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

Flew, A. (2005). *Felsefe sözlüğü.* (Çev. N. Özsoy). İstanbul: Yeryüzü Yayınevi.

Forsyth, B. P., Danisiewicz, T. (1985). Toward a Theory of Professionalization. *Work and Occupations*, 12(2):60.

Frankena, W. (2007), *Etik,* (Çev. Azmi Aydın). Ankara: İmge Kitabevi.

Furat, M. F. (2009a). Arşivcilik Meslek Etiği. *Ekev Akademi Dergisi, ss.447-458.*

Furat, M. F. (2009b). *Arşivcilik Hizmetlerinde Profesyonelleşme Süreci ve Türkiye.* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktor Tezi, İstanbul.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı. (2018). *ATASE Arşivi Tarihçesi*. Ankara.

Goode, J. W. (1957). Community Within a Community: The Professions. *American Sociological Review,* 22(2): 194-200.

Goode, J. W. (1969). "Theoretical Limits of Professionalization". Amitai Etzioni (Ed.). *Semi-professions and Their Organization* (ss. 266-313). Toronto: Collier-Macmillan.

Grower, W. (1955). Archivist's Code, *The American Archivist,* 18(4): 307-308

Güngör, A. (2008). *Gelişim ve Öğrenme.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Gürler, S. (2007). *Çağdaş Ahlak Felsefesi ve Adalet Sorunu (devlet ve hukuk kuramı kitapçığı).* İstanbul: Legal Yayıncılık.

Hatemi, H. (1976). *Basın ahlakı*. İstanbul: *Çığır Yayınları*

Hava Kuvvetleri Komutanlığı. (2019). *Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi*. Ankara.

Heimsoeth, H. (2007). *Felsefenin temel disiplinleri*. (Çev.) T. Mengüşoğlu. Ankara: Doğubatı.

Herold, T. (2010). Developing Hypernorms For Corporate Codes Of Ethics. *Journal of Global Strategic Management,* Online Library, ss. 100-111.

Horn, D. E. (1989). The development of ethics in archival practice. *The American Archivist,* 52(1): 64–71.

ICA. (1996). ICA Code Of Ethics. Beijing: ICA

İnci, O. (2009). Bilimsel yayın etiği ilkeleri, yanıltmalar ve yanıltmaları önlemeye yönelik öneriler. ULAKBİM sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık 7. Ulusal Sempozyumu Bildiriler içinde (s. 69-89). Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM.

İyi, S. (2011). *Etik Nedir, Etik*. İ. Kuçuradi - D. Taşdelen (Ed.). Ankara: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Johnson, T. J. (1972). *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*. Berkley: University of CaliforniaPress.

Kant, I. (2002), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev. I. Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (2013), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (5. bs.). (Çev. I. Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kara, A. (2019). *Etik İklimin İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkisinde Algılanan Örgütsel Desteğin Aracı Rolü*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kaptan, S. (2000). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri.* Ankara: Bilim Yayınları.

Kavi, E., Koçak, O. (2011), *Çalışma Yaşamında Etik.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Kelsen, H. (1960). *What is Justice? Justice, Law, and Politics in the Mirror of Science Collected Essays*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Keseroğlu, H. (2007). Bilgi ve belge yönetimi etiği ve Türkiye'de durumu. A. Üstün ve Ü. Konya (Ed.). 1. *Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu, 25-26 Mayıs,* (171-183 ss.). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

Kınay, S. (2005). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Etik İlkelere Bağımlılık Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Gazi

Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Kırel, Ç. (2000). *Örgütlerde Etik Davranışlar Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kızılkan, Z. (1994). *Düşünce özgürlüğü ve Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kızılöz, T. (2017). *Ankara'daki Üniversite Kütüphanecilerinin Mesleki Etik Konusundaki Bilinç ve Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Korkmaz, M. (2019). Yakınçağ Tarih Araştırmalarında Deniz Tarihi (Bahriye) Arşivinin Önemi. H. Oruç, M. Yıldırır, S. Kadıoğlu (Ed.). *2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi Bildirileri* 20-24 Kasım 2017 (ss. 751-769). Ankara: Medya.

Kuçuradi, I. (1988). *Etik.* Ankara: Meteksan Yayınları.

Kuçuradi, I. (2003). Etik ve "Etikler". *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi,* 423(1):7-9.

Kuçuradi, I. (2009). *Uludağ konuşmaları (Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları).* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kurbanoğlu, S. (2004). *Kaynak Gösterme El Kitabı.* Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği Yayınları.

Kuş, E. (2003). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nitel mi, Nicel mi?.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü. (2018). *Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü Tarihçesi.* Ankara.

Lamberton, L. H., Minor, L. (1995). *Human Relations: Strategies For Success*. Chicago: Irwin Mirror Press.

Macit, M. H. (2009). Teleolojik Etik Anlayışın Deontolojik Eleştirisi. *Kaygı Dergisi.* (13), 83-91.

MacNail, H. (1992). *Without Consent: The Ethics of Disclosing Personal Information in Public Archives.* N.Jersey and London: Scarecrow Press.

Markosian, N. (2009). Rossian Minimalism. *Journal of Ethics and Social Philosophy*, 4(1):1-16.

Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi(MEGEP). (2006). Meslek Etiği. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü. (2019). *MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü Tarihçesi*. Ankara

Myers, D., Miller, L. (1996). Ethical Dilemmas in the Use of Information Technology: An Aristotelian Perspective. *Ethics and Behavior*, 6(2): 153-160.

Northcraft, G., Neale, M. (1990). *Organizational Behavior: A Management Challenge.* Chicago: Dryden Press.

Nuttall, J. (1997). *Ahlak Üzerine Tartışmalar Etiğe Giriş*. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Odabaş, H. (2012). Arşivlerde Kullanıcı Hakları: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivleri Örneği. Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi 21-23 Kasım. İstanbul.

Oxford Learner's Dictionary. (1990). Oxford: Oxford University Press.

Örs, Y. (2003). Uygulamalı Etik, Uygulamasız Etik ve Felsefe Yapmanın Etiği. *1. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Kitabı, 12-13 Kasım 2001,* (s.s 249-250). Ankara.

Özdemir, M. (2008). Kamu yönetiminde etik. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 4(7): 179-195.

Özgener, Ş. (2004). *İş Ahlâkının Temelleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Özlem, D. (2004). *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Öztemiz, S. ve Yılmaz, B. (2015). Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı'nın Yasal Dayanağı-Bilgi Edinme Hakkı Kanunu: 2004-2014 Yılları Arası Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(4): 687-706.

Pamuk, S. (2015). A "Proposal for a Professional Code of Ethics" For Turkish Archival Profession. *The Journal of Information and Documentation Studies* 4: 1-19.

Pemberton, J. M., Pendergraft, L. O. (1990). Toward a Code ofEthics: Social Relevance and the Prfessionalization of Records Management. *Records Management Quarterly*, 24(2):3-15.

Person, G. M., Peterson, T. H. (1980). *Archives And Manuscripts:Law*. Chicago: Socity of American Archivist.

Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş.* (Çev. V. Ataman-G. Sezer,) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Polenberg, R. (1971). The Roosevelt Library Case: A Review Article. *TheAmerican Archivist*, 34: 277-282.

Poyraz, H. (1996). *Dil ve ahlak.* Ankara: Vadi Yayınları.

Pressman, R. R. (2008). Fair use: law, ethics and librarians. *Journal of Library Administration*, 47(3-4), 89-110.

Proctor, M., Cook, M. (2007). Political Pressure and the Archival Record. *Australian Academic and Research Libraries*, 38(2): 155-157.

Purtillo, B.R., Cassel, C. K. (1981). *Ethical Dimensions In The Health Professions*. USA: W.B. Saunders Company.

Resnik, D. (2004). *Bilim etiği.* (Çev. V. Mutlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ritzer, H.G. (1977). *Working: Conflict and Change.* N.Jersey: Prentice-Hall.

Russell, E.W. (1976). Archival ethics. *Archives and Manuscripts*, 6: 226–234.

Sağlamtunç, T. (1991). Kütüphanecilik açısından düşünce özgürlüğü ve sansür. *Türk Kütüphaneciliğ*i, 5(3): 93-99.

Sam, R. (2010). *Siyasi değer ve siyasi etik kuramsal ve uygulamalı bir perspektif.* Bursa: Ezgi Kitapevi.

Selimoğlu, S. K. (1998). Muhasebede meslek ahlâkı etik yaklaşımı. Muhasebe Denetimi Mesleğinde Yetkiler, Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı. *İstanbul İSMMMO III. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu 30 Nisan-04 Mayıs 1997* (ss. 144-158). İstanbul: İSMMMO.

Shaw, W. (1991). *Business Ethics*. California: Wadsworth Publishing.

Sökmen, A. (2016). *Meslek Etiği Örgütsel ve Yönetsel Etik Kurumsal Sosyal Sorumluluk.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Subaşıoğlu, F. (1997). Kütüphanecilik Mesleğine Etiksel Bir Yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2): 467-478.

Sucu, Y., Evin, H. (2007). Eğitim Yönetimi ve Etik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(21):106-114.*

Süleymanoğlu, E. F. (2004). Arşivcilikte Etik Kavramı ve Kuralları. B. K. Ataman, M. Yalvaç (Ed.), *Aysel Yontar Armağanı* (ss. 169-175). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları.

Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques.* New Delhi: SAGE Publication.

Stroll, A., Long, A., Bourke, V., Campbell, R. (2008), *Etik Kuramları*. (Çev. M. Türkeri). Ankara: Lotus Yayınevi.

Svara, J. H. (2007). *The Ethics Primer For Public Administrations in Goverment and Nonpofit Organisation.* Arizona: Jones and Bratlett Publishers.

Şentürk, A. (2011). *İş etiği ve çalışma yaşamında etik dışı davranışlar*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Şentürk, T. (2006). *Halkla İlişkiler ve etik.* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Taylor, H. A. (1987). Transformation in the Archives: Technological Adjustment or Paradigm Shift. *Archivaria*, 25 (88):12-28.

Tepe, H. (2000). *Etik ve Meslek Etikleri: Tıp, Çevre, İş, Basın, Hukuk ve Siyaset*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Tepe, H. (2002). "Polis Etiği". İhsan Bal-M. Bedri Eryılmaz (Ed.). *Meslek Etikleri: Temelleri ve Sorunları (* ss. 54-59). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Thiroux, J. (1998). *Ethics theory and practise.* N.Jersey: R.R. Donneley and Sons Company.

Tohaneanu, C. (2015). Could Ross's pluralist deontology solve the conflicting duties problem?. *Revue Roumaine de Philosophie*. 59(1):109–124.

Toplu, M. (2007). Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2):186-217.

Toplu, M. (2010). Kil tabletlerden elektronik yayıncılığa kütüphanecilik felsefesinin gelişimi ve dönüşümü. *Türk Kütüphaneciliği,* 24(4): 644-684.

Turner, C., Hodge, M. N. (1970). *Occupations and Professions" in Professions and Profesionalization.* J.A. Jackson (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Türk Arşivciler Derneği. (2019). Mesleki Etik Kuralları. 21 Mayıs 2019 tarihinde http://www.arsivder.org.tr/mesleki-etik-kurallari/ adresinden erişildi.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe Sözlük.* 27 Temmuz 2019 tarihinde https://www.sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Usta, A. (2010). Kamu Görevlisinin Etik Amaç ve Ahlaki Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 82(468): 159-181.

Usta, A. (2012). Kamu Örgütlerinde Meslek Etiği ve Çalışma Ahlâkı Üzerine Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Dergisi* 17(1):403-421.

Ülken, H. Z. (2001). *Ahlak.* İstanbul: Ülken Yayınları.

Warburton, N., (2008). *Felsefeye Giriş* (2. bs.). (Çev. A Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Wilensky, L. (1964). The Professionalization of Everyone?. *The American Journal of Sociology*, 70(2):137-158.

Yazıcı A. (2008). Kantçı ve Feminist Etik Kuramlarda Bireysel Özerklik Tartışması. *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi,* 11(1): 77–90.

Yetişken, H. (2005). Meslek Normlarının Etik İmkân ve Sınırları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(:), 73-78.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, M. (2004). *Kütüphane ve Enformasyon Merkezlerinde Telif Hakları Sorunu.* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Yılmaz, B. (2009). Bilgi ve Belge Yönetiminde (Kütüphanecilikte) etik: Kuramsal bir yaklaşım. *Kamu Etiği Sempozyumu* 25-26 Mayıs 2009, TODAİE/Ankara içinde (s. 395-404). Ankara: TODAİE.

Yılmaz, G. (2007). *Akademisyenlik Mesleğine Yönelik Etik Kodların Geliştirilmesine İlişkin Görgülü Araştırma.* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Yılmaz, K., Altınkurt, Y. (2009). Öğretmen Adaylarının Mesleki Etik Dışı Davranışlar ile ilgili Görüşleri. *İş Ahlakı Dergisi*, 2(4): 71-88.

Yılmaz, B. (2014). *Etik Ders Notları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

EKLER

Ek-1 Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği Yapılandırılmış Mülakat Formu

Kurum Adı: **Tarih:**

Katılımcının Adı ve Soyadı:

Katılımcının Unvanı ve Pozisyonu:

Katılımcının Mesleki Tecrübesi:

Katılımcının Cinsiyeti:

1- Sizce 'etik' kavramı ne anlama gelmektedir, tanımlar mısınız?

2- Meslek etiği sizin için ne anlama gelmektedir?

3- Meslek etiği konusunda bilgi sahibi olmak, arşiv hizmetlerinin yürütülmesinde önemli midir? Önemli ise nedenlerini açıklayınız.

4- Mesleki yaşantınızda meslek etiği ile ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı (hizmet içi eğitim, bilgi kazandırmaya yönelik eğitim vb.)?

- Meslek hayatınızda meslek etiği ile ilgili katıldığınız herhangi bir etkinlik (sempozyum, seminer, konferans) bulunmakta mıdır?
- Meslek etiği konusunda bilgi ve pratiğinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Kurumunuzda arşiv birimlerinde meslektaşlarınızın meslek etiği konusunda bilgi ve pratiklerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Meslek etiği konusunda sizin ve diğer arşiv çalışanlarının bilgi ihtiyacının olduğunu düşünüyor musunuz?

5- Arşiv kurumlarında etik ilkeler ve davranışlar sizce ne anlama gelmektedir?

6- Arşivlerde gözlemlediğiniz, yöneticilerin/çalışanların etik olmayan tutum, davranış ve isteklerine örnekler verebilir misiniz?

7- Arşivlerde gözlemlediğiniz, çalışanların etik dışı tutum, davranış ve isteklere maruz kaldıkları durumlara örnekler verebilir misiniz?

8- Arşivlerde gözlemlediğiniz, kullanıcıların/araştırmacıların etik olmayan tutum, davranış ve isteklerine örnekler verebilir misiniz?

9- Arşivlerde gözlemlediğiniz, kullanıcıların/araştırmacıların etik dışı tutum, davranış ve isteklere maruz kaldıkları durumlara örnekler verebilir misiniz?

10- Arşivlerde gözlemlediğiniz, arşiv materyalinin/koleksiyonunun/belgesinin etik dışı kullanıma/uygulamaya maruz kaldığı durumlara örnekler verebilir misiniz?

11- Kurumunuzda arşiv çalışanları içerisinde kadınlar, erkekler, mesleğe yeni başlayanlar, deneyim sahibi olanlar, siviller, rütbeliler vb. grupların etik davranış sergileme noktasında hangilerinin diğerlerine kıyasla farklılıkları bulunmaktadır? Neden?

12- Kurumunuzda arşiv hizmetleri ile ilgili görüş ve önerilerinizi rahatça ifade edebiliyor musunuz?

- Meslektaşlarınızla arşiv hizmetleri ile ilgili etik değerlendirmeler ya da tartışmalar yapıyor musunuz?
- İdari ve mesleki kararlarla ilgili görüşleriniz dikkate alınmakta mıdır?

13- Kurumunuzda etik dışı davranış ve uygulamalarla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz?

- Etik dışı bir davranışı gerekli yerlere bildirmek istediğinizde nasıl bir yol tercih ediyorsunuz?
- Kurumunuz bildirdiğiniz etik dışı davranışların önlemini almakta mıdır?

14- Kurumunuzda karşılaşılan etik dışı davranışların idari hizmetler, teknik hizmetler, kullanıcı hizmetleri vb. hizmet birimlerinden hangisinde daha çok yapıldığını düşünüyorsunuz? Neden?

- Bu etik dışı davranışları yöneticiler, arşiv çalışanları ve kullanıcılar arasından hangisinin daha çok gerçekleştirdiğini düşünüyorsunuz?

15- Kurumunuzda arşiv yöneticileri ve çalışanları etik kurallara uygun hareket etmekte midir?

- Arşiv hizmetlerinde siyasi, ideolojik, dinsel ve kişisel çıkar kaygılarına göre hareket edildiğini düşünüyor musunuz?
- Kişi ya da kurumlardan gelen taleplere eşit davranılıyor mu?
- Bireysel hak ihlalleri, düşünce özgürlüğü ve telif hakkı konularına dikkat ediliyor mu?
- Tasnif çalışmalarında kişisel çıkarların aksine kamu yararının gözetildiğini düşünüyor musunuz?
- Arşiv malzemesinin en iyi şekilde erişime sunulması için çalışıldığını düşünüyor musunuz?
- Yabancı kökenli araştırmacılara da eşit kullanım hakkı mı uygulanmaktadır?
- Araştırmacıların statüsüne ilişkin veriler, araştırma konuları, demografik özellikleri vb. kişisel bilgilerinin başkalarıyla paylaşılmaması için kurumunuzda alınan tedbirler nelerdir?
- Yeni keşfedilen/rastlanan özel belgeler ve fonların araştırmacıların tümüne açılmadan önce bazı araştırmacılara haber edilerek ikram edilmesi uygulaması kurumunuzda da var mıdır?

16- Kurumunuzda arşiv faaliyetlerinin yasal sınırlar çerçevesinde sürdürüldüğünü mü düşünüyorsunuz?

- Arşiv hizmetlerini ve kullanıcı haklarını düzenleyen mevzuatın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Değilse ne tür noksanlıkların olduğunu düşünüyorsunuz?
- Yönetim tarafından mevzuatın izin vermediği keyfi uygulamalar gerçekleştiriliyor mu?

17- Arşivcilik ile ilgili mesleki gelişmeleri takip edebiliyor musunuz?

- Arşivcilik ile ilgili Türkiye ve dünyada gerçekleştirilen eğitimler, çıkarılan yayınlar, yapılan etkinlikleri takip ediyor musunuz?
- Kurumunuz sizin mesleki gelişiminizi destekliyor mu?
- Kurumunuzdaki ve farklı kurumlardaki arşiv çalışanları ile iş birliği ve dayanışma içerisinde misiniz?

18- Araştırmacılar için kurumunuzun sağladığı imkanlar nelerdir?

- Fiziki alanlar yeterli mi?
- Araştırma izni konusunda bazı araştırmacılara ayrıcalık yapıldığını düşünüyor musunuz?
- Araştırmacıları gereksiz yere kısıtlanmakta mıdırlar?
- Koleksiyona erişim için kataloğunuzun ihtiyaçları yüksek düzeyde karşıladığını mı düşünüyorsunuz? Sizce neden?

Nitelikli bir kataloğun hazırlanması konusunda yeterli sayıda ve özellikle de yetkin personel bulunmakta mıdır?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Remzi AYDIN
Doğum Yeri	Ankara
Doğum Tarihi	01.05.1992

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Hacettepe Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	Orta Seviye
Almanca	Başlangıç Seviyesi

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Görevi/Pozisyonu	Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü/ Arşivci

KATILDIĞI

Kurslar	Osmanlı Türkçesi
Projeler	-

İLETİŞİM

Adres	Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü Lalahan- Mamak/ ANKARA
E-mail	aydinremzi1@gmail.com